

מחברות

גליון רס"ד
פר' תולדות
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

עמ' ט"ו
ובחרת בחיים
בית המדרש הגדול של חסידי חב"ד

עמ' י"ט
עמ' כ"ג
מכתלי בית ההוראה

חדש בהיכל <<<

שו"ע המבואר 'מתיבתא'

יו"ד הלכות כיבוד אב ואם וכבוד רבו, ס' רמ-רמב

ספר הטור עם הערות וציונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד ששל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, כשאליו נוספים 'לקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט וביאור נרחבים ומגוונים, כאשר הכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

זוהר המבואר 'הכתר והכבוד' שמות י (פקודי היכלות)

'זוהר הקדוש' ערוך מחדש, מוגה ומזוקק בדקדוק רב עפ"י דפוסים ישנים. מבואר עם ביאור נכון ומדויק, בשפה ברורה ונעימה, המשולב בתוך תיבות הזוהר הק'. הביאור נערך עפ"י מפרשי הזוהר, עם הערות וציונים רבים, הפניות לפירושים רבים אחרים, להרחבת העניינים ולתועלת הבנת הלומדים.

נביאים וכתובים מקרא מפורש תרי עשר א (הושע, יואל, עמוס, עובדיה, יונה)

ביאור נאה המשולב בתוך תיבות הפסוק, ומבאר פסוקי המקרא על דרך הפשט, בתוספת הערות וציונים. עם ביאור על דברי רש"י, המשולב בתוך דבריו, עם הערות וציונים. הקדמות ומבואות וכתורות המקילות על הלימוד בספר.

סדרת 'מקרא מפורש' התקבלה בחיבה בבתי המדרשות, וגומרים עליו את ההלל, כרז זה מצטרף לסדרת מקרא מפורש על הנ"ך, בו כבר יצאו עד היום הכרכים על ספרי: יהושע, שופטים, שמואל א', שמואל ב', מלכים א', מלכים ב', ישעיה א', ישעיה ב', ירמיה א', ירמיה ב', יחזקאל א', יחזקאל ב', תהלים א', תהלים ב', תהלים ג', ומשלי. בנוסף לכרכי חמש המגילות שיצאו לאור עולם, שיה"ש, רות, איכה, קהלת, ואסתר.

צדיק, ומפני מה נתקבלה בקשתה דווקא בזכות יצחק בעלה, ולא בזכות עצמה בהיותה מוסרת נפש להתבדל מטומאת בני מקומה כשושנה בין החוחים.

ועוד כי לכאורה מצינו היפך הדבר אצל שאר צדיקים, כדוגמת אבא חלקיה שהיה בן בנו של חוני המעגל, שקדמה תפילת אשתו על הגשמים להתקבל קודם לתפילתו, עם היותו בעל זכות אבות, כי גדולה מעלתה במתן צדקה, כי הנאת המאכלים שנותנת לעניים קרובה היא (ראה תענית כג.).

אמנם מצינו להרה"ק רבי יצחק מראדוויל זיע"א בספה"ק אור יצחק, שפירש כי כך היא כוונת הדברים; אינו דומה תפילת צדיק - הוא יצחק - שזכה לבן צדיק, לתפילת צדיק - היא רבקה, שהגיע אליה בן רשע. כי מתפילת יצחק שהיתה בלי שום פניות אלא רק לנוכח אשתו - נולד יעקב אבינו, אך מתפילת רבקה שלפום דרגתה התפללה על בנים בעבורה - נולד עשו הרשע.

ומעתה נראה כי זה החילוק שהיה גם בינם לתפילת אבא חלקיה ואשתו, ששניהם התפללו על הגשמים אך ורק למען הכלל ולא למען עצמם, וכתפילת חוני המעגל בעבור בני דורו. ובאמת הטעם לזה שתפילת יצחק אבינו למען אשתו היתה, כי הוא עצמו לא היה עקר כמבואר בזוהר הקדוש (ח"א דף קלו.) ויכל להיפקד מאחרת, ורק בעבורה התפלל. לכן קדמו תפילות אלו במעלתן, בהיותן על דרך (בבא קמא צב.) 'המתפלל על חבריו - נענה תחילה', אמנם רבקה שהייתה חפצה להעמיד שלשלת הקדושה, התפללה למען תזכה להעמיד בן קדוש, ולהיות ראויה ליצחק, ולכן נעתר לו ולא לה.

(עיניים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

החותך עצים הוא הבטלן, ולא יושב האוהל

וְיִהְיֶה עֵשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שְׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים (כה, כז).

שח מרן הגאון רבי נתן צבי פינקל ראש ישיבת מיר זצ"ל: סיפרו לי על מורה בבית ספר שנתנה לילדות חוברת עבודה עם תמונות, והילדות היו צריכות לציין איזו תמונה נכונה ואיזו לא.

באחת מהעבודות ראו תמונה של אדם יושב על כסא ומעיין בספר ובתמונה לידה ראו אדם חותך עצים עם גרזן, והתלמידות היו צריכות לציין באיזו מהתמונות האדם פעיל ובאיזו הוא בטל ממלאכתו, אחת הילדות ציינה שהאדם המעיין בספר הוא האדם הפעיל והאדם שחותך עצים הוא האדם הבטל, והמורה פסלה את תשובתה בנימוק

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

"ווי קען מען ארום דרייען פון א איד"...
וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֶשְׁתּוֹ (כה, כא).
שמעתי מידיד משפחתנו הרב ר' חיים טווערסקי מעשה נפלא שממנו אפשר לקחת חיזוק לשפר היחס בינינו לבין חברינו. מיד לאחר מלחמת העולם השנייה פגש הרב טווערסקי את כ"ק האדמו"ר ממחנבוקה זצ"ל, שניהם קרובי משפחה מגזע גדולי וצדיקי האדמו"רים מטשערנוביל.

כשפגשו אחרי חדשים ונדודים, סידר הרב טווערסקי מנין מיוחד בבית האכסניא של האדמו"ר זצ"ל, לפליאת הרב טווערסקי ראה, שהאדמו"ר התפלל כל התפילה עד תפילת שמו"ע כשפניו נגד המתפללים, דבר שהקפידו בו מאוד אדמו"רי משפחתו שהקפידו להתפלל כשפניהם אל הקיר ולא נגד העם, חשב הרב טווערסקי לעצמו כי מה ששינה האדמו"ר ממנהג אבותיו הוא משום שמפאת צרות המלחמה ונדודיו הרבים בסביב גרם שהאדמו"ר ישכח כיצד להתפלל כפי מנהג אבותיו, והתחיל לבכות בנימי לבבו על כל הצרות שעבר האדמו"ר, אבל החליט שעליו החובה להזכיר לאדמו"ר אופן הכיוון של משפחתם.

ניגש הרב טווערסקי להאדמו"ר ואמר לו בזה"ל: "כבוד האדמו"ר, ברור שידוע כב' שאצל הליטאים מתפללים כשפניהם אל העם ואצל האשכנזים מתפללים הרבנים כשמקומם הם על גבי במה, אבל אצלינו, אמר בבכיות, הכיוון הנכון הוא אל הקיר, וברור שהאדמו"ר מפאת רוב צרותיו שכח זאת!..."

ענה לו האדמו"ר ממחנבוקה זצ"ל: "לא בני, לא שכתתי שום דבר, וזכר אני איך להתפלל כפי מנהג משפחתי, אבל תדע לך, כשגורשתי לסיביר כמעט ולא ראיתי שם יהודים, אוי כמה יקר הוא אלי היום בן ישראל, הלא היום מה שנשאר הוא מעט מזעיר ממה שהיו לנו, לכן היום כשאני רואה יהודי ווי קען מען ארום דרייען פון א איד (כיצד אפשר להסתובב כשעומד בן ישראל לפני) הלא כל אחד שנשאר מאיתנו הוא כ"כ חשוב!..."

(אהל משה להרמ"י שיעוראמן - ענייני המקדש והגלות עמ' קפב)

'המתפלל על חבריו - נענה תחילה'

"וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לֵה' לִנְכַח אֶשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָהּ הָיָה וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתַּהַר רַבֵּקָה אֶשְׁתּוֹ" (כה, כא). ופירש רש"י: "ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע". ותמוה, כי לכאורה אדרבה איפכא מסתברא, צדיק בן רשע אשר מעצמו הלך ועבד את ה' אף שלא חינכוהו לכך, גדול הוא מצדיק בן

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

→ **השבוע בגליון:** ← **אקטואלי:**

חשיפה: התלמיד **ב'עץ חיים'** שלא פחד להתווכח עם מרן רבי אהרן קוטלר זצ"ל עמ' י' | **האור החיים הק':** מדוע אהב יצחק את עשו? עמ' ב' | **פניני אביר יעקב:** עמ' ה' | **אם גר צדק יכול לומר קדיש לאחר פטירת אביו הגוי** עמ' ח' |

שהאדם החותך עצים הוא האדם הפעיל. הילדה שבה לביתה בוכיה בטענה שאי אפשר לומר זאת משום שהיא רואה את אביה יושב כל היום ליד הספרים ועמל, וכשהוא רוצה לפוש מעט הוא יוצא לחצר לסקל ולנקות אבנים סביב הפרחים... הרי שהאדם המעיין בספר הוא בעל המעשים והוא הפעיל.

הילדה הזו צדקה בדבריה! עשיו הרשע שהיה יוצא לשדה לצוד ציד היה נחשב לאדם כשנכנס עשיו להביא את המטעמים שהכין עבורו וראה יצחק גיהנום פתוחה מיתחתיו, וייחרד חרדה גדולה כשהבין עד כמה רשע הוא עשיו, ולב מי יכול לעמוד בצער נורא זה כשנודע לאדם חס ושלום על בנו שסר מן הדרך ומוזיק את הבריות, ועל אחת כמה וכמה יצחק אבינו ע"ה שראת השמיים שלו הייתה בדרגה הגבוהה ביותר בחינת 'פחד יצחק', שמבין כמה חטא מרחק את האדם וכמה מעשיי הרשע של עשיו הירחיקוהו והידיחו אותו מהקדושה של אבותיו הקדושים שהיו מרכבה לשכינה.

וכדרך זה הנאמר ביעקב אבינו ע"ה היה בעת שפגש את עשיו אחיו שרצה להורגו ומציע לו שייסע למשפחתו עם המנחה ששלח אליו, ויעקב אבינו ע"ה מבין שבכך רוצה עשיו הרשע אחיזה חלילה בזרע יעקב אבינו ע"ה שמיטתו שלמה ללא שמץ פגם, ובתוך כל זה אומר לו יעקב 'כי חַנְנִי אֶלְקִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל'. ועל ברכות אלו מבקשים אנו שנייתברך כמו שניתברכו אבותינו, הייתכן כדבר הזה, מדוע וכיצד אנשי כנסת הגדולה שתקינו את נוסח התפילה בחרו דווקא בברכות שהיו אצל האבות בזמן דחוק וצער ולא במצב שלווה ונחת.

הקב"ה חדי בפלפולא דאורייתא - גם בתורה שלא לשמה

אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתענת והבאתי עלי קללה ולא ברכה (כז, יב).

יש לרמוז בכאן שילמוד אדם תורה אפילו שלא לשמה, כמאמרם ז"ל (סנהדרין קה, ב) כי התורה והמצוות הם מטעמים כביכול להקב"ה אבינו שבשמים, וזהו שנאמר (לעיל פסוק ט-י) מְטַעְמִים לְאִבֶּיךָ פֶּאֶשֶׁר אֶהָב וְגו' בְּעֵבֶר אֶשֶׁר יִבְרַכְךָ וְגו', אף שיהיה הדבר בשקר כמו שהיה כאן הענין בשקר, כיון שכונת יצחק היה לברך את עשו ויעקב לקחם בערמה, כן ילמוד אפילו שלבו עדיין מלא ערמימות, ולא בא עדיין אל האמת הברור.

ואמר אולי ימשני, על דרך שפירש הרב מלובלין מה שאמרו חז"ל (עירובין יג, ב) ימשמש במעשיו כו' ואמרי לה יפשפש כו', פירוש שימשמש, אפילו במעשיו הטובים, ומשמש בהם אם נעשו בלא פניות, ואם נעשו על צד היותר טוב, על דרך שהאדם ממשמש בגד משי אם הוא טוב מאוד אם לא. וזהו שנאמר אולי ימשני אבי - שבשמים, ויראה שהלימוד והמצוות בשקר, וְהַבְּאִתִּי חַס וְשֵׁלוֹם עָלַי קִלְלָה, והשיבה עלי קללתך בְּנִי אֵךְ שָׁמַע בְּקוֹלִי וְלֶךְ קַח לִי, כי ילמוד אפילו שלא לשמה, וקוב"ה חדי בפלפולא דאורייתא, ולוקח בגדי עשו החמודות, שלומד בחמדה ותאוה שיקרא רב.

(זרע קודש - בפרשתנו)

דבר האמונה:

בכל מכל כל - ברכת אמונת אבותינו לדורות

בברכת המזון אומרים 'הרחמן הוא יברך וכו' כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכול מכול כול', שהאבות נתברכו בלשון זה, כמו שאומרים חז"ל בגמרא (בי"ב טז:) שלושה הטעימן הקדוש ברוך הוא בעולם הזה מעין העולם הבא, אלו הן, אברהם יצחק ויעקב. באברהם כתיב (בראשית כד א) 'וְה' בֵרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל', ביצחק כתיב (שם כז לג) 'וְאֶכְל מִכָּל', ביעקב כתיב (שם לג יא) 'וְכִי יֵשׁ לִי כָל', כלומר לא חסרו שום טובה (רש"י שם יז).

תמיהה רבתי תעלה כשנראה מתי נאמרו פסוקי ברכה אלו לאבות הקדושים. באברהם נאמר 'וְה' בֵרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל' באותה השעה שקם מעל פני מתו בפטירת שרה אימנו ע"ה. כן הנאמר ביצחק 'וְאֶכְל מִכָּל' היה כשנכנס עשיו להביא את המטעמים שהכין עבורו וראה יצחק גיהנום פתוחה מיתחתיו, וייחרד חרדה גדולה כשהבין עד כמה רשע הוא עשיו, ולב מי יכול לעמוד בצער נורא זה כשנודע לאדם חס ושלום על בנו שסר מן הדרך ומוזיק את הבריות, ועל אחת כמה וכמה יצחק אבינו ע"ה שראת השמיים שלו הייתה בדרגה הגבוהה ביותר בחינת 'פחד יצחק', שמבין כמה חטא מרחק את האדם וכמה מעשיי הרשע של עשיו הירחיקוהו והידיחו אותו מהקדושה של אבותיו הקדושים שהיו מרכבה לשכינה.

וכדרך זה הנאמר ביעקב אבינו ע"ה היה בעת שפגש את עשיו אחיו שרצה להורגו ומציע לו שייסע למשפחתו עם המנחה ששלח אליו, ויעקב אבינו ע"ה מבין שבכך רוצה עשיו הרשע אחיזה חלילה בזרע יעקב אבינו ע"ה שמיטתו שלמה ללא שמץ פגם, ובתוך כל זה אומר לו יעקב 'כי חַנְנִי אֶלְקִים וְכִי יֵשׁ לִי כָל'. ועל ברכות אלו מבקשים אנו שנייתברך כמו שניתברכו אבותינו, הייתכן כדבר הזה, מדוע וכיצד אנשי כנסת הגדולה שתקינו את נוסח התפילה בחרו דווקא בברכות שהיו אצל האבות בזמן דחוק וצער ולא במצב שלווה ונחת.

החיזוק באמונה בעת מיצר - הברכה הגדולה ביותר

אלא מכאן מודעה רבה לאורייתא וממנה תוצאות חיים לחיי כל איש מישראל זרע האבות הקדושים, כי האבות שהיו מרכבה לשכינה היתעלו והגיעו להכרה בהירה כי כל העובר עליהם הנו חטיבה אחת של קשר עליון בבורא כל העולמות שהוא יהודע כי זו הדרך טובה היא להם, וגם אם נראה כי צרה הגיעם אין זאת אלא לבחון חוזק ביטחונם בו. ואכן האבות הקדושים היכירו זאת וכאשר קראתם הרעה האמינו כי הוא יתברך עשה ועושה ויעשה לכל המעשים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ומשכך דווקא בשעה זו היתחזקו שזאת היא הברכה אשר בירך אותם ה' יתברך שכל המקרים ברכה היא להם.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

וארט מהאור החיים הק'

מדוע אהב יצחק את עשו?

וַיֹּאֲהֵב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְגו' (כח, כח) ידוע קושיית העולם שהתחבטו בה רבים, בהא שרצה יצחק לברך את עשו, היתכן שאיש כזה תהיה לו טעות גמורה מהיפוך להיפוך, ואף אם נתרץ שאהב את עשו "כי ציד בפיו", מ"מ למה נעלמה ממנו צדקת יעקב שהיה מפורסם לכל שהיא איש תם יושב אוהלים, ואם לא נעלמה ממנו צדקת יעקב היה לו לברך את שניהם, ולא לשנות בן בין הבנים. (לשון השם משמואל שנת תרע"ו).

הרבה מהלכים ותירוצים נאמרו בזה, גם רבינו האור החיים הק', דרך בדרך נפלאה משלו, וכה כותב (כז, א) פסוק ויהי כי זקן יצחק וגו' ויקרא את עשו בנו הגדול, וזלה"ק: "וטעם יצחק שהיה חפץ לברך את עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב ויטיב דרכיו. כי הצדיקים יכאבו בעשות בנייהם רשע, והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל, ותמצא שאמרו ז"ל (בי"ב פ"ב) כי נענש יעקב שמנע דינה מעשו שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר לו לחזור למוטב" עכ"ל.

ויש ללמוד מדברי רבינו, שיעקב אבינו ידע היטב שעשו בנו הוא רשע ואיש שדה, ומאידך יעקב הוא איש צדיק ויושב אוהלים, ואפילו הכי רצה לברכו, שאולי ע"י השפעת רוב טובה עליו יוכל לקרבו ולהחזירו למוטב. ודלא כמו שלומדים בפשיטות שיצחק לא ידע את מעשי עשו "כי ציד בפיו" וכפרש"י: בפיו של עשו, שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		ניו יורק		לונדון	
מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת	מסכת השבת	איתת השבת
16:02	17:16	16:16	17:17	17:15	18:22	17:44	15:48	16:57	17:14

מחוברים
את הימים! מחתילים
הגיון הימני נמנית עוז אהרן - אור לישרים
שירות לטליל האישי | להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מחוברים
ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סינפי
"ספרי אור החיים"
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל יציים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרונביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 8 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 10 • נתניה: 18 פתח תקוה: רוטשילד 75

ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ניצוב ועימוד: שוקי קער

ויתן לך האלקים:

סופר סת"ם ביקש מעורך דין שיסייע בהמלצה לכתובת ספר תורה, ובאותו יום זכה למענה מעבר לציפיות: ברכה כפולה שכללה השגת ספר תורה חדש שעלותו נאמדה בסכום עתק. הספר הוכנס בטקס מפואר ומרגש לקהילה מתחדשת.

"בדיוק!" הוא אמר, "האבא שנפטר הורה דבר ראשון להפריש מהירושה סכום של מאה ועשרים אלף שקל לכתובת ספר תורה לעילוי נשמתו, כמו גם להשאיר סכום נוסף בצד כדי להביא את כתובת הספר לידי גמר מבחינת שאר העניינים: מעיל וטקס ההכנסה של הספר לבית כנסת, ורק אחר כך לחלק את שאר הכסף. הצעתי להם אותך. הם בכלל לא מבינים בנושא ולא ממש אכפת להם, מבחינתם זה מאה וכמה אלפים פחות שיש להם בצוואה ולא יותר. תבוא, יש לך צ'ק מוכן".

לו לא הייתי אדם מאמין בוודאי לא הייתי מאמין לשיחת הטלפון הזו, אבל כיון שאני מאמין - האמנתי... נכנסתי הביתה רק כדי לשתות משהו ולייצב מעט את רגליי הכושלות מהתרגשות, ויצאתי בדרכי חזרה אל עורך הדין.

צריך להבין, מעבר לעובדה שאני מסודר כלכלית לכל השנה הקרובה פחות או יותר, היה פה סוג של חיבוק גדול משמים כמו הארה: 'אני רואה אותך, בני... יש מיליוני בני אדם על הקרקע ומיליארדי יצורים חיים, אך אל תחשוב שאתה נעלם מעיניי...'

החיבוק היה גדול גם בעובדה הבאה: אני לא מרוויח אף פעם סכום כזה לכתובת ספר תורה!!! זה אולי סכום שמקבל סוחר של מוצרי סת"ם שמוריד לעצמו את הרווח וההוצאות שלו, הפעם זה הגיע אליי נטו. מבחינתי זה סכום כפול מכל מה שהרווחתי אי פעם לשעה של כתיבת סת"ם!!!

לומר את האמת, רק כשהחזקתי ביד את פיסת הנייר הנקראת צ'ק וראיתי בה את המילים והספרות הרשתי לעצמי גם לספר לאשתי. חזרתי הביתה רק כדי להראות לה את הצ'ק שתחזה במו עיניה בנס ומיד יצאתי אל הבנק להפקיד אותו. אחר כך קניתי קלף. קנייה כזו, ששוויה בערך 16 אלף שקלים, אני קונה תמיד לאט עם התקדמות הכתיבה, הפעם יכולתי לחסוך לעצמי את הטרחה של ללכת לקנות כל פעם, היה לי כסף וקניתי את כל הכמות שאני צריך.

הסוחר שלי חזר ארבעה חודשים אחר כך ואמר שהוא רוצה להזמין סחורה. הייתי עדיין בעיצומה של כתיבת ספר התורה, אבל שמחתי בידיעה שגם כשאסיים תהיה לי תעסוקה ופרנסה, ובניתיים המשכתי בכל שעותיי הפנויות לכתוב את הספר. סיימתי לכתוב אותו אחרי עשרה חודשים.

כל אותה שנה לא שמעתי כלום מהעו"ד ולא מבני המשפחה שעבורם הזומן הספר. לא היה אכפת לי, הבנתי שהם מחכים שאסיים והערכת אותם על סבלנותם. עתה, עם סיום הכתיבה, צלצלתי לעורך הדין להודיע לו שמבחינתי הכתיבה הסתיימה. כמובן שיש עוד עבודה עד שרואים את ספר התורה בארון הקודש, אבל התפקיד שלי הסתיים ומבחינתי הם יכולים לבוא לקחת.

עורך הדין בכלל לא זכר. לא אותי ולא את הספר שאני כותב, תחת ידיו עברו עוד עשרות מקרים ואני הייתי מקרה נוסף ברשימת הצוואות. הזכרתי לו והוא נזכר כי באמת זה היה מקרה מצחיק... הוא הבטיח שיעביר להם את המידע.

עברו חודשיים, הספר שכן במקום מכובד ואני חזרתי לעבודה הסדירה אצל הסוחר שלי. מדי פעם תהיתי למה הם לא יוצרים קשר. בסופו של דבר צלצלתי שוב אל עורך הדין. אהה... כן. הוא אמר להם. מעניין באמת למה הם לא באו. הוא יגיד להם שוב.

אחרי יומיים הוא התקשר ואמר באדישות שהמשפחה אמרה שהם לא יודעים מה לעשות בספר, הם לא דתיים, הם לא הולכים לבית כנסת,

יום אחד הייתי צריך להגיע אל עורך דין מומחה לצוואות. ישבתי אצלו כמה שישבתי, סיכמתי מה שסיכמתי ולפני שיצאתי ממנו עלה לי רעיון. אני סופר סת"ם, אולי יש כאן איזה פוטנציאל? שיתפתי אותו במחשבתי. "אתה עוסק בצוואות", אמרתי לו, "אם תגיע לידך צוואה שמבקשת לכתוב לעילוי נשמת הנפטר ספר תורה, אתה מוכן לשלוח אליי את הירושים או את אלו שממונים על קיום הצוואה? אני כותב ספרי תורה".

עורך הדין הציץ בי בחיוך ואמר שעשרים שנה הוא מתעסק בצוואות ומעולם לא יצא לו שמישהו כתב כזו הוראה בצוואה. "תמיד יש פעם ראשונה", ציינתי את העובדה הידועה. "אף פעם אי אפשר לדעת, וגם אם לא יצא - לא נורא, אני עושה רק את ההשתדלות שלי בבקשה הזו". השארתי לו כרטיס ביקור שלי ונפרדנו לשלום. לא חשבתי שאשמע ממנו יותר אי פעם.

האמת היא שלא הייתי כזה אדיש כמו ששיחקתי אותה, הייתי זקוק מאוד מאוד להזמנה כזו באותו זמן. כתיבת סת"ם תלויה מאוד בהזמנות, אם אין הזמנות שוטפות קשה מאוד לכתוב ולהתחיל לערום במגירה אצלך מזוזות או מגילות אסתר, בתקווה שביום מן הימים יימצא להן דורש, הרי בזמן שכותבים צריך גם לאכול ולהאכיל משפחה. לכן רוב הסופרים מקושרים לסוחרים שמזמינים מהם סחורה, וככה הם יודעים שיש תמורה לכתביה שלהם. לפעמים הם גם מקבלים מקדמה.

בדיוק באותו זמן הסוחר הקבוע שעימו עבדתי נסע עקב נסיבות משפחתיות לתקופה ארוכה לחו"ל, הייתי צריך למצוא לעצמי סוחר אחר וזה לא היה קל. מסתבר שהעולם מוצף בסופרי סת"ם והביקוש עומד על הרבה פחות מההיצע. לסוחרים כבר יש סופרים קבועים שהם עובדים איתם ויש להם סחורה בשוטף, אין להם סיבה טובה של ממש להוסיף אחרים למאגר שלהם, אלא אם הם כותבים בצורה יפה במיוחד או בכתב מאוד מסוים שלא הרבה סופרי סת"ם מתמחים בו, אבל סתם סופר עם כתב רגיל ולא יפה במיוחד יש להם מספיק.

כתבתי כל הזמן: גם כי לא רציתי לבזבז את זמני על כלום, גם כי היתה לי תקווה שיום אחד אמצא סוחר ואוכל לתת לו את כל ההספק שצברתי בינתיים, גם כי חשבתי שכשהסוחר שלי יחזור לארץ אוכל למכור לו הכל, גם כי סופר צריך לשפשף כל הזמן את יכולת הכתיבה והמיומנות שלו. כל מיני סיבות ששמרו אותי מן הבטלה אבל לא הניבו הכנסה שוטפת.

גם אם היתה לי הזמנה של כמה מזוזות או מגילת אסתר זה לא סיפק פרנסה כמו שהייתי צריך, זה היה סוג של סתימת חורים או קצת תשלום למכולת. הייתי חייב משהו מסודר לפחות עד שהסוחר שלי יחזור מחו"ל, והזמנה של ספר תורה יכולה בהחלט להעניק לי שקט נפשי לתקופה ארוכה.

עלות כתיבת ספר תורה יכולה להתחיל בשישים או שמונים אלף שקל והשמיים הם הגבול. ככל שהספר מהודר יותר והסופר ידוע יותר - המחיר מאמיר ומגיע להרבה הרבה עשרות אלפים. צריכים לקחת בחשבון גם הרבה הוצאות, הקלף עולה הרבה, והדיו והנוצה, ולפעמים גם - כמו במקרה שלי - שכירות על החדר בו כותב הסופר.

אחרי כל ההורדות עדיין יש סכום נורמלי שאפשר להתפרנס ממנו, וכיוון שכתובת ספר אורכת זמן לא מועט, נותן המזמין מקדמה על החשבון. מקדמה כזו מצילה אותי במצבי הכלכלי הלא מסודר באותו זמן, והבטחה לעבודה ממושכת תעניק לי גם שקט כלכלי לטווח לא קצר. בקיצור שיוועתי להזמנה של ספר תורה, אבל שום דבר כזה לא נראה היה באותו זמן. זה לא משהו שמתגלגל כל הזמן בכל מקום.

אי לכך בכל מקום שהלכתי שאלתי אם מכירים מישהו שרוצה להזמין ספר תורה, קיבלתי תשובות שליליות על בסיס קבוע, וגם באותה פגישה עם עורך הדין שהבקשה שלי די שעשעה אותו. בכל אופן מצדיי היתה זו חובת ההשתדלות, עשייתי אותה והלכתי הביתה. מי שכלכל אותי עד עכשיו יכלכל אותי הלאה, והעובדה שאין לי ביטחון כלכלי זה סוג של ניסיון לא פשוט, אבל חוץ מהשתדלות ותפילה אין לי הרבה מה לעשות.

עשיתי כמה סידורים באותו בוקר ארוך, עוד לא הספקתי לחזור הביתה וכבר הגיעה שיחת הטלפון מעורך הדין. "תשמע", הוא היה אחוז פליאה, "בקושי עזבת וכבר הגיעה אליי משפחה לפתוח את הצוואה של אבא שלהם שהופקדה אצלי. ומה? נחש!"

ניחשתי. היה בצוואה משהו בקשר לכתובת ספר תורה.

לומר את האמת, רק כשהחזקתי ביד את פיסת הנייר הנקראת צ'ק וראיתי בה את המילים והספרות הרשיתי לעצמי גם לספר לאשתי. חזרתי הביתה רק כדי להראות לה את הצ'ק שתחזה במו עיניה בנס ומיד יצאתי אל הבנק להפקיד אותו. אחר כך קניתי קלף. קנייה כזו, ששוויה בערך 16 אלף שקלים, אני קונה תמיד לאט עם התקדמות הכתיבה, הפעם יכולתי לחסוך לעצמי את הטרחה של ללכת לקנות כל פעם, היה לי כסף וקניתי את כל הכמות שאני צריך

<<<

ומבחינתם לכתוב ספר תורה היה לכבד את בקשתו של אביהם, לא שהיתה להם ברירה כי עורך הדין הוא זה שכיבד את הבקשה והוריד מיד את הסכום מחשבונם... אבל בעצם אין להם שום עניין בזה... זה היה בלתי נתפס עבורי! משפחה שיש לה ספר תורה והוא לא מעניין אותם?

"כשתמצא מה לעשות איתו", המשיך עורך הדין, "אז יש כסף לכל מה שצריך, נדמה לי שעושים איזה טקס, לא?"

כן, עושים, ועוד איך! חשבתי והתחלתי להעביר בדעתי מי יכול ליהנות מספר תורה חדש. מכאן לשם הגיע סוף שבוע והיו לנו אורחים לשבת, אשתי הריצה אותי במסע קניות וסידורים לאסוף עבורה את כל הפרודוקטים שיהפכו בסופו של דבר לסעודות שבת טעימות ומכובדות.

היתה לנו שבת מלאת אורחים והשראה. בין השיחות שעלו על שולחן שבת, סיפרתי את סיפור ההשגחה הפרטית שלי, איך זכיתי במתנה מלמעלה בדמות סכום הגון מעבר לרגיל עבור כתיבת ספר תורה באחת מהתקופות הפחות טובות שלי מבחינת פרנסה.

"והכי משונה", סיימתי את הסיפור, "שלוספר התורה הזה אין עוד כתובת מתאימה. אני יכול כמובן להכניס אותו אל בית הכנסת שלנו, אבל יש לנו ברוך השם מספיק ספרי תורה ומי יודע מתי יגיע ספר התורה הזה לידי שימוש. לעומת זאת, יש בוודאי בתי כנסת חדשים וכדומה שמשועים לספר תורה, ואני לא מכיר אותם כדי להציע להם את ההצעה המדהימה הזו."

"הנה יש!" הפתיע אחיין שלי, אברך צעיר שעבר לא מזמן לגור בפרויקט צפוני מרוחק, "לנו אין ספר תורה משלנו, שאלנו בינתיים ספר תורה מבית כנסת אחר, ואנחנו מחפשים תורם בנרות."

ברצינות!!!

תוך דקה נמצא לספר התורה מקום מכובד ומרכזי, באשר הוא יהיה ספר התורה היחיד של אותה קהילה ההולכת ונבנית, ספר התורה שיש להם כרגע ניתן לתקופה זמנית, הם יהיו מאושרים ויותר מכך בספר תורה, ועוד אחד חדש!

"אבל יש קושי קטן", מקטין אחיין את ההתלהבות, "אמרת שהספר כתוב, זה לא אומר שהוא גמור, נצטרך לחפש תורמים. ואחר כך הכנסת ספר תורה וסעודה, זה המון כסף ולקהילה שלנו אין אגורה..."

"יש!" אני אומר לפני שהוא גומר את המשפט, "זוכר את מה שאמר עורך הדין?" "אחייך שלי לא מעכל איך נופל עליו כל הטוב הזה, הוא כבר מחכה לחזור הביתה ולספר למתפללי בית הכנסת את הבשורה.

אני מחכה ליום ראשון כדי להתקשר לעורך הדין. הוא אדיש ומשועמם מכל העניין. "בטח שיש לזה כסף, כמה אתה צריך?" אין לו שום בעיה עם שום מספר.

זו היתה אחת מהכנסות ספר-תורה הכי יפות שראיתי בחיי, הכי שמחה והכי מרגשת, באופן אישי בוודאי היה לי על מה להתרגש, וגם באופן ציבורי - בתור יהודי שחווה את השתלשלות העניינים. אפילו עורך הדין שהוזמן איבד את האדישות שלו לכמה שעות.

(גליון קבלת שבת)

הקל קול יַעֲקֹב:

סיפורו המטלטל של יהודי שברח מהשואה, איבד את משפחתו, והשתקע בכפר דייגים גוי, אך הניצוץ היהודי בו לא כבה, הסכיתו ושמעו:

סיפורו המופלא של נשמה יהודית, אשר הפריחה גיצים, ניצוצות וזיקים, גם לאחר עשרות שנות האפלה והשיכה. המעשה התרחש בבית דינו של הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל ושמעונוהו מהגאון רבי יעקב ישראל הכהן בייפוס שליט"א, מחבר הספר "לקח טוב".

היה זה לפני עשרות שנים. מגרש נטוש ניצב בבני ברק, בשכונת בעלי מלאכה. טבעו של נכס שכזה, שלא יעמוד ריקם זמן רב יותר מכפי שאנשים מסוגלים לראותו שומם בלא שימוש, ולפיכך בית הדין נדרש לקבוע בדיון מסוים שהתעורר בין מספר עסקנים, על אודות השימוש המיועד במגרש. במהלך הדיון הופיע בבית הדין עורך הדין מ. ש. וביקש להציג בפני הנוכחים את המידע שברשותו בנוגע למגרש. כאשר הוא פתח בדבריו, הנוכחים פערו את פיהם בתמהון, וכאשר הוא סיים את דבריו, הכל מחו את דמעותיהם.

הפרשה מתחילה בשנת תרצ"ז. אותה שנה עלה יהודי לארץ ישראל בלוויית אשתו ובתו. כעבור זמן לא רב הוא רכש את המגרש המדובר, שמחירו לא היה רב, והמשיך בעבודתו כפועל יהלומים. לאחר תקופה הוא החליט לעזוב את ארץ ישראל עקב קשיי פרנסה, והוא ומשפחתו הגרו לבלגיה.

משחשב שבה עליו המנוחה, קפץ עליו רוגזה של מלחמת העולם השנייה. בבוקר בהיר הוא שב מן המכולת כשמצרכים בידו, ונוכח לתדהמתו כי אנשי האס. אס. ימח שמם, צרו על הרחוב שבו התגורר. הוא הסתתר במחבוא וממקום מסתורו הבחין כיצד הנאצים משליכים את אשתו ובתו למשאית. בדרך פלאית עלה בידו להימלט רגלית, עד שכעבור מספר שבועות הוא התדפק על דלת בקתה רעועה בכפר דייגים נידח בחוף המערבי של פורטוגל, כשבגדיו לעורו, נטול מסמכים, זהות ורכוש. היה זה מעונו של ראש הכפר.

הוא הרגיש כמו בנותיו של לוט לאחר הפיכת סדום ועמורה, אשר היו בטוחות כי לא נותר איש מלבדן בעולם. עולמו הקודם חרב, התהפך, נכתש עד דק, ולא נותר ממנו מאומה. הוא החל לעבוד כפועל בכפר דייגים. את ראשו ורובו השקיע בפריסת רשתות על פני המים, בשליית דגים מפרפרים מתוך הים, ולא חלף זמן רב והתערותו במקום הפכה לדבר מובן מאליו. היה זה אך עניין של זמן עד אשר גלגלי ראשו היהודי החלו לנוע. הוא הבחין כי כל בני הכפר עובדים עד כלות הכוחות ובכל זאת פרנסתם בדוחק רב. התברר, כי את

שילם הרב הם מוכרים במחיר זעום לסוחרים שהשתלטו על שוק הדגים, והם אלו המפיקים הון מן הדגים. הוא הציע לבני הכפר כי יחדלו למכור את הדגים לסיטונאים, והם בעצמם יהפכו למשווקי דגים. אמרו ועשה. בני הכפר נשמעו להוראתו בענייני מסחר הדגים, הם התאגדו ביחד כגוף אחד, התעשרו, התרחבו, העצימו וגרפו הון רב.

וירא ראש הכפר כי טוב, ויציע למיודענו לשאת לו לאישה את בתו שבגרה. לקול מצהלות בני הכפר הוא הפך לחתנו של ראש הכפר, ויולד בנים ובנות, ולא ידע איש כי יהודי הוא. השנים חלפו עברו להם, הכל נותר על מקומו; הכפר, הים, הסירות, הדגים, הדייגים, הרווחה הכלכלית. רק הקמטים שחרצו את פניו וגופו אשר התעקל אט אט לכיוון האדמה, הזכירו לו כי הכל גם יוותר על מקומו, אך יום יבוא והוא לא יחזה בכך יותר.

ביגל שבעים וחמש הוא נסע לבקר בארץ ישראל. געגועים של בן אובד לארץ שהוריו גורשו ממנה לפני אלפי שנים. בתקופת שהותו בארץ ישראל הוא מכר את המגרש שהיה בבעלותו, הלא הוא המגרש שבגיניו בית הדין התכנס, וקיבל תמורתו סכום הגון. בה בשעה שהספך הגיע לידיהו הוא החליט, כי הוא לא ימסור לידי ילדיו הנוכחים כסף ששייך לארץ ישראל הקדושה! לפיכך, מחצית מן הסכום הוא העניק לבני משפחה רחוקים שהתגוררו בהרצליה, אשר המענק נפל עליהם בהפתעה גמורה, ומחצית מן הסכום הוא החליט להקדיש... שיפוץ בית כנסת נטוש באיזור כפר מגוריו בפורטוגל!

מתברר, כי במהלך כל שנות הבדידות והניתוק מן הדת, בכל אותן עשרות שנים שבהן היה שרוי בין הנוכחים, טובל בדגים ובגלים, הוא היה מבקר מידי פעם בחשאי בבית כנסת נטוש וחרב שקירותיו מטים ליפול, אשר הוקם לפני כחמש מאות שנה על ידי יהודים שהתגוררו פעם במקום, ובתוך בית הכנסת היה מיודענו קורא פרקי תהילים מתוך קרעי דפים שנמצאו בספרייה החרבה שבבית הכנסת, ומשתפך בדמעות לפני אבי שבשמיים!!!

היה לך נשמה יהודית. הניצוץ קיים, הגחלת בוערת, האח בנוי, עליך רק לאחוז במקל הקסמים, לחתות את הגחלים, ואור נעים וחמים יקרין על פניו ובתוך ליבו.

(מאורות הדרך היומי)

פנינים על הפרשה:

שראי לפני ה' הוּמְיָנו לְכַרְכָּה.

יעקב זכה גם בידו עשו לדון דיני נפשות

אחר כך אמר לו גֵּשָׁה נָא וְאִמְשֹׁךְ בְּנֵי הָאֵתָהּ זֶה בְּנֵי עֵשָׂו אִם לֹא (פסוק כא-כג). וכשִׁמְשָׁשׁוּ אָמַר הִקַּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִיָּדִים יָדֵי עֵשָׂו, נִצְנָצָה בּו רִיחַ הַקֹּדֶשׁ וְדַבְּרָה בְּפִיו, דְּשִׁלִּיטַת הַיָּדִים שֶׁנִּתְּנָה לְעֵשָׂו, עֲתִיד זָרַע יַעֲקֹב לְזַכּוֹת בְּחֵלֶק מִמֶּנָּה לְדוֹן דִּינֵי נַפְשׁוֹת, וּלְפִיכֶךָ אָמַר הִקַּל קוֹל יַעֲקֹב, אֵף עַל גַּב דִּיעֲקֹב לֹא נִתַּן לוֹ רַק קוֹל הַתּוֹרָה לְעִסֵּק בָּהּ, מְכַל מְקוֹם נִתַּן לוֹ גַּם חֵלֶק מִיָּדֵי עֵשָׂו לְדוֹן דִּינֵי נַפְשׁוֹת. וְלֹא תֹאמְרוּ שֶׁהִכִּירוּ יַעֲקֹב לְיַעֲקֹב, לִכְךָ אָמַר וְלֹא הִכִּירוּ:

רמז לריח הבשמים במתן תורה

אחר כך אמר ר'א ריח בני כריח שדה (פסוק כו), לרמז על שעת מתן תורה שנתמלא כל העולם כלו בשמים מגן עדן:

(פירושי חותם פרשת תולדות)

אבות העולם היו תמימים בכל מעשיהם

אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה' (תהלים קט א). אי נמי אשרי תמימי דרך מדבר על האבות, דראשי תבות תמימי דרך, ה'הלכים גימטריא 'אבות', דהאבות הם הנקראים תמימי דרך באמתות, וכתבו הראשונים ז"ל (ספר חסידים קס"ה), דכ"ד פעמים בתורה נכתבו אברהם יצחק ויעקב על הסדר, לומר לך דכל הכ"ד שעות של לילה ויום לא סרה מחשבתי מן המקום. נמצא, דבין בהליכתם ועבודתם ושכבתם וקומם ומאכלם, בכל היה המקום ברוך הוא בין עיניהם, וזה שאמר אשרי תמימי דרך הם האבות, שלהם ראוי לקרא תמימי דרך באמתות, והעד לזה, דתמיד היו הם הלכים בתורת ה', דהתורה העידה עליהם דכל כ"ד שעות לא פנו מחשבתם מיראת ה', אם כן להם ראוי לקרא תמימי דרך, דאפלו בהליכתם ובעסקיהם אינם חושבים כי אם ביראת ה'.

האבות קיימו תורה שבכתב ותורה שבעל פה

ועוד אמר עליהם אשרי נצרי עדתיו. עדתיו הם שתי תורות, דהאבות עליהם השלום למדו וקיימו שתי תורות, כמו שכתוב (בראשית כ) 'וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי, ודרשו רבותינו ז"ל (יומא כח) דקנים אברהם אבינו עליו השלום אפלו ערובי תבשילין, ולהם ראוי לקרא נצרי עדתיו שהם שתי תורות, מפני שבכל לבם בתכלית היו דורשים השם:

אף שלא פעלו האבות עוולה, לא הרהרו אחר היסורים

ועוד אמר עליהם אף לא פעלו עולה וכו'. דידוע דאברהם אבינו עליו השלום נפל לכבשן האש על קדושו שמו יתברך, ויצחק אבינו עליו השלום פשט צוארו על גבי המזבח לעשות רצונו יתברך, ויעקב אבינו עליו השלום כמה צרות באו עליו, וכלם לא הרהרו אחר מדותיו יתברך, רק היו שמחים ומקבלים גזרותיו יתברך בסבר פנים יפות, וזה שאמר אף לא פעלו עולה, דהינו שלא עשו שום מעשה שראוי לבוא עליהם אותם הגזרות, אפלו הכי קבלו בסבר פנים יפות ובדרכיו הלכו כקדם הגזרה, ולא הרהרו אחר מדותיו יתברך:

וכונת דוד המלך עליו השלום בזה, לעורר לבות בני אדם ולהודיעם התדבקות השם כראוי כיצד תהיה, שיתלמדו מאבות העולם שלא היה לבם פונה מהשם בכל עת, דזהו יראת השם העקרית, ולאחר שאמר שלשה פסוקים הנזכרים על אבות העולם ועל יראי השם שהם תמימי דרך כראוי, אז התחיל לבקש על עצמו שישגי יראת ה' כראוי, וישגי ידיעת התורה כראוי:

(אלף בינה, תהלים קט א) את א

עיקר תולדותיהם של צדיקים - מעשים טובים

ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (בראשית כה יט). יש לדקדק, דפתח בתולדת יצחק, והפסיק ואמר אברהם הוליד את יצחק ולא הזכיר תולדות יצחק. ואפשר לרמוז, משום דקמא לן עקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, כמו שפרש רש"י גבי 'אלה תולדות נח' (שם טו), וגם כאן בא לרמוז, ואלה תולדת יצחק, ומה הוליד, אברהם הוליד את יצחק, כלומר הוואה את יצחק בקדשה וענוה ויראת ה' ואתתו, היה אומר לא יצא זה כי אם מאברהם, שכן הם מדותיו. נמצא לא הזכיר הכתוב כי אם מעשים טובים של יצחק, שהם עקר תולדות הצדיקים: (פירושי חותם פרשת תולדות)

המקבל את הברכות יקבל את התורה

רבקה הבינה את כוונת יצחק

ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו בנו וילך עשו וגו'. ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר. הביאה לי ציד וגו'. ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך (בראשית כו ה-ט). הנה רבקה ברוח הקדש שבה הבינה דעת יצחק, ואמרה, אם כוננתו לברך עשו בהחלט, למה לא יברך אותו תכף ומיד, ולמה תלה לו הברכות בצידה, ולמה לא רצה לצוות לו בפני שום אדם. אלא ודאי זה הכנה לתורה, ורצה יצחק, כיון שנסתפק לו הדבר מי ראוי לקבלת התורה, לעשות נסיון בדבר, אם לא יהיה שום עכוב לעשו ולא יתגלה הדבר ויקדימו יעקב, או עשו הוא הראוי, ואם לא היה ראוי, יטל יעקב הברכות:

כיון שנודעה לו הדבר הבינה שרצון ה' שיעקב יתברך וזהו שאמר ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו, בינו לבינו ביחוד, שלא ישמע הדבר לזולת, והבינה דעת יצחק כדכתבנו, שעם כל מה שזוהר יצחק, אפלו הכי נתגלה הדבר ליעקב וקדם ונטל הברכות, בודאי שמא את ה' היתה לו, והוא שראוי לקבלת התורה, וזהו שאמרה רבקה ליעקב הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך, כלומר, הוא מדבר לו ביחוד על דעת שאין שומע, ונראה לי בדעתו שאם יש שומע ויתגלה הדבר ותקדים אתה לברכות ולא יכיר כן, זה סבה לך מאת ה' ותזכה לברכות ולתורה, ומכל מה שזוהר אביך שלא ישמענו אחר, הנה אני שמעתי, ומדאי שמעתי, שמע מנה דרצון ה' שתזכה אתה בברכות ובתורה, לכן בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך, וזרו עצמך וקום הקדימו לעשו כדי שתזכה לברכות ולתורה, וקום מהר אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים, רמזה לו לשתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבכל פה [וכו']:

רבקה רמזה ליעקב שבניו יקדימו נעשה לנשמע

עוד אמר ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב (פסוק יז). דלכאורה תבת ביד מיתרת, דהיה לו לומר 'ותתן את המטעמים וגו' ליעקב וגו', אלא רמזה לו גם בזה דעתידים ישראל להקדים עשיה לשמיעה:

מה זה מותרת רמז שיקבל את הלוחות

ויקשבא יעקב ליעקב ואמר לו שהוא עשו, אמר לו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה ה' אליך לפני (פסוק ט). רמז לו יצחק באמרו מה זה, שיזכה לקח הלוחות שכתוב בהם 'מזה ומזה הם כתבים' (שם לב ט), ואמר לו, ממה שמהרת למצא והבאת לי בלי שום עכוב, מזה ראיה שתזכה לקח הלוחות שכתוב בהם 'מזה, והשיבו יעקב לפי דעתו, כי הקרה ה' אליך לפני, כלומר, זאת סבה מאת ה' שברשותו רצית לברך, לעשות הכנה לקבלת התורה, ומי

עצות וסגולות:

ענייני לימוד התורה (ו')

הלומד לשמה יתגלה לו הפנימיות שבסיפורי התורה

לפי שפשט התורה כמו הספורים נחשבים לעין הוואה כתבן וקש אבל הם מלבושים למה שבתוכם שהם הרמזים והסודות, כמו תבן וקש שהם מלבוש לחטה, והזוכה ללמד תורה לשמה יתגלה לו מה רמזו ומה גנוז בתוך הספורים ההם, ואז יבין וישכיל דבכר גדול התבן ההוא, שהוא הספור.

(פירושי חותם, פרשת חיי שרה)

לימוד תורה לשמה משרה שכונה בישראל

מיום שחרב בית המקדש בעונותינו הרבים נסתמו מעינות החכמה, והסטרא אחרא גברה, והיא הגורמת מניעת החכמה מבני אדם, ואפלו יהיו טורחחים חכמי הדור עד שיכירו ההלכה כהלכתה, מכל מקום הסטרא אחרא יש לה כח לחזור ולסתם מעינות החכמה, אבל מכל מקום, למוד תורה לשמה בין החכרים גורמת להשרות שכונה בישראל (אבות פ"ג מ"ו) ולעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים (סנהדרין צט).

(פירושי חותם פרשת ויצא, ד"ה וירא)

ע"י חידושי תורה נבראים עולמות חדשים

אף על פי שהמקטרגים רדפו אחריו מצד שיש בידו איהו עון שגדול מגשאו, אף על פי כן יש גם דבר גדול שמתיש כחם ומבטל קטרוגם, ולא ישאר בידו שום חטא, והדבר הגדול הוא החידושים שמחדש בתורה, שעל ידי החידושים שמחדש אדם בתורה עושה הקדוש ברוך הוא בשיבילם ארצות ושמים חדשים, כמו שכתוב (ישעיהו סו כב) 'כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה, 'עשיתי לא נאמר אלא 'עשה', על ידי החידושים שמתחדשים בתורה לשמה (וזהו ח"א ד), וכמו שכתבנו למעלה.

(אלף בינה, את למד ד)

בכל יום יוסיף יגיעה בתורה

כשם שהוא מתעורר בכל יום להוסיף קדשה ופרישות יותר ממה שעבר, כך צריך להיות יגע ועמל בתורה בכל יום יותר ממה שעבר, כדי שיעמד על אמתתה ויתגלו לו טעמיה וסודותיה על אמתתם, דעל ידי זה נעשה אדם שלם בצלם אלהים.

(מעלי צדק, את וי' ד"ה זאת תורה)

העוסק בהבלים לא יכול לידבק בתורה

ולא שיך דבוק התורה כי אם על ידי שכחי עמך ובית אביו, כי העוסק בהבלי העולם אי אפשר לו לעסק בתורה.

(דורש טוב, דרוש א' למתן תורה)

הגה"צ רבי מיכל זילבר ראש ישיבת זוויעהל: בכל מוצאי שבת אומרים 'ויתן לך' כדי להמשיך את הברכות של שבת לימות החול, כי שבת

הוא הכוח של יעקב אבינו - מעין עולם הבא, נחלת יעקב אביך. ובני ישראל צריכים להמשיך את הברכה גם לעולם הזה, והזמן לזה הוא במוצאי שבת.

נחלת יעקב אביך

יעקב אבינו מקיים מצוות אמו ולוקח מהרמא את הברכות. ומברכות אלו זוכים ישראל לחיים בעולם הזה. ולכן בכל מוצאי שבת אומרים "ויתן לך" (עיין רמ"א אורח חיים סימן רצ"ה). כדי להמשיך את הברכות של שבת לימות החול, כי שבת הוא הכוח של יעקב אבינו - מעין עולם הבא, נחלת יעקב אביך. ובני ישראל צריכים להמשיך את הברכה גם לעולם הזה, והזמן לזה הוא במוצאי שבת.

כדאיתא מהאר"י הקדוש (שער הכוונות - דרושי סדר שבת דרוש א' ענין ויהי נועם דמוצ"ט): "כי שני מיני תוספת קדושת שבת נתוסף ביום שבת, האחד היא על ידי כוונת התפילה, והשנייה היא על ידי כוונת הסעודות. וכנגד המשכת תוספת קדושת שבת לימי החול מבחינת הסעודות אנו עושים סעודה ד' במוצאי שבת. וכוונתה היא לכוון להמשיך אור קדושת סעודות שבת לכל סעודות ימי החול, וכנגד המשכת תוספת קדושת שבת מבחינת התפלות אנו אומרים ממזמור זה של 'ויהי נועם', ועל ידי זה אנו ממשיכים אותו נועם העליון בכל תפלות השבוע, כי מקדושת השבת עצמה אי אפשר לימות החול, אבל על ידי סעודת מלווה מלכה ואמירת 'ויהי נועם' ממשיכים מקדושת השבת לימות החול. ולכן הוא הזמן המתאים לאמירת 'ויתן לך', שהם ברכותיו של יעקב אבינו לזכות גם בטוב העולם הזה.

ברכות 'בכל מכל כל'

כל אדם מישראל יכול לזכות לנחלת אברהם, יצחק ויעקב. כמו דאמרין בברכת המזון דאברהם נתברך "בכל" כמו שנאמר (בראשית כ"ד, א'): "ויהי בְרַךְ אֶת אֲבְרָהָם כָּפֹל". ובפרשתנו נאמר (בראשית כ"ז, ל"ג): "וַיֹּאכֶל מִכֹּל", ומינה ילפינן דיצחק נתברך "מכל". ובפרשת וישלח אמר יעקב אבינו (בראשית ל"ג, י"א): "וְיָכִי יֵשׁ לִי כָל".

ושלש ברכות אלו - "בכל", "מכל", "כל" - שייכים לישראל. ואיתא בחתם סופר (פרשת וירא): "וְהָיָה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצְבָּיִם" - נצב"ם גימטריא קצ"ב, גימטריא בכל מכל כל, שהוא ברכת שלוש אבותינו. ושלושה מלאכים אלו היו חסד, דין ורחמים כידוע שורשן של שלוש אבות כמבואר, לכן כתיב "נצב"ם". והוא שנאמר בישראל (דברים כ"ט, ט'): "אַתֶּם נִצְבָּיִם הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם". שכן כולנו בני אברהם, יצחק ויעקב, ויש לנו את המעלה של שלוש האבות. כולנו נצב"ם לפני ה'.

(הגה"צ רבי מיכל זילבר ראש ישיבת זוויעהל - בים דרך)

הגאון רבי ראובן אלבז שליט"א - ראש ישיבת אור החיים: תפילותיהם של בעלי תשובה גדולות מאוד. הם אלו שעשו מאמצים כבירים, ניתקו שלשלאות של ברזל, כדי לבוא ללמוד תורה ולהתפלל מעומק הלב לקב"ה. במקום לבלות בהבלי העולם הזה, הם ישבו ועסקו בתורה. לכן מעלתם גבוהה, ותפילתם רצויה לפני בורא עולם... הם נקראים מעבירים על המידות, ושכרם כפול ומכופל לפני בורא עולם, בפרט אם ההורים התנגדו לדרכם החדשה, ולא הניחו להם ללמוד תורה, והם, למרות הכל, התעלו והיתנתקו מעל הכול ובאו לעסוק בתורה. תלמידים כאלה, שהם בבחינת "לב נשבר ונדפה אלקים לא תבזה" (תהילים נא, ט), שאינם מוגישים ראויים - תפילתם נשמעת!

תפילת בעל תשובה מתקבלת ביותר!

ויעמר יצחק לה' לנכח אשתו פי עקרה הוא ויעתר לו ה' ומהר רבקה אשתו (כה, כא) פירש רש"י הקדוש: "לנכח אשתו - זה עומד כְּנֹזֵית זו ומתפלל, וזו עומדת כְּנֹזֵית זו ומתפללת. ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק, לפיכך לו ולא לה" [כן היא הנוסחא המדוקדקת ברש"י דפוס ראשון, ובחומשים אחרים נמשכו אחר לשון הגמרא]. בפשיטות הכוונה שתפילתו של צדיק בן צדיק מקובלת ורצויה יותר בשמיים, כיוון שיש לו זכות אבות.

אולם, לפי זה לכאורה דברי רש"י צריכים ביאור, שכן היה לו לכתוב תחילה "שאינה דומה תפילת צדיק בן צדיק" [שהרי קיבל ה' את תפילתו של יצחק], ורק אחר כך "לתפילת צדיק בן רשע", שהרי התורה אומרת "ויעתר לו" [וכפי שבאמת גורסת הגמרא (יבמות סד ע"א), שהיא מקור דברי רש"י]. ועוד, למה האריך וסיים שוב במילים "לו ולא לה".

זה מעביר על מידותיו

אפשר ליישב הדברים על פי דברי רבותינו (תענית כה ע"ב), שרבי אליעזר הגדול ירד לפני התיבה להתפלל בשעת עצירת גשמים, ולא נענה. ירד רבי עקיבא [תלמידו של רבי אליעזר] לפני התיבה והתפלל "אבינו מלכנו חטאנו לפניך, רחם עלינו, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה", ומיד ניתקדרו שמיים בעבים, וירדו גשמי רצון, ברכה ונדבה.

מוסיפה הגמרא, שלאחר מעשה זה סבורים היו העם שרבי עקיבא יותר גדול מרבי אליעזר, עד שיצאה בת קול ואמרה: "לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מידותיו, וזה אין מעביר על מידותיו".

יש לשאול, וכי ייתכן שרבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה גדול החכמים, ובת קול יצאה ואמרה "מה לכם אצל רבי אליעזר בני שהלכה כמותו בכל מקום!" (באבא מציעא נט ע"ב), עוקר עצי חרובים באמרי פיו (שם), איש אלוקים קדוש, מעולם לא קידם אותו אדם בבית המדרש, ולא היה ישן בבית המדרש לא שנת קבע ולא שנת עראי (סוכה כח ע"א) - וכי יכול להיות שהוא לא היה מעביר על מידותיו?

הן אמת שרבי אליעזר היה מתלמידי בית שמאי, מחמיר ומקפיד בכל דבר קלה כבחמורה, אך מכאן ועד לומר שלא היה מעביר על מידותיו, ולא היו מידותיו מתוקנות - המרחק רב! זאת ועוד, אם באמת רבי עקיבא היה מתוקן במידותיו יותר מרבי אליעזר, מדוע יצאה בת קול ואמרה "לא מפני שזה גדול מזה", אדרבה, גדול רבי עקיבא יותר מרבי אליעזר!

שהרי תכלית האדם בעולם לזכך את מידותיו, כפי שכתב רבנו הגר"א זצ"ל (אבן שלמה פרק א סעיף ב) שיעקר חיות האדם היא להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו למה לו חיים! על זה אמר שלמה המלך בחוכמתו (משלי ד, יג) "הַחֲזִק בְּמוֹסָר אֵל תִּרְךָ נִצְרָה כִּי הִיא חַיָּה", מוסר נקרא מה שמשַׁבֵּר האדם את מידותיו והולך נגד טבעו.

נכון, חייב האדם ללמוד תורה ולקיים את מצוות ה', אך תכלית האדם לזכך את מידותיו, כפי שהאריך לבאר זאת רבי חיים ויטאל זיע"א, שאפילו ידע האדם את כל התורה כולה, הוא לעולם לא יוכל לזכות להשראת השכינה ללא זיכוך וטהרת המידות. עליו להכיר טובה לזולת, לגמול חסדים, לא לכעוס ולהקפיד, ובמשפט אחד: להתנהג במידות טובות!

המידות הן הבסיס שעליו התורה והמצוות עומדות, ובלא זה אין להן בסיס, כפי שאמרו חכמינו ז"ל (ויקרא רבה ט, ג) "דרך ארץ קדמה לתורה" וכן - "טוב תורה עם דרך ארץ" (אבות ג, ב). מטעם זה לא נכתבו המידות הטובות והרעות בתורה, לפי שהמידות קודמות לתורה, הן היסוד של התורה, וכמו שיסודות המעמידים את הבניין טמונים עמוק בקרקע, ואינם נראים לעיני כול, כך גם המידות הטובות מעמידות את כל התורה והמצוות, אך אינן נראות ונכתבות בתורה.

אם רבי עקיבא היה מעביר על מידותיו, ורבי אליעזר לא, בהחלט יש לומר שרבי עקיבא גדול מרבי אליעזר. מדוע אם כן יצאה בת קול ואמרה "לא מפני שזה גדול מזה"?

ארכיון עוז והדר

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: רבקה שלחה את יעקב לקחת את הברכות במרמה, ולכאורה היה לה לחשוש שמחנכת אותו לגניבה. לפיכך עשתה לו גדיי עיזים לחגיגה ואפיקומן, כדאיתא במדרש (הובא בדברי יואל) "בא אחיך במרמה - בחכמת תורתו, ויקח ברכתך, הוציא אפיקומן והראה לו", שזהו חינוך שבכל השנה אסור לגנוב

גניבת האפיקומן הוא חינוך כנגד גניבה

מסופר על הגה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל שכאשר נתמנה לכהן פאר ברבנות העיר קראקא, הביע את רצונו לילך לבתי האסורים ולבקר את היהודים האסורים שם. העסקנים מיהרו למלא את רצונו ופעלו להשיג אישור מיוחד מן השלטונות שיוכל הרב לבקר בבתי האסורים. ואכן ר' שמעון סופר עבר בכל בתי האסורים, הוא נפגש עם היהודים שירדו לדיטות ותחנות רח"ל ונאסרו בשל פשעיהם השונים, וחזקם ועודדם בדברים והפיח בהם רוח חיים ורצון טוב להיטיב את דרכיהם, ובאופן כללי השפיע עליהם עמוקות.

תקופה קצרה לאחר מכן כינס הגאון את המנהלים של כל תלמודי התורה שבעיר, וזאת למודעי שקראקא הייתה אז עיר ואם בישראל, והיו בה למעלה משישים תלמודי תורה מכל מיני הקהילות שהתגוררו בעיר. לא כל המנהלים היו חרדים ושלמים, רבים מהם היו קרובים קצת בדעתם אל הרפורמר ופורקי עול. באסיפה עלו נידונים שונים בדברים הטעונים תיקון ובאופנים שאפשר לתקנם, וכולם שיתפו פעולה מניסיונם זה לזה.

פנאום בעיצומו של האסיפה קם אחד מן המנהלים מכת המתחדשים וטען שלדעתו ישנו דבר מסוים שעלול להזיק לחינוך הילדים וצריך לתקנו בהקדם, והוא המנהג הנהוג בליל הסדר שאחד הילדים גונב את האפיקומן ומחביאו. "הלא דבר זה מחנכם לגניבה ומגדלים ליטול את שאינו שלהם" טען בקול, "וברבות המינים עלולים ילדים אלו לגדל גנבים אמיתיים, לדעתי יש להפסיק מיד מנהג פסול זה ולאסור על הילדים לקחת את האפיקומן!"... דבריו הנמרצים שנאמרו בביטחון גדול עשו רושם על הנוכחים ובפרט על הקלים שבהם שנטו להסכים עמו.

נענה רבי שמעון סופר ואמר לו: "הבה אשתף אותך בדבר, אני ביקרתי זה זמן מה בכל בתי הכלא שבסביבה ודברתי עם האסירים היהודים, שמתי לב שרובם ככולם של הפושעים היהודים אינם שומרי תורה ומצוות, ובוודאי שבנעוריהם לא גנבו את האפיקומן... והנה לפי דברך היה צריך להיות ממש להיפך, שכל הפושעים והגנבים יהיו מבתי החרדים שמקטנותם גנבו את האפיקומן והורגלו במעשי גניבה, ואילו אלו החופשיים שלא נהגו במנהג זה יגדלו לאנשים מהוגנים שרחוקים מענייני גניבה כרחוק מזרח ממערב..."

"אלא מאי" המשיך הרב מקראקא ואמר, "לדעתי האמת הוא בדיוק להיפך, דהמנהג הקדוש של גניבת האפיקומן הוא חינוך חזק כנגד גניבה, כי הנה הילד רואה שבכל השנה אסור לגנוב, ורק בליל הסדר עושים שינוי גדול מכל השנה ומתירים לגנוב את האפיקומן בכדי שיתעורר לשאלו וישאר ער בשעת הסדר, וזה מכניס בעצמותו עד כמה הגניבה הוא דבר פסול ומרוחק, נמצא שדווקא גניבת האפיקומן הוא חלק מן החינוך כנגד גניבה."

דבריו של רבי שמעון סופר התקבלו בהתפעלות בקרב הנוכחים וכמוכן שהרעיון של המנהל ירד מסדר היום, הדברים אף התפרסמו בכל העיתונים שצינו לשבח את הרעיון הנפלא.

ובזה אפשר להמתיק העניין בפרשתנו, דהנה רבקה שלחה את יעקב לקחת את הברכות במרמה, ולכאורה היה לה לחשוש שמחנכת אותו לגניבה. לפיכך עשתה לו גדיי עיזים לחגיגה ואפיקומן, כדאיתא במדרש (הובא בדברי יואל) "בא אחיך במרמה - בחכמת תורתו, ויקח ברכתך, הוציא אפיקומן והראה לו", שזהו חינוך שבכל השנה אסור לגנוב. ודו"ק.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גליון המאיר)

רבי עקיבא עמל לזכך את מידותיו

נראה לבאר בסיעתא דשמיא, שוודאי רבי אליעזר בן הורקנוס, שהיה גדול בכל מכול כול, העביר על מידותיו. אולם רבי עקיבא היה בן גרים, בנו של יוסף הגר [הקדמה לפירוש היד החזקה לרמב"ם, ולגבי אימו יש מחלוקת אם הייתה גיורת או יהודייה]. לכן היה צריך לזכך ולטהר את מידותיו הרבה מאוד, יותר מכל אדם רגיל! מחמת הגנים שלו, היה צריך בכל עת להתגבר על עצמו להיות רחמן בעל חסד, לשקוד בתורה יומם ולילה, ולא לזוז ממנה.

זה לא היה קל, ברבי עקיבא היו טבועות מידות רעות בגנים, ולכן בתחילת דרכו אמר: "מי ייתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור" (פסחים מט ע"ב). אולם על אף הקושי שבדבר, עיבד את מידותיו הַדֵּק היטב היטב הַדֵּק, ונעשה גדול ישראל! רבי עקיבא זיכך וטיהר את מידותיו ברמה גבוהה מאוד, עד שלא הייתה בו שום מידה רעה, ממש כמשה רבנו ע"ה. הוא סילק מעצמו את הקנאה, התאוה והכבוד, והתנהג בענווה יתרה, עד כדי כך שבהיותו בגיל ארבעים שנה הסכים ללמוד א' ב' עם ילדים בגיל שש, מעשה נועז ביותר, וזאת כדי לקבל עליו עול תורה! במשך שנים ארוכות הַדֵּק ועלה במעלות קדושים וטהורים, ואף היה מוכן שיסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, למען התורה הקדושה.

זו הייתה עבודת חייו, להידבק בה' ולהידמות לו בכל דרכיו, וכיון שעבד בכל הכוח ותיקן את מידותיו - זכה שתקובל תפילתו!

כל מי שמתגבר יותר - הוא מְעוּלָה יותר. וזו הכוונה בדברי חז"ל "לא מפני שזה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מידותיו, וזה אין מעביר על מידותיו", כלומר, יש לו את המעלה הזו שעמל והצטער להתגבר על מידותיו.

לפעמים אדם אומר: 'מה אעשה, אני כעסן, אני לא יכול להתגבר על הדחף הבלתי נשלט לכעוס!...' אדרבה, אם אתה כעסן, ואתה מתגבר על מידת הכעס ושולט בעצמך - מעלתך גדולה פי כמה וכמה מאדם שאינו כעסן מטבעו! אדם שיש לו בגנים מידה רעה, והוא מתגבר עליה - הקב"ה שומע את תפילתו.

הקב"ה נענה לתפילת רבקה

נחזור לענייננו. רבקה ויצחק עמדו להתפלל לפני ה' יתברך שיזכה אותם בפרי בטן. רבקה התפללה לה' ואמרה: 'ריבונו של עולם, לי לא מגיע ילדים, רק בתורת חסד, כי באתי מבית של רשעים עובדי עבודה זרה, אך ליצחק מגיע שיהיה לו בן, יהי רצון מלפניך ה' שהבן הזה יהיה ממני!'

ואילו יצחק היה מתפלל ואומר: 'ריבונו של עולם, לא מגיע לי לקבל בן, אך לרבקה הצדקת מגיע בן, כְּשִׁשְׁנָה בֵּין הַחוּחִים כֵּן יִבְרָתִי בֵּין הַבְּנוֹת' (שיר השירים ב, א), זו רבקה (שיר השירים רבה ב, א). היא באה מבית של רשעים, ואף על פי כן לא הלכה בדרכם, אלא עבדה אותך יתברך באמת ובתמים. לה מגיע לקבל בן, ויהי רצון מלפניך ה' שהבן הזה יהיה ממני!" (יעוין בראשית רבה סה, א).

רבקה התפללה "לו מגיע בן", ואילו יצחק התפלל "לה מגיע בן", והקב"ה שמע לתפילת רבקה שאמרה "לו מגיע".

"וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" - הקב"ה נענה למי שהזכיר בתפילתו "לו", וזו רבקה הצדקת שהתפללה לה' שייתן "לו" - ליצחק, בן (כעין זה ביאר בספר "חכמת שלמה" לרבי שלמה סלימאן פרץ).

הטעם שהתקבלה תפילתה של רבקה, לפי שאינה דומה תפילת צדיק בן רשע, שצריך לעבוד על מידותיו ביתר שאת וביתר עוז, לתפילת צדיק בן צדיק שאינו צריך לעבוד כבזה עמל וקושי לטהר את מידותיו.

רבקה אימנו הייתה בת רשעים והוצרכה לעבוד קשה מאוד, לעקור ולשרש את המידות הרעות שהיו מוטבעות בה בגנים, ולכן שמע ה' את תפילתה!

במקום שבעלי תשובה עומדים

זהו שאמרו רבותינו (ברכות לד ע"ב): "מקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין", כיוון שהם - בעלי התשובה - צריכים לעמול הרבה מאוד כדי להגיע לזיכוך המידות ולטהרה, ולכן הקב"ה עוזר להם ושומע את תפילתם. תפילותיהם של בעלי תשובה גדולות מאוד. הם אלו שעשו מאמצים כבירים, ניתקו שלשלאות של ברזל, כדי לבוא ללמוד תורה ולהתפלל מעומק הלב לקב"ה. במקום לבלות בהבלי העולם הזה, הם ישבו ועסקו בתורה. לכן מעלתם גבוהה, ותפילתם רצויה לפני בורא עולם. הם נקראים מעבירים על המידות, ושכרם כפול ומכופל לפני בורא עולם, בפרט אם ההורים התנגדו לדרכם החדשה, ולא הניחו להם ללמוד תורה, והם, למרות הכל, התעלו והיתנתקו מעל הכול ובאו לעסוק בתורה.

תלמידים כאלה, שהם בבחינת "לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְּכָה אֱלָקִים לֹא תִבְזֶה" (תהילים נא, יט), שאינם מרגישים ראויים - תפילתם נשמעת!

מקום שבעלי תשובה - אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שם! (הגאון רבי ראובן אלבו שליט"א - משכני אחרך)

השבוע במדור:

האם יש מצוה לגר לעשות מעשים טובים ולומר קדיש לזכות את אביו הגוי | הבדלה על יין גזול | קידוש הלבנה ביום הראשון | לעניין הברכה בלילה הראשון | לעניין סגולה לכאבי שיניים

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

ארכיון 'עוז והדר'

דעת 'הזקן אהרון' שיש לומר קדיש על אביו הגוי

ולמעשה יעוין בזקן אהרון (ח"ב סימן פז) שהאריך בשאלה זו, אם גר שנתגייר רשאי לומר קדיש על אביו שמת בגיותו, וכתב שם: עד שאתם שואלים אם מותר, שזה פשוט לענ"ד שמתו, דעדיף מאביו מומר שבבחירתו ורצונו החפשי נשתמד והמיר כבודו ית' בלא יועיל, ואפ"ה כתב הרמ"א (י"ד סו"ס שעו) דבניו אומרים עליו קדיש... והרי הדברים ק"ו, השתא במשומד שמרצונו המיר דתו לא שמענו איסור, כ"ש בגוי שנוגד כך ומעשה אבותיו בידי איהו איסור אפשר לומר בזה שיהא אסור לתקן נשמתו ע"י אמירת קדיש ולימוד משניות... ואם מספקא הא מספקא אם יש חיוב על בנו הגר לומר קדיש, ולענ"ד יש לצדד דגם חיוב איכא, וכמו שאבאר זה באריכות קצת.

הנה לכאורה לפמ"ש ביכמות (דף כה) ובכמה מקומות דגר שנתגייר קטן שנוגד דמי, וא"כ תו אינו אביו וכלום איזה חיוב אפשר בזה כיון דכזו נחשב לו... אכן שוב ראיתי דבאמת יש מקום לחייב לגר באמירת קדיש, דהנה הרמב"ם (פ"ה מממרים ה"א) כתב וז"ל: הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו ולא יבזוהו כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה, שהרי זה מבזה אביו אלא נוהג בו מקצת כבוד אבל בעבד אין לו יחס אלא הרי אביו כמו שאינו אביו לכל דבר אף על פי שנשתחררו, עכ"ל...

כיבוד הורים בגר

ולכן נ"ל ליישב דאע"פ שמצד התורה לא הוזהרו עכו"ם על מצות כיבוד, אבל אפ"ה עכו"ם זהירים לקיים מצות כיבוד מפני שהיא מצוה שכליית והטבע והשכל מחייב כן ומשור"ה נתפשטה מצוה זאת אצל כל אומה... וכיון שכן שבמעשה גם העכו"ם מקיימין מצות כיבוד ואין ביניהם לבין ישראל, אלא שהללו מקיימין מפני הצויה והללו מפני הטבע, משור"ה שייך שפיר לחייב גם לגר שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקלה, שקודם הגירות היינו זהירים בזה ועכשיו יופטרו...

ולכן כשנתגייר נמי נהי דמדין תורה פטור כיון דקטן שנוגד הוא ולא אביו תו, אפ"ה מגזירה דרבנן חייב שלא יאמרו, יהיה איך שיהיה הטעם ברמב"ם אבל עכ"פ שפתיו ברור מללו דגר חייב לנהוג כבוד באביו, וכיון שאמירת קדיש מטעם כבוד הוא וכמ"ש המעבר יבוק, ולא עוד אלא דמי שמונע מלומר קדיש הרי הוא כמבזה לאבותיו ממילא שגם הגר מחויב לומר קדיש...

הרי הראיתי בזה דיש פנים לצדד מצד ההלכה דיש גם חיוב לכבדו ולומר קדיש, אכן מפני שאין להורות הוראה שנראה תמוה לרבים, ונקל לשער שכל השומע הוראה כזאת יתפלא ע"ז, ובשגם אשר לבנו אטום וסתום מלהבין סוד עליית נשמה ותיקונה ע"י אמירת קדיש דוקא, ואם מפני שברא מזכה אבא וחולקין כבוד לנשמת האב אם הבן עושה מצוה, ומכריזין לפניו ראו שזה ילד וגידל ברא טבא דכוותיה, א"כ למה אמירת קדיש דוקא, והלא מי ימחה בידו ללמוד תורה או להגיד מזמורי תהלים.

ובשגם אשר בעיקר הדברים שכתבתי יש לפקפק, כיון דכיבוד לאב עכו"ם הוא רק כדי שלא יאמרו באנו וכו', ולכן סגי גם בכבוד כזה שבין העכו"ם נוהגים, אבל אמירת קדיש שביניהם לא נהגי בזה, מה שייך לומר בזה שלא

האם יש מצוה לגר לעשות מעשים טובים ולומר קדיש לזכות את אביו הגוי

שאלה: מעשה בגר צדק, שהיה לו הרבה הכרת הטוב לאביו הגוי שסייע בידו בכל ענייניו, ולאחר שאביו שבק חיים, בא לשאול האם יש ענין שיאמר קדיש לעילוי נשמת אביו הנכרי והאם יעשה דברים נוספים לעילוי נשמתו?

תשובה: כתב הספר חסידים (סימן תשצ): אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדינו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים, וכן אמר ר' יוחנן על חרבונא זכור לטוב לפי שדיבר על המון.

אבל נכרי רע וכן מומר רע, אין לבקש עליו, ויצחק אמר על 'עשו' יחן רָשָׁע (ישעיה כו') והשיב לו בַּל לְמַד צֶדֶק (שם) [עיין מגילה (דף ו' ע"א)]. ודוד שבקש על אבשלום להצילו מדינה של גיהנם [עיין סוטה (דף י' ע"א)], כי גרמה של דוד היה אם לא חטא בדבר אוריה לא היה אבשלום חוטא. וגר המבקש על אביו ועל אמו, לא יועיל להקל מדינם. ואם אביו ואמו של צדיק החטיאו את הרבים אפי' לבן אין לבקש להיטיב לנשמתן דכתיב (משלי י') ושם רשעים ירקב, עכ"ל. מבואר בדבריו שאם הנכרי עשה טובות לישראל, אפשר לבקש מהקב"ה שיקל בדינו, אמנם אם הוא היה רשע, לא יעזור התפילה על הגוי, ואפילו גר לא יועיל בתפילתו על הוריו הנכרים.

איך רבי עקיבא הכניס את עצמו לסכנה

עוד יעוין בברכות (דף סא ע"ב) שם נאמר: תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונודו אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם.

אמרו לו: אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות!?! לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיתוננו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה, אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה כי הוא חייך וארך ימך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה.

אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.

הקשה העיון יעקב, הרי קי"ל שאין לאדם להביא עצמו לידי נסיון, ואיך ר"ע הקהיל קהילות ברבים והביא עצמו לידי סכנת מות?

ותירץ דיש לומר, שרבי עקיבא היה מבני בניו של סיסרא מיעל, ומצאנו בסיסרא, "והוא לחץ את ישראל בחזקה", במדרש רבי תנחומא בחרופין וגידופין. וכן פרש"י בשופטים והוא (ר' עקיבא) היה רוצה לתקן אבותיו על דרך ברא מזכה אבא. אף על גב דגר שנתגייר קטן שנוגד דמי, מכל מקום רצה לתקן אותו על ידי קדושה ה', כיון שנתחלל השם על ידו, ועל זה אמר, הייתי מצטער כל ימי כדי לקדש שם המיוחד, וזה שהשיב הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת, חלקם בחיים, דהיינו חלקם לשון רבים, שאף אבותיו היו חלקם בחיים, על ידי זה, עכ"ל.

הרי לפנינו שיש צד לומר שעל ידי מעשים גדולים אפשר לתקן אפילו את אביו הגוי הרשע, וכל שכן בענייננו שהגוי סייע ביד בנו הגר, שיש מצוה של הכרת הטוב ואפשר להתפלל עבורו.

<<<

יאמרו באנו מקדושה חמורה כו'. ולכן כיבוד כזה שאצלם לא נהוג לא שייך לחייבו לגר, ועוד דעיקר מעלת הקדיש שזהו תיקון לנשמת האב, ומי בא בסוד ד' לידע אם לנשמת עכו"ם נמי כן, ואם כי חסידי אוה"ע וגם בינונים יש להם חלק לעוה"ב, וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה, מדחז"ל הוציאו רק לבלעם שרשע הוא כמ"ש בסנהדרין (דף קב) מכלל דשארי אוה"ע שאינן רשעים כבלעם יש להם חלק לעוה"ב, אבל אכתי קשה להגיד בזה מהו השארת הנפש ועוה"ב של נכרי.

ולכן לדעתי כל גר שחושש לעשות כדון ולומר קדיש ברבים, יוכל לנהוג ללמוד גם לומר תהלים תחת קדיש, וממ"נ אם למעלה יוצא מזה תיקון לנשמת אביו הרי טוב ובא"ל למודו יהא קודש לו לעצמו, ובדרך הזה יוכל לפעמים להתפלל בפני העמוד וגם לומר קדיש באופן שלא יהא בולט שמחמת אבילותו עושה כן לתקן נשמת אביו הגוי, והיא מונע בהנהגה כזאת מדבת רבים שיבואו לידי גיחוך וליצנות, שההפסד יהי מרובה על השכר, אבל כשהוא לעצמו לא באופן בולט, כדאי מאוד לחזור לומר קדיש וגם ללמוד ולחוש למה שכתבתי כי יש מקום לצדד ולומר שמחוב מדינא, עכ"ל.

העולה מדבריו, שבדאי שיש מצוה של מכבדו במותו, ויש לגר לכבד את אביו הגוי, ויש צד גדול לומר שיש מעלה בקדיש גם לגוי, אלא שאם הדבר יראה תמוה, יכול לעשות דברים אחרים לעילוי נשמתו כגון אמירת תהלים או ללמוד תורה, ובפרט שלא ברור לגמרי שקדיש מתקן גם נשמות של גויים.

ויעוין מה שהעיר על דבריו במשנה הלכות (ח"ט סימן קנה), שאמירת הקדיש לא מועילה לגוי [אכן כאמור הזקן אהרון עצמו הסתפק בסברא זו].

הערות פוסקי זמנינו

עוד יעוין בתשובות והנהגות (ח"ב סימן מג) שגם דן לומר שאמירת קדיש לע"נ דגוי לא שייך, אלא שכתב דמ"מ יש לצדד שאמירת קדיש דבן אינה רק בגדר אמירה לע"נ האב, אלא יסודה לזכות עצמו כשאומר שיתקדש שמיא רבה מקבל עליו שהכל בידי שמים ופטירת אביו היא רצונו ית"ש, ומצפה שיתקדש שמו הגדול שהכל יבינו כן.

וזהו זכות גדול כשמצטער על פטירת אביו ומקבל עליו גזירת מורמים ומתפלל לפניו שיתקדש שמו שהכל יבינו כי הצור תמים פעלו, וזהו זכות לבן וממילא ברא מזכה אבא, ואף לבן נח יש זכות אם בנו נתגייר ומקיים מצוות וכדמוכח מכמה דוכתי, והכא אמירת קדיש גופא הוי כשאר מעשים טובים, וכ"ש לימוד התורה שמועיל לבן וממילא לאב, וכיון שהבן רוצה מאד לומר קדיש אין למחות למונעו, ואף שאין אנו מורים לו לומר, ואדרבה הדבר תמוה לרבים, מ"מ אין בזה איסור שאם מתאמץ דוקא לומר נמנע אותו.

ומעתה כאן שהבן כשמצטער על פטירת אביו הנכרי שילדו, אבל מצדיק דרכי ה' יש לו ע"ז גופא שכר, ואם כן יכול לומר קדיש שעיקרו רק בקשה להקב"ה שיקדש שמו ואין למונעו, רק במקומות שמחלקים הקדישים נראה שחייב לומר באופן שאינו גוזל מאחרים שמחוייבין מדינא לעלוי נשמת אביהם, יעו"ש. ויעוין עוד מש"כ בחשו"ק חמד עמ"ס ביצה (דף כט ע"ב) ועמ"ס סנהדרין (דף קד ע"א) ועמ"ס ע"ז (דף כו ע"א ודף סה ע"א).

סיכום: יש מצוה של הכרת הטוב לאביו הגוי שסייע בעדו, ויכול להתפלל עליו להקל על דינו ולהעלות את נשמתו, ולגבי אמירת קדיש דעת רוב הפוסקים שיותר אם הדבר לא יהיה תמוה בעיני אנשים, ובדאי שיכול ללמוד או לומר תהלים ושאר מעשים טובים לעילוי נשמתו.

הבדלה על יין גזול

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א גאב"ד רמת שלמה ובעל נתיבות אדם

ארכיון 'עוז והדר'

שאלה: תלמידי ישיבה שהוזהרו על ידי ראש הישיבה שלא לעשות הבדלה (ביין של הישיבה) לפני סיום תפילת ערבית בישיבה, ולא שמעו בקולו והבדילו, האם יצאו ידי חובה?

תשובה: צריכים לעשות שוב הבדלה. דהנה בשו"ת קרן לדוד (אורח חיים, סימן פ"ג) פסק לחומרא, משום דין מצווה הבאה בעבירה, עיין שם באורך, והוזכר בפתחי חושן (פרק ו' מהלכות גניבה, הלכה י"ד), ועיין עוד בשו"ת לבושי מרדכי (אורח חיים, סימן ל"ה).

ובטעמא דמילתא: דכיון שצריך לשתות הכוס, ואינו יכול לשתות דהרי זה אינו שלו, אם כן אפילו כששתה הכוס, נחשב כמבדיל על היין ונשפך כוס קודם שתייתו, דקיימא לן שצריך להבדיל שנית.

ויש לציין, כי בשו"ת אבן ישראל (חלק ח', סימן כ"ד) הקיל בזה באם נעשה בלא כוונה לגזול אלא משום חוסר שימת לב. ועיין שיעורי עץ ארז שבת (דף קנ"ב ע"ג, אות ז) לדידינו הגאון רבי אברהם דויטש שליט"א אב"ד מעלה אדומים שמביא לזה ראיה מהא דקיימא לן בשולחן ערוך (סימן רצ"ט, סעיף ג') דאם מבדיל בתוך סעודתו אינו צריך לברך כלל "בורא פרי הגפן", אלא מברך רק ברכת המבדיל, עיין שם. נמצא, כי ברכת המבדיל מועלת אפילו בלא ברכת היין, וזהו גם כן חשוב הבדלה על היין, כיון דסוף סוף בירך המבדיל. ודפח"ח (דפוסו וזק).

קידש הלבנה ביום הראשון

שאלה: אחד שקידש הלבנה תיכף בלילה הראשון (כי היה לו כאב שיניים ועשהו לסגולה), האם יצא ידי חובת קידוש לבנה אף שקידש קודם הזמן? והאם אכן יש מקור לסגולת קידוש לבנה להינצל מכאבי שיניים?

תשובה: בדיעבד יצא ידי חובה, וליתר שאת ישמע שוב הברכה מחבירו בזמנו.

לענין הברכה בלילה הראשון

ביאור הדברים: דהנה לדעת הרמב"ם (פרק י' מהלכות ברכות, הלכה י"ז) מברך לכתחילה בלילה הראשון, (ועיין אגרות משה אורח חיים, סימן קמ"ג), וכן משמעות היד רמה והמאירי (פנהדרין, דף מ"א ע"ב), וכן יש לדקדק בדברי רש"י (שם, ד"ה עד) ודוק. וכן כתב המגן אברהם (סימן תכ"ו, ס"ק י"ג) בשם ספר הקנה שמצווה מן המובחר לקדש בלילה הראשון של החודש, עיין שם.

ברם כיון שהכריעו הפוסקים (עיין שולחן ערוך סימן תכ"ד, סעיף ד' והנשאי כלים) שמקדשין מיום ג' ואילך, ראוי שיחזור וישמע הברכה מאחר, ויכוון לצאת ממנו, ואתי שפיר (ואשריך שיצא הדבר יפה).

לענין סגולה לכאבי שיניים

ובענין הסגולה להינצל מכאבי שיניים - מנהג זה מקובל אצלינו כפי ששמעתי ממו"ח מרן הגאון רבי משה הברשטאם זצ"ל בשם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפטא זי"ע, ומובא בהליכות משה שבת (פרק כ"ט, אות ח'), וכך הוא בטעמי המנהגים (סימן ת"ס) בשם הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע.

ובספר אוצר פלאות התורה (פרשת בא) כתב, שכן אמר לו מרן הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל שמקובל כן מבעל היערות דבש זי"ע, והוסיף, שאמו הרבנית ע"ה סיפרה לו, שפעם כאבו לה שיניה, ואמר לה בעלה מרן הסטייפלער זצ"ל 'אזכירך בקידוש לבנה', ולאחר קידוש לבנה חלפו כאביה.

ב' כסלו תשכ"ג

הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל
ראש ישיבת ליקווד בעל משנת אהרן

לא הביישן למד

סיפר הרה"ג ר' מיכאל שוטלנד תלמידו של הגאון רבי לייב רוטקין זצ"ל: כאשר חזר מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל מביקורו האחרון בארץ ישראל לפני מלחמת העולם השנייה, היה ניכר עליו שדעתו זוחחה, וסיפר את הגורם לכך.

מסרתי שיעור בעץ חיים, וכאשר אחד הלומדים הקשה דבר, גערתי בו 'עם הארץ', בתגובה השיב לי בזה הלשון: "עם הארץ אהער, עם הארץ אהין, אבער וואס איז דער תירוץ?"

מרן הגאון רבי אהרן כל כך נהנה מהתגובה הירושלמית הבוטחת (והמלאה בבקשת האמת מאידך) עד שזה היה ניכר עליו גם בשובו לקלעצק.

ומי היה אותו תלמיד, הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל.

(מכון כרמינו - דברים של טעם)

לא הביא משיח בשביל שלא לגרום חלישות השעת

שח כ"ק אדמו"ר מטאלנא שליט"א: שמעתי מהגאון רבי שניאור קוטלר זצ"ל שסיפר על אביו הצדיק הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל מקים עולה של תורה בארה"ב: סח לי אבא מעולם לא ניצחני אדם אלא יהודי חסיד אחד.

פעם אחת, כשנסעתי לפגישה נודמן לי ספר סיפורים על הרה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא. כתוב היה שם כי הרבי ר' בונם סיפר שהיה בכוחו בימי עלומיו להביא את המשיח. נמנע הוא מלעסוק בכך כי חשש שלצדיק הדור רבי אברהם יהושע השיל מאפסא (בעל האוהב ישראל) תהיה חלישות הדעת ש'בונם אפטייקער' (בונם הרוקח, הרה"ק מפשיסחא עסק ברוקחות בימי עלומיו) הצליח להביא את המשיח ואילו הוא, צדיק הדור שעמל על כך רבות, לא הצליח.

תמיהתי היתה גדולה, ובאותה אסיפה הרציתי את הדברים לפני הנוכחים ושאלתי: הייתכן כדבר הזה? היה יכול הרבי ר' בונם להביא את המשיח ונמנע בגלל חלישות הדעת של איזה צדיק? איזה מין סיפורים מספרים החסידים? קם יהודי חסידי פשוט וענה לו כהלכה: הרי מפורש הוא בתורה שמשה רבנו נמנע מלקבל את שליחות הגאולה בכדי שלא לפגוע באהרן, שלא תהיה לו חלישות הדעת.

(אוצרותיהם של צדיקים - פרי שמות)

ד' כסלו תרל"ח

הרה"ק רבי יעקב דוד מאמשינוב זי"ע

פעל אצל הרבי מקאצק שיצא לערוך טיש

בפי חסידים מסופר, כי פעם הגיע הרה"ק רבי יעקב דוד מאמשינוב זי"ע לשבות אצל הרבי מקוצק זי"ע, והיה זה בשנות ה"סגירה" כשהיה ממועט לצאת. ביקשו אפוא החסידים מהרה"ק מאמשינוב זי"ע כי יפעל אצל הרבי שיצא לערוך להם "טיש" [שולחן].

עשה הרה"ק מאמשינוב זי"ע כבקשתם, נכנס אל הרבי מקוצק זי"ע ואמר: "ה'עולם' מבקש שהרבי ייכנס ל'שולחן'". הרים הרבי את עיניו הטהורות ויאמר: "תן לי עשרה אנשים כמוך ואכנס לשולחן!"

לא ויתר הרה"ק מאמשינוב זי"ע ואמר: "אבי הקדוש (הרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע) אמר: 'אז א' רבי איז עגליכן צו א' בעל עגלה, פאר עהר שפאנט איין דעם פערד - קוקט עהר מיט וועמען עהר גייט פאהרן, אבער אז דער פערד איז שוין איינגעשפאנט נעמט עהר יעדען ארויף'" (רבי נמשל לבעל עגלה, קודם שרותם הוא את הסוסים, יכול הוא לבדוק מי הם נוסעיו, אולם אחרי שרתם כבר את הסוסים - הוא מעלה על העגלה את כל מי שרוצה). כשהוא רומז שבטרם שנעשים "רבי" יכולים לבחור מי ומי ההולכים, אולם אחרי שכבר נעשים "רבי", שוב אין הבחירה בידו, ומחויבים להעלות כל אחד על העגלה...

הגיב הרבי מקוצק זי"ע ואמר: "האט עהר גיזאגט" (או הוא אמר, כלומר: מה בכך אם אמר כך). לא ויתר עדיין הרה"ק מאמשינוב זי"ע ואמר: "אז דער טאטע האט גיזאגט - איז אזוי" (אם אבא אמר כך, זהו כך).

נענה הרבי מקוצק זי"ע ואמר: "איך האב גימיינט צו זאגן אז עהר האט דאס גיקענט זאגען, מיר קענען עס גייט זאגען" (כוונתי הייתה שאביכם יכול היה לומר כן, אבל אנו אין ביכולתנו לומר כן, כלומר: אני אחוז בדרך אחרת).

ומכל מקום, אחרי בקשתו המפורשת של הרה"ק מאמשינוב זי"ע, יצא הרבי מקוצק באותה שבת לערוך "טיש" בבית המדרש, לשמחת החסידים.

(הרבי מקאצק עמ' 202)

ה' כסלו שצ"ב

רבינו שמואל אליעזר הלוי אידלס זי"ע
המהרש"א

מליצה נפלאה ממון המהרש"א על גלות בני ישראל

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך (דברים כב, א).

חז"ל למדו במסכת בבא מציעא (כו, א) דיני השבת אבידה מן הפסוק שלפנינו "לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך". ומסקנת הסוגיא שם: "שה דאבידה לדברי הכל קשיא" [=תיבת ש'יו, המוזכרת במצות השבת אבידה לכולי עלמא מיותרת, כיון שאין לנו מה לדרוש בה].

מפרש רבינו המהרש"א על הש"ס פירוש נפלא: חז"ל רמזו כאן על כנסת ישראל - "שה פזורה ישראל", 'האובדת', בגלות המר והיא מכונה בשם "שה דאבידה". - "שה דאבידה לכולי עלמא קשיא" - כולם מתקשים להבין, מדוע אפוא נמשכת הגלות זמנים ועידנים טובא? חזרו המהרש"א לפרש את הפסוק שבתהלים (קטז, קעז) "תעיתי פשה אבד" - בגלות המר. ולזאת רבש"ע בקשתי שטוחה לפניך, אבואה בתפלה ותחנונים: "בקש עבדך" - החזירים לנויהם. מה טעם "פי מצותיך לא שפחתי" שהרי מקיימת אני גם בחשכת הגלות את מצוותיך, וראוי לך כמוני לקיים מצות השבת אבידה". ריבונו של עולם "השב משיבם" - ושבנו בנינו לגבולם!...

(המהרש"א [בחידישי אגדות] - מסכת מכות כד, א ד"ה שנאמר)

י' כסלו תשי"ח

הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל
ראש ישיבת נייטרא

תשובתו השנונה של הגרמ"ד ווייסמאנדל זצ"ל

סיפר הרה"ג ר' ישראל דוב הלברשטאם מאנטווערפן זצ"ל, ממורו הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל, שבהיותו עוד צעיר לימים, הגיע לעיר מגיד משכיל שדיבר דברי דופי והעם היו שותקים ולא מיהו בדבר. הוא זצ"ל התלבש בלבוש עזות דקדושה ופתח פיו נגדו, הקהל תמיהו לקראתו והתחילו לתקפו בדברי בוז, נער, שוטה, חמור ואתון.

והשיב בפקחותו: חז"ל אמרו (אבות פ"ה מ"ו) שפי האתון נברא בערב שבת בין השמשות משבעת ימי בראשית, והלא לא הוצרכו לו עד ימי בלעם, אם כן למה נברא אז. ותירץ, כי הוא נברא להיות כנגד המדברים כבלעם. אבל כל זמן שהמדברים בעולם היו צדיקים, כמו, נח אברהם יצחק יעקב קהת עמרם משה ואהרן וכדומה, לא פתח האתון את פיו, אבל כאשר בלעם פתח פיו, אז גם האתון פתח פיו נגדו בטענתו, שאם בלעם מדבר גם אני אדבר.

וזו היתה תשובת ר' מיכאל בער זצ"ל נגד תוקפיו, שאם דרשן זה מדבר אזי גם אני הצעיר מדבר...

(יפה שיחתן - ח"ב עמוד נב)

מי היה יותר 'ציוויליזירט' אביך ואמך החרדים - או 'אתה'..?

הגה"צ רבי מיכאל בער ווייסמאנדל זצ"ל סיפר, שפעם נסע ברכבת (סאבוויי), והתיישב לצד זקן אשמאי אחד שפרק ממנו עול תורה ומצוות, כשראה הלה שאדם חרדי מתיישב לידו, פנה לו עורף ולא רצה להסתכל בפניו, כך עבר זמן מה, עד שלא יכול היה לה להתאפק, ואמר לו ברוגזה: עד מתי תהיו אתם החרדים מעכבים את ההתקדמות וההתחכמות "ציוויליזאציע" של הדור.

העמיד רבינו פני תם ושאל: מה נקרא "ציוויליזאציע"? ענה הלה: עם אדם שאינו יודע אפילו מה פירוש "ציוויליזאציע", אין ברצוני לשוחח. אמנם רבי מיכאל בער נכנס עמו בשיחה נעימה, עד שנוכח הלה לדעת כי איש שיהו בקי ג"כ בחכמת העולם... ואז התחיל לספר כל תלאותיו שעברו על ראשו.

"היו לי ג' נשים, עם הראשונה לא הי' לי שלום בית, ונפרדנו אחרי הרבה מחלוקת, והשני' היתה שוטה וגרשת', והשלישית טענה שאני שוטה, ותבעה להתגרש". שאל לו רבינו: האם יש לך בנים? שוב נאנח הלה ואמר: מן הראשונה יש לי כמה בנים, אבל אמם לימדה אותם לשנוא אותי ואינם רוצים לבוא אצלי אפי' לביקור, והשני' ילדה לי בנים שוטים כמוה... ומן השלישית כבר לא היו לי בנים.

שאל לו רבינו: האם אביך הי' חרדי? ענה לו הלה: כן. והאם היו לו ג"כ את כל הצרות האלה שיש לך? ענה לו: לא, הי' לו שלום בית נפלא עם אמי ע"ה, וביחד השתדלו לגדל צאצאיהם על דרך ישראל סבא, וראו מהם הרבה נחת, וגם כשנחלה אבי, דאגה אמי בכל רגע עבור שלומו, וגם אנחנו לא עזבנוהו וכו'. אחר הדברים האלה אמר לו רבינו: אמור נא לי מי הי' יותר "ציוויליזירט" אביך ואמך החרדים - או 'אתה'..?

(איש חמודות - עמ' שפז)

הלכות שבת

מאת הגאון רבי אהרן מרדכי גריץ שליט"א

ב"ש"ה ג'תתק"ע

קורע בשבת

א. בנדר איסור קורע.

הלכה שם ד"ה הנייר, והובא שם דלשאר פוסקים האיסור מדרבנן].
ב. והגם שכמה מגדולי פוסקי דורינו רצו להקל בזה באופן שקורע המעטפה דרך השחתה וקלקול [ע"פ דברי התוספתא שהביא המ"ב בסימן ש"ד סק"ה], והובא דבריהם בש"כ פכ"ח הערה ט"ו מהגרש"ז, ובחוט שני מהגר"נ קרליץ עקמ"ה] מכל מקום מסקנת הפוסקים שאין להקל בזה אלא במקום צורך גדול כגון לצורך רפואה וכיוצא בזה.
ג. ולכן אלו שמחלקים הזמנות במעטפות סגורות או שההזמנות דבוקים במדבקה יש להם להיזהר לפתחם מערב שבת כדי שלא להכשיל בני אדם בכך.

ד. דפי ספר הדבוקים.

א. אם הם מחוברים לגמרי שלא נחתכו עדיין בבית הדפוס, אסור לחתכם מן התורה, משום מכה בפטיש. [ביאור הלכה ד"ה וחיוב ס"ס ש"מ].
ב. ואם נדבקו על ידי דבק או לכלוך שלא במתכוין, מותר לפתחם ולהפרידם בנחת, ואין בפתיחתם משום איסור קורע. [מ"ב שם סקמ"ה].
ג. אם נדבקו הדפים במקום האתיות, ובהפרדת הדפים יכול לבוא למחיקת אותיות, אסור להפרידם. [מ"ב שם].
ד. וכן אסור להפריד הדפים כשנדבקו בצורה חזקה, ועל ידי הפרדת הדפים יהיה נחסר מעט מעובי הנייר, דבאופן זה חשיב קורע, ובפרט שהוא גם מתקן בכך. [שש"כ שם הע' ה].

ה. דין פתיחת אריוות אוכל.

א. לכתחילה ראוי ונכון לפתוח כל סוגי האריוות למיניהם מערב שבת כדי לצאת דעת כל הפוסקים.
ב. אמנם אם שכח לפתחם מערב שבת, מותר לפתחם בשבת דרך קלקול, ואין בזה משום איסור קורע.
ג. וכן מותר לקרוע נייר הכסף שדבוק בפי קופסת הקפה, או בגביעי לבן וכיוצא בזה. [וטעם ההיתר בכל זה הוא על פי דברי התוספתא הו"ד במ"ב סימן ש"ד סק"ה דמותר לקרוע את העור שעל פי החבית לצורך שתיית היין, שש"כ פ"ט י"ב, ודעת הגר"מ סירוטה להחמיר בפתיחת קופסאות קפה].
ד. בשולחן שלמה [ח"ג עמוד סכס] הביא שבעת הצורך מותר לקרוע נייר עטיפה שסביב הגלולה [טבליות כדורים] אפילו במקום אותיות.
ה. בספר חוט שני [ח"א עקמ"ד] כתב לאסור פתיחת אריוות בשבת אלא אם כן יקפיד להשחית את האריוות בעת פתיחתה באופן שתיכף יצא מכלל שימוש. [והביא שם מהחזון איש סני"א ס"ק יג דיש לחלק בין ציורים הנוכחים למעלה לדברי התוספתא, דבקורע את העור מעל פי החבית, אינו נשאר העור ראוי לשום דבר, מה שאין כן במארי המאכל כגון אריוות ממתקי הילדים או שקיות חלב וכיוצא בזה שלאחר פתיחתם ממשיכים להשתמש בהם].
ו. עיין עוד כמה שכתבנו בענין זה בהלכות פתיחת קופסאות ואריוות בשבת.

א. כתב השו"ע [סימן שמ ס"ג] אין קורעין את הנייר מפני שהוא כמתקן כלי. משמע מדברי השו"ע שאיסור קריעת הנייר בשבת אינה אלא מדרבנן, וביאר בשו"ע הרב [שם ס"ג] דאיסור קורע מן התורה הוא דווקא בקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו, כגון בגד הארוג מחוטים הרבה, אולם הקורע את הנייר שהוא גוף אחד כחתיכת עור אין בו משום איסור קורע אלא איסור דרבנן שנראה כמתקן כלי.

ודעת המשנה ברורה [שם בבה"ל ד"ה אין שוברין] הוא דמן התורה אין איסור קורע אלא כשצריך לשני חלקי הנייר, ובצריך רק לחלק אחד, איסור קריעתו אינו אלא מדרבנן. [בביאור הלכה שם דחה את דברי בעל שו"ע הרב על פי מה דאיתא בירושלמי דבקריעת עור יש איסור תורה ועור עשוי מגוף אחד, ובשו"ת חלקת יעקב ח"ג סק"ג יישב את דברי השו"ע הרב דנמצא לשון אחר בירושלמי, שבעור יש רק איסור תורה דמחתך ולא משום קורע. בשו"ת אז נדברו ח"ב סל"א כתב דהמציאות הוא שניירות שלנו עשויים מגופים רבים מחוברים ולפי זה גם לדעת שו"ע הרב יש בקריעתם איסור תורה והניח בצ"ע, מאידך העיר הגר"ד רוטמן, שאינו רואה כל תמיהה בדברי שו"ע הרב, דניירות בזמן הרב נעשו גם כן באותו אופן וצורה כבזמנינו, ועליהם כתב שאינם בגדר גופים מחולקים אלא כגוש אחד, דלשיטתו איסור קורע מה"ת הוא דוקא בכמה גושים נפרדים כגון כמה ניירות שחברו יחדיו].

ג. כתב המשנה ברורה [שם סקמ"א] דהחותר את הנייר ומקפיד גם כן על המידה ניתוסף בו גם כן איסור תורה דמחתך.

ב. האם מותר לחתוך נייר טואלט או צמר גפן בעת הצורך.

א. החותר גלילי נייר טואלט, אם חותך כמה חתיכות ורוצה להשתמש ככולם, לדעת המשנה ברורה, יש בזה איסור תורה דקורע, וכשחותך גם לפי הסימון ניתוסף בו גם איסור מחתך, ואם חתך רק חתיכה אחת ולא במקום הסימון עבר על איסור דרבנן מפני שהוא כמתקן כלי.

ב. אם אין לו נייר חתוך, וצריך לנקות בהם גופו מדבר טינוף, אזי כיון שיש בו משום נקיות וכבוד הבריות, כתבו הפוסקים דמי שאירע לו כן, יקרע הנייר דרך שינוי כגון שיחזיק הנייר במרפק ויקרע, או כלאחר יד, או שלאחר הקינוח ישליכנו לאסלה ואם יקרע על ידי שטיפת המים אין בזה משום קורע. [שו"ת חלקת יעקב ח"ג סק"ג, ציץ אליעזר ח"א ס"ל, חוט שני ח"א ע' קמ"ב].

ג. צמר גפן, כתב בשו"ת מנחת יצחק [ח"ד סמ"ה] דאסור לתלוש חתיכה ממנה בשבת, משום איסור קורע, כיון שכל הצמר גפן מחובר יחד, ואם מכוון לחתוך גם לפי המידה ניתוסף בו איסור מחתך, ובשו"ת ציץ אליעזר [ח"ג סמ"ה] כתב שאין לאסור בזה משום קורע, כיון דאינו נחשב לדבר המחובר. [וכן הובא בשש"כ פ"ה הערה מ"ח בשם הגרש"ז א]. ודע, דגם לדעת המתירים, הוא דווקא בעת הצורך ובדיעבד שלא הכין מערב שבת, אמנם לכתחילה צריך להכין צמר גפן חתוך מערב שבת.

ג. פתיחת מעטפות.

א. לדעת הפרי חדש [יו"ד סימן קיח] יש בזה איסור תורה. [והובאו דבריו בביאור

מוחק בשבת

א. האם מותר לחתוך עוגה שכתוב עליה אותיות.

המעורב במים, או ממי פירות [כיון שאינם מתקיימים כל כך]. [מ"ב שם. והעיר הגר"ח חזן דיש לעיין אם קרם נידון כמי פירות ונוכל להקל בשבירת עוגות אלן].
ד. וכתב המשנה ברורה [שם סק"ז] דבדגול מרבבה כתב להקל בשבירת עוגה שיש עליה אותיות או ציורים, ויש לסמוך עליו כשאינו שובר האותיות ביחו אלא בפיו דרך אכילה.
ה. לסיכום, לדעת המשנה ברורה מותר לשבור עוגה שיש עליה אותיות, באחד מג' תנאים אלו, א', כשהאותיות בולטות או חקוקות בעוגה עצמה, ב', כשהאותיות עשויות מדבר שאינו מתקיים כל כך, ג', כששוברם בפיו דרך אכילה.
ו. אולם לדעת שולחן ערוך הרב [שם ס"ד] אסור לשבור עוגה שיש עליה אותיות או ציורים בכל אופן שהוא, וכן דעת החזון איש להחמיר בזה. [או"ח סס"א סק"א ד"ה ומש"כ במ"ב].

א. כתב הרמ"א [סימן שמ ס"ג] אסור לשבר עוגה שכתוב עליה אותיות, גם אם אינו מתכוין אלא לאכילה, משום איסור מוחק. ויש מחמירים גם בציורים. [מ"ב שם סקט"ז].

ב. וכתב המשנה ברורה [שם סקט"ו] דדברי הרמ"א אמורים דווקא כשהאותיות הכתובות על העוגה עשויות מדבר אחר (כגון קרם וכיו"ב), אמנם כשהאותיות חקוקות או בולטות בגוף העוגה עצמה מותר לשובר ואלו בזה איסור מחיקה. [בחוט שני ח"א ע' קסא כתב, דעיקר החילוק הוא, אם הכתב בעוגה עצמה או על גבה בנפרד, ואין הבדל אם האותיות ממין העוגה או לא, ולדבריו אפילו יעשה אותיות מהבצק עצמו ויהיו מונחים על גבי העוגה ולא בעוגה עצמה אסור לשברם].
ג. וכן מותר לשבר עוגה שכתוב עליה אותיות כשהאותיות עשויות מדבש

מלון יקרון והדושים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה תא

חזרתא

חזרתא דאורייתא
יסוד חדש ונפלא על הפרשה

'יתן ויחזור ויתן' - שנוכה לדביקות שיש במתנה המתחדשת

פתוחים להריק שפע טובה וברכה, ואמר 'יתן לך' - 'יתן ויחזור ויתן', שנהיה דבוקים בנותן שזה עיקר הברכה, כדבר האמור בליקוטי מהרי"ל (פר' תולדות ד"ה והיה): אך דבאמת אם היה נותן לו כל הצטרכות בפעם אחת היה יכול לשכוח טובות הבורא, כענין שנאמר (דברים לב טו) 'וישמן ישרון ויבעט', וזה מהטובות הבורא - שיצטרך תמיד לשאול מאתו יתברך. וזה 'יתן לך האלקים', היינו שמה שיתן ויחזור ויתן, על ידי זה יתן לך האלקות, שיהיה דבוק תמיד בו יתברך, עד כאן לשון קדשו. ובלשונו של הרה"ק האמרי אמת מגור ע"ה (פר' תולדות תרפ"ט ד"ה ויתן): איתא בספרים, הפירוש שלא להיות מנותק מהנותן רק לדעת שהנתינה היא מהקדוש ברוך הוא.

[וראה גם בקדושת לוי (ראש השנה ד"ה בנוסח זכרון): והנה להבין מהות הענין מהו שהשפע נתן בכל יום, ולמה לא נתן בפעם אחת. להבין, נקדים מאמר חכמינו ז"ל (יומא עו.) שאלו תלמידיו את רבי שמעון בר יוחאי מפני מה ירד המן בכל יום, למשל לאב שרוצה לבנו שיבוא אצלו תמיד, הוא נותן לו מתנה בכל יום ואינו נותן לו מתנה כוללת, כי לא יבוא אליו, לכן נותן לו מתנה בכל יום, שיהיה נצרך אליו בכל עת ויבוא אצלו תמיד, וגם ידע שהוא נצרך אליו ולית ליה מדיליה כלום. וזהו ענין נמי שנותן השם יתברך שפע בכל יום, כדי שנדע שאנו צריכין אליו תמיד, וזהו בשביל אהבת הבורא ברוך הוא שרוצה להשתעשע עם ישראל בניו, ולקבל ממנו תענוג כאב מבנו, לכן ישלח לו השפע החיונית מידי יום ויום, כדי שנדע שאנו צריכין אליו בכל יום ובכל עת ובכל שעה.

והנה כל זה כדי שיקבל מאתנו אבינו שבשמים תענוג וחמדה, בנתינינו שיר ושבח להבורא ברוך הוא על המשכת השפע שיוצאת מבחינת קול לדיבור, דהיינו שהשפע החיונית פשוט באה לפי רצון הצדיקים, אם לחיים או לפרנסה או לשכל כן נמשכת השפע. וזהו כוונת חכמינו ז"ל (מכילתא ריש בשלה) 'לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן', הוא כמו זר נחשב, כי יתחמץ לב האדם לומר הלא בעת הזאת אנו רואין שהמן איננו יורד. אך הפירוש הוא כך, המן היו צריכין ללקט בכל יום - כדי להצטרך לה].

ע"ה לבנו יעקב אבינו ע"ה 'יתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ' ודרשו חז"ל (ב"ר טו א) 'יתן לך' יתן ויחזור ויתן. והתמיהה העולה ידועה, מה ברכה יש בכך שיצטרך האדם לנתינה מחודשת, מדוע לא יתן לו ה' את כל הברכה בבת אחת, מדוע אפוא לא בירכו יצחק ע"ה בשפע בלתי מוגבל.

אך בדברי הרה"ק רבי שמחה בונם מפשיסחא ע"ה יובן היטב, שביאר מהי קללת הנחש 'ועפר תאכל כל ימי חייד' (בראשית ג יד), לכאורה נראה הדבר כברכה, שכן לא יצטרך לתור אחר מזונותיו ויהיו מצויים לו בכל מקום ובלא טירחה. אלא קללתו של הנחש היא, כאדם האומר לבנו קח כל שתחפוץ ואל תבוא לראות פני, שזהו העונש החמור ביותר, הרי כשיודע שבכל רגע מחדש יתקבל את השפעו יתברך קשור בקשר בל ינתק בקב"ה, וקרבה זו אין למעלה הימנה לברכה, אך הנחש איבד את הקשר המיוחד הזה וניתן לו כל מזונו בבת אחת ואינו זוכה לראות פני המלך ולהיות קשור בו. וכיון שרצונו לראות את מלכנו ולהיות קשורים ומחוברים לנותן יתברך שמו, לכך בירכו יצחק ליעקב בעת ששערי השמים

וימן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ
ורב דגן ותירש (כו, כח).

ידוע מספרי המוסר, כי האדם נברא כדי להכיר את בוראו ולעבודו, לחיות באמונה בה' בהשגחתו הפרטית על כל מעשה ומחשבה, ולפיכך ברא ה' את הצורך התמידי במילוי צרכי האדם, שכאשר נצרך הוא לדבר מן הדברים החסרים לו, הרי זה נושא עיניו לשמים בבקשה שיחזן אותו בחסד ורחמים, וכך נמצא שהוא בקשר תמידי עם בורא העולם.

והקדוש ברוך הוא החפץ לזכות את ישראל נתן לנו מתנה נפלאה זו, לחיות באופן תמידי כל יום ובכל שעה עם הרגשת קשר עליון לבורא עולם, ממש כמו בן מלך הסועד על שולחן אביו שמניח כל דאגותיו וחי בתחושה של חירות, כאשר הוא סמוך ובטוח כי בכל דבר שיצטרך יכול הוא לבוא ולהכנס בהיכל המלך, וכל אשר תשאלנו נפשו יבקש וישיח לפני אביו המלך, והוא אשר מאומה לא חסר לו ואין דבר שיעמוד בפניו מלהשיג רצונו, ודאי ימלא משאלותיו של בנו אהובו, וכי יש קרבה גדולה מזו.

ויש לומר שזוהי הברכה שהאציל יצחק אבינו

מילה דפליאה

יעקב אבינו היה אהוב בכל מצב

וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב (כה כז). יעקב אבינו חביב היה על רבקה אמו כדברי הפסוק, כן היה נקרא 'יעקב בנה הקטן' (שם פסוק טו), והגם שהיו יעקב ועשו תאומים בני אותו גיל, מכל מקום עשיו נקרא 'הגדול' ויעקב נקרא 'הקטן', כדרך העולם שהילדים הקטנים חביבים על הוריהם בכל מצב שהם, ואפילו כשהקטן מתלכלך אין חביבותו מסתלקת ממנו, וכך יעקב שהיה חביב ואהוב בכל מצב שהוא.

כמו כן עם בני ישראל חביבים תמיד אצל הקב"ה כילד קטן האהוב על הוריו, בבחינת 'כי נער ישראל ואוהבהו' (הושע יא א), ועל דרך שנאמר (ירמיה לא טו) 'הבן יקר לי אפרים אם ילד שעשועים', שהוא כמו ילד שעשועים שאין הוריו מואסים בו גם כאשר הוא מתלכלך.

ברזא דאח"ד רמזים נפלאים על סדר הפרשה

בגמר הדין נותר האדם לבדו ורק התורה והמצוות נשארים איתו

למצוות, כל מצוה ומצוה יעבדון לך מינה מלאך טוב, ובעידן דתיעול באתרא הדין ותזכה למצוות יימרון (שעיה נז יד) 'סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול' מדרך פלוני דא, ולא ישלטון עליך מלאכי חבלה. וראה דברי האריז"ל (שער היחודים פ"ב): נמצא כי בהיות האדם צדיק וחסידי ועוסק בתורה ומתפלל בכוונה, מאותן הקולות שיוצאין מפיו נבראים מלאכין ורוחין קדישין, קיימין ועומדין, ואלו המלאכין הנבראים ממה שיוצאים מפי האדם הם סוד המגידים הנזכר בספר חסידים, ומודיעין אותו ומספרין לו רזי תורה וכו'. והנה כמו שיש מלאכין הנבראין מעסק התורה שהאדם מוציא מפיו, כך יש בחינת מלאכין נבראים ונעשים על ידי עשיית המצוות כנזכר בפרשת פינחס (והר"ב): 'ותר"ג מלאכין סלקין לה לנשמתא', הרי כל מצוה של תרי"ג מצוות נעשה מלאך אחד, והעושה תרי"ג מצוות נעשה תרי"ג מלאכין לנשמתא דיליה, וזה סוד 'כל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד', ופשוט דמלאך טוב מאדם. לפיכך הבנים של מעשים טובים מעולים מהבנים הנעשו בפועל.

ובזה מבאר בטוב טעם את דברי הכתוב (במדבר א) 'ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני, שהוקשה לו מה עניינו של סיום הפסוק 'ביום דיבר ה' וגו' לתולדות אהרן ומשה. ועתה מיושב שפיר. שאומר 'ואלה תולדות אהרן ומשה'. ומפרש, תדע מה הם התולדות. הם 'ביום דבר ה' את משה', מאותה שעה שהיו משה ואהרן נשלחים לצרכי ישראל לתקנם, מאותה שעה והם יולדים מלאכים עד יום פטירתם, ואלה הם התולדות העיקרים של מעשים טובים שאין אחריהם במעלה.

עיקר תולדות יצחק - עקידתו

על זה הדרך יש לפרש גם מה שנאמר בפרשתנו אצל יצחק 'ואלה תולדות יצחק, וכתוב 'ואלה' בוא"ו המוסיף על ענין ראשון, היינו שבניו הנזכרים בפרשה הם נוספים על עיקר תולדותיו הנזכרים לעיל שהם מעשיו הטובים, כי תחילה מוזכר ענין העקידה שזה היה מעשיו הטובים ועיקר תולדותיו, ועתה מוסיף להזכיר גם את בניו שנולדו לו.

עת התחיה. ומי יהיה אתו בחברתו תמיד, 'קדשיו' שלו, המה יהיו אתו בתמידות, המה רעיו ואוהביו ופרקליטיו להליץ עליו לטובה לפני אדון הכל. וזהו שאמר: 'ואיש את קדשיו לו יהיו'. ועל כן צריך האדם להרבות אוהבים כאלו בחייו, ולהתרועע אתם בתמידות, אחרי שהם אוהביו נצח]. על האדם להשכיל זאת בחייו ולהגדיל את מעגל קרוביו היותר קרובים מכל קרוב, ולצרף עוד ועוד קרובים כדוגמתם, שהם ורק הם ימשיכו ללוותו תמיד. כשמסגל לעצמו מצוות ומעשים טובים, הם מלוים אותו והולכין לפניו ככתוב (ישעיה נח ח) 'והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק'. וכן כתיב (תהלים פה יד) 'צדק לפניו יהלך'. וכן 'כי לוית חן הם לראשך' (משלי א ט), ועוד כיוצא באלו, אשר ככולם עולה כי התורה והמצוות הם המלווים לו לאדם להמליץ עליו זכות ולשמרו מכל מיצר בזה ובבא.

הצדיק מבין כי רק המעשים הטובים הם תולדותיו שילכו עמו תמיד

הוא הדבר שדיברה תורה (בראשית ו ט) 'אלה תולדות נח נח', וכתב רש"י 'ללמדך, שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים'. ועוד קודם להזכרת תולדותיו - בניו הטבעיים, שהם, שם חם ויפת, הקדים הכתוב תחילה מהו עיקר תולדותיו של אדם, וכנגד שלושת בניו הזכיר שלוש מעלות רוחניות שהם הם עיקר תולדותיו, 'צדיק', 'תמים', 'את האלקים התהלך נח'. הסיבה לכך היא, כי אמנם יש להם לצדיקים בנים ותולדות, אך הצדיק שם על ליבו כי מכל אלו הקרובים יישארו לצידו לנצח רק המעשים טובים שעשה, ולכן הם עיקר תולדותיו, וכל אשר לו ישקיע ויתאמץ להוסיף ולהרבות תולדותיו במצוות ומעשים טובים. וכך כתב מור"ז זקניני ע"ה בפתוחי חותם (פ"ב במדבר ד"ה ואלה): 'עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים', שהמעשים טובים הם התולדות העיקריים האמיתיים. והיורד לשרשן של דברים יכיר וידע דכן האמת בפועל לא בדמיון, דידוע דכל מצוה שאדם עושה נברא ממנה מלאך אחד [כך אמרו בזוהר חדש (א"ח כו): אם תזכה

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק (כה, ט).

אמרו חז"ל באבות (פ"ו, מ"ט): "בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד".

משלו המושלים למה הדבר דומה, לכל אדם ישנם כמה מעגלי קרובים, יש את הידידים, ומקצת מהם הם חבריו יותר וקרובים יותר ללבו, וכן יש לו את משפחתו הקרובה ביותר. כאשר נמצא במצוקה יקרא לידידיו ויבקש את עזרתם לחלצו ממצור. אך כאשר נקרא למשפט, שם יקרא לאוהביו הקרובים יותר הלא הם חבריו הנאמנים, וככל שיעבור הזמן ימצא עצמו רק עם משפחתו. עד שבסופו של דבר בגמר הדין ימצא עצמו עומד לבדו.

כך בחיי האדם נמצאים סביבו מעגל גדול של ידידים, ובבוא עת פקודתו יבואו ללוותו חבריו הקרובים, ולאחר מכן עוד יזכרו ממנו מעט בני משפחתו. אך לקברו נכנס הוא לבדו ללא אח וקרוב ככל שיהיה. אך מי הם אלו שממשיכים ללוותו הלא הם התורה והמצוות שפעל בימי חייו. הם שהולכים עמו לפני בית דין של מעלה לשמרו ולהצילו מרדת שחת. וכי יש לך קרובים גדולים מהם.

[ועל כך דרש החפץ חיים ע"ה (אהבת חסד ח"ג פ"ד): ואמרת שכל זה רמזה לנו התורה הקדושה בפרשת נשא, דכתיב (במדבר ה ט): 'ואיש את קדשיו לו יהיו, איש אשר יתן לכהן לו יהיה'. והיינו, שכל איש ואיש מפעולותיו שעושה לא ישאר לו לבסוף מאומה, ורק ענייני הקדושה שקיים בגופו בעודו בחייו, כגון ציצית ותפילין, וכן כל המצוות שקיים בגופו, ובודאי נברא מכל מצוה מלאך קדוש, שהוא לו פרקליט - המה יהיו לו לנצח, אתו בחבורתו. ולא כהיצר הרע וכל כוחותיו, שהמה נראים לו לאדם לאוהבים, ומתחברים עמו לפי שעה, ובעת דחקו המה נפרדים מעליו, וביותר מזה, שבאמת הם שונאיו, והם עולים ומקטרגים עליו ליטול חייו ממנו. ואפילו בני ביתו, שהם אוהביו באמת, גם כן לא ישארו אתו בתמידות, כי יפרדו איש איש למקומו לבסוף, אחר שילווהו לבית עולמו, ולא יראה אותם נצח עד

בזילין יקרין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

לימוד בשמחה הוא העומד לו לאדם להגן עליו

וגבול, אבל רחבה מצותך מאד, הכיסופין והתשוקה לטעמי המצוות הוא בלי סוף וגבול, ואם במצוה אחת הוא כן קל וחומר לכל המצוות כולם. ועוד אמר דוד המלך (שם פסוק צז) 'מה אהבתי תורתך', חשקי ואהבתי גדול מאד לתורה, ואף על פי ש'כל היום היא שיחתי' עדיין אני אוהב אותה בלי היחלשות.

וזו הכוונה באמרו (שם פסוק קכט) 'פלאות עדותיך על כן נצרתם נפשי', הואיל דברי תורה חביבים ויקרים עלי ויחשבו אצלי בכל יום כדברים חדשים שאדם מתפלא עליהם ונפשו תכסוף להם, לפיכך נצרתם נפשי' שזוכרם בבירור לאורך ימים ושנים, וכפי שרואים לענין גירסא דינקותא אשר לא במהרה תשכח, כי חדשים הם אצלו בקטנותו ויתעורר לשמעם ויעשו רושם במוחו.

מעלת הלימוד בחיות ובהתלהבות

ועל עסק התורה בחיות ובהתחדשות תקנו אנשי כנסת הגדולה בברכת אהבת עולם 'על כן ה' אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה, ועל ידי השמחה וההתחדשות זוכה האדם לחדש בתורה מה שקיבלה נשמתו במעמד הר סיני, שענין ההתחדשות מקורו בתורה המתחדשת בכל יום, והתחדשות התורה היא מאותו קול של מעמד הר סיני שלא פסק עד היום, שעליו נאמר (שם ה' ט) 'קול גדול ולא יסף' ותרגם אונקלוס 'ולא פסק', שאותו קול קיים עד היום הזה [וראה גם בזרע קודש (תחילת פר' ואתחנן) שזהו הרמז באמור 'קול גדול ולא יסף' ופירושו 'ולא פסק' כי לא נפסק אותו הקול בבחינת בת קול היוצאת בכל יום. וראה גם בשפת אמת (פר' במדבר תרל"ה ד"ה באבות). וכתב בהיכל הברכה על הפסוק 'קול גדול ולא יסף', שהבעל שם טוב ותלמידיו זכו לשמוע 'קולות וברקים וקול שופר חזק' באמירת 'אנכי' עם כל הרזין סתימין עילאין, וכן רש"י ז"ל היה לו זה המדרגה, וגם כל המקדש עצמו יזכה לשמוע קול ה' שקיים לעולם], ועל כן כששמח ומתחדש בהתלהבות בלימוד התורה הרי שהוא מדבק את עצמו בהתחדשות מתן תורה, ועל ידי זה מעורר את חלקו שניתן במעמד הר סיני.

תתגבר אצלו ההתחדשות שבה בבחינת 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים', שכן מכתב יקר וחשוב המתקבל ממלך רם ונישא מביא בכנפיו התחדשות, שלרוב גדלות נותן המכתב הוא מתמלא שמחה שזכה לקבל מכתב באופן אישי, והדבר נראה כחדש אצלו כמי שלא קיבל מעולם מכתב מהמלך. ודוד מלך ישראל משתבח בכך באמרו (תהלים קיט קסב) 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', ופירש הפנים יפות (פר' ואתחנן ד"ה כי תוליד) כי המוצא שלל רב ישמח מאד בשעת מציאתו ואחר כך כשנתיישן אצלו שוב לא ישמח בו, ודוד היה שמח בתורת ה' בכל יום מחדש כאילו מצא שלל רב.

ומבאר שם בדרך זו את הפסוק (דברים ד כה) 'כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ' וגו', כי כל טובה שהתיישנה אצל האדם לא יכיר בה יותר, וברבות השנים ודורי דורות שישבו בארץ ישראל ישכחו כל הגמולות הטובות שעשה עמהם ה', ותתיישן בעיניהם הטובה שהוציאם ממצרים מבית עבדים והושיבם בארץ זבת חלב ודבש, ודבר זה יגרום 'והשחתם וגו' ועשיתם הרע בעיני ה', וזהו הפירוש במשנה (לעיל פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו, שהוא שמח תמיד כאילו בו ביום נתן לו ה' יתברך העשירות ואין הטובה מתיישנת אצלו כלל, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים ב ט) 'ה' אמר אלי אתה אני היום ילדתיך', שבכל יום יחשוב האדם כאילו נולד באותו יום והוא בריה חדשה, ובכך יכיר תמיד מחדש את כל הטובות שעשה השם יתברך עמו.

התורה מתחדשת בכל עת

והתורה הקדושה עצמה יש בה סגולת התחדשות למצוא בה תמיד טעמים חדשים, שהרי התורה הקדושה הוא ענין בלתי מוגבל כמו שכתוב (איוב יא ט) 'ארוכה מארץ מידה', ובמאמר אחד יכול האדם להתעסק כל ימי חייו אף אם יחיה אלף שנים, ועדיין ימצא בו תעלומות חכמה לאין קץ, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים קיט צו) 'לכל תכלה ראיתי קץ', 'תכלה' לשון תאוה, שלכל תאוה ותשוקה יש קץ

יקרבו ימי אבל אבי ואהרנה את יעקב אחי (כו, מא).

כתב כאן בכלי יקר: 'יקרבו ימי אבל אבי', תלה הדבר בימי אבל, לפי שאבל אסור לעסוק בתורה, ב'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ויצחק אמר 'והיה כאשר תריד', דהיינו בזמן שלא יעסקו בתורה, 'ופרקת עולו', אם כן באבלו הרי אינו יכול לעסוק בתורה, ולא יהיה לו דבר המגין עליו, ואז 'אהרנה את אחי'. ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שהאבל צריך שמירה לפי שאין בו התורה המגינה עליו, שנאמר (משלי ו כב) 'בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך'.

תמה על כך הרה"ק הבית ישראל מגור ע"ה, הרי גם האבל עוסק בתורה בדברים הנוגעים אליו כהלכות אבלות וכדומה, ואם כן היאך יוכל עשו להורגו בימי האבל, והלוא תורה מגנא ומצלא. אלא מוכח מכאן שלימוד התורה כשהוא בעצבות, כמו שהיא נלמדת בימי אבלות, אין בכוחה להגן על האדם בשמירת התורה.

אם לא ניצח ליצרו - אות הוא שלומד התורה שלא בחיות ושמחה

מעין הדברים ניתן לראות בדברי הגמרא (ברכות ה): לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו', אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה. והקשו, אם עסק בתורה, מדוע לא סייעה בידו להתגבר על היצר. אלא כי עיקר גדול בלימוד התורה - שיהיה הלימוד בשמחה ובהתחדשות, וכן היה רבי יצחק בלאזר מפטרבורג ע"ה רגיל לומר שאם רואה אדם שגם לאחר לימוד התורה אינו מצליח להתגבר על היצר הרי זה סימן שלא היה לימודו בחיות, ולפיכך כשאינו זוכה באופן זה להכניע היצר בכח התורה אזי העצה היא לקרוא קריאת שמע, שאז יתן ליבו אל האמור בפרשת שמע 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום' שיהיו דברי תורה חביבים עליו כאילו היום ניתנו, והתחדשות זו תסייע בידו לגבור בכח התורה על היצר.

ההתחדשות מביאה שמחה

כשאדם רואה שאינו מצליח ללמוד בשמחה, יש לו לעיין בגודל יקרת ערך התורה, וכשיעלה על ליבו חשיבותה

יצא לאור ע"י מכון אור לישראלים
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להעתיק ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראלים

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתה של יהדות מרוקו

תהפוכות דור בספרד

חמש מאות שנה ישבו בני ישראל בספרד, באחת הגלויות המפוארות והנכבדות ביותר בהיסטוריה היהודית. מאות שנים הידועות כימי "תור הזהב" בספרד. שם פרחת התורה ובארצות ההמה צמחו גדולי רבותינו הראשונים אשר מימיהם אנו שותים עד היום הזה: הרמב"ן ורבנו יונה, הרשב"א והרא"ה, הריטב"א והרא"ש שנמלט אליה מאשכנז, חבריהם ותלמידיהם ותלמידי תלמידיהם. גם בפרנסתם הצליחו יהודי ספרד מאד ועשו חיל בעסקיהם עד שהיו לעשירי הארץ שגויי מקומותיהם מביטים אחריהם בקנאה. שנים רבות שגשגה הקהילה עד שנשברה קרן הצלחת ישראל בארצות ספרד, והחלו שכניהם הגויים מתנכלים ומציקים להם.

עם עליית כוחה של הכנסיה הנוצרית בעקבות גירושם של המוסלמים מחלק מארצות ספרד, החלו הקיצוניים שבהם, חברי המסדר הישועי, להתנכל ליהודים ולנסות להעבירם על דתם. הנזירים והכמרים עסקו ללא הרף בהסתת ההמון כנגד היהודים. וההסתה, כמובן, נשאה פירות. בשנת קנ"א הגיעה הרתיחה המבעבעת נגד היהודים לשיאה, ופוגרומים פרצו בכל רחבי ספרד. דם יהודי נשפך כמים, וגם רבים היו שלא עמדו בניסיון והמירו את דתם, אם באמת, רחמנא ליצלן, ואם למראית עין, במה שנודע לימים כראשית תופעת ה"אנוסים". בעקבות גזרות גירוש שנגזרו פה ושם בספרד החלו גלים ראשונים של גולים לצאת אז מספרד ולהתיישב בארצות אחרות.

מאז ימי הפוגרומים והגירוש של קנ"א, החל מעמדה של יהדות ספרד לרדת ולהתערער, הלוך וירוד. שוב לא פרחת כמקדם, ויותר משעסקה בצמיחה טרודה היתה בהישרדות ובשמירה על הקיים. עם כל זאת לא חסרו בה גדולי תורה מופלגים, אנשי מעלה ואישי מופת שלמרות כל הרדיפות לא הרפו מתורתם ומעבודת קדשם, ואדרבה, עלו והתעלו.

בינתיים הוקמה ה"אינקוויזיציה" הנוראה שתפקידה הרשמי היה לשמור על מורשת הדת הנוצרית מפני התנכלויות מבית ומחוץ, ובמסגרת זו פעלה לעלות על עקבותיהם של האנוסים ששמרו תורה ומצוות בסתר, ולמיר את חייהם. מוקדי ה"אוסו דה פה" שבהם נשרפו חיים האנוסים שבגבורה סירבו להתכחש לאלקי אבותיהם, רק הוסיפו לשברון הרוח של יהדות ספרד והעצימו את הניסיון, שעל אף הכל, עמדו בו רוב יהודי ספרד בגבורה ובתעצומות נפש.

אבל חבית אבק השריפה עליה ישבה יהדות ספרד, הלכה והתקרבה במהירות אל נקודת הבעירה. ההתנגשות הצפויה היתה כמעט בטוחה ואמורה היתה להגיע במוקדם או במאוחר. חסרה היתה רק הסיבה, הניצוץ שידליק את החבית.

אלא שאיש לא שיער שהתוצאות תהיינה עגומות עד כדי כך, וכי תעלה גולת ספרד המפוארת כולה כמדורת אש.

בשנת ה'רל"ט התאחדו שתיים מממלכות ספרד הנוצריות באיחוד שיש בו ממש. פרנאנדו השני (פרדיננד) מלך אראגון נשא לאשה את איזבלה מלכת קסטיליה, ושתי הממלכות השכנות והזהות מכל בחינה הפכו למלכות ספרדית אחת, גדולה ויציבה ובעלת פריחה כלכלית מואצת. האיחוד שהעצים את כוחה של ספרד הנוצרית הביא בכנפיו, כמובן, גם דחף להשלים את המלאכה, להכניס את ספרד כולה אל תחת מלכותם של פרדיננד ואיזבלה, ולהשליט בה את הדת הנוצרית ששניהם היו אדוקים בה מאד.

בשנת רנ"ב יצא פרדיננד בסערה למלחמה על גרנדה, המעוז המוסלמי האחרון בספרד. כוחותיו של פרדיננד הצליחו במלאתם, סילקו את השלטון המוסלמי האחרון, ובני הזוג פרדיננד ואיזבלה, שם רשעים ירקב, היו לשליטה הבלעדיים של ארץ ספרד כולה. ספרד הנוצרית.

פניני אור החיים

בתחבולות תעשה מלחמה

ויזד יעקב נזיד, ויבוא עשו מן השדה והוא עיף.

יעקב אבינו, איש תם ויושב אהלים, שוקד על תלמודו וכולו מונח בעבודת ה'. מה עניינו בבישול תבשילים?!

הסבר מעניין מציע האור החיים הקדוש: יעקב אבינו ראה שעשו מצליח למצוא את מקומו בעיני יצחק אביו, על ידי ענייני מאכל ומשקה.

יעקב אבינו, לא עושה חשבונות, מה מתאים ומה נאה לו. חשוב לו לקרב אליו את לב אביו הגדול, יצחק אביו.

אם דבר זה יועיל, הוא לוקח על עצמו לעשות כך. מיד **ויזד יעקב נזיד.**

לעשות רצון ה'

וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה, שכון בארץ אשר אומר אליך.

הקב"ה אומר ליצחק אבינו 'שכון בארץ אשר אומר אליך'.

בפסוק הבא מפורט היכן מצוה עליו ה' לשכון. **'גור בארץ הזאת.'**

אומר האור החיים הקדוש: בכוונה לא אמר לו הקב"ה בתחילה היכן בדיוק עליו לגור, כי אם **'בארץ אשר אומר אליך.'**

כדי שיקבל עליו לעשות רצון ה', לכל אשר ישלחנו.

אדם שמסכים לעשות פעולה מסוימת אחרי ששמע מה נדרש ממנו, אין זה נחשב לעשיית רצון ה' בשלמות.

הצדיקים מסכימים לכל רצון ה', בלי תנאים וללא הגבלות. כל אשר תאמר אלי - אעשה!

גם אם זה היפך רצונם.

זו מעלתם של עבדי ה'.

גם בשעת קושי 'אל תירא, איתך אנוכי!'

אחרי שאבילך מלך פלשתים גירש את יצחק מארצו, מספרת התורה **וירא אליו ה' בלילה ההוא ויאמר אנוכי אלוקי אברהם אביך - אל תירא כי איתך אנוכי וגו'.**

אומר האור החיים הקדוש: דווקא כעת, כשיצחק אבינו ראה השפלה מאת מלך

פלשתים, ואינו יודע עתה לאן ללכת, ועלולה לעלות התחושה שחלילה עזב אותו ה' -

דווקא כעת פונה אליו עכשיו הקב"ה ואומר: **'אל תירא!'**

נכון שיש שעת קושי והתמודדות, אך **אל תירא.** לא עזבתיך!

גם בתוך הקושי והנסיון -

'אתך אני!'

צוה ישועות יעקב

'ולא הכירו, כי היו ידיו כידיו עשו אחיו שעירות, ויברכהו.'

לפני הברכות שבירך יצחק אבינו את יעקב, כותבת התורה **'ויברכהו'**, ורק לאחר מכן נישג יצחק אבינו אל הברכות אשר בירכו, **'ויתן לך האלוקים וגו'.**

האם הייתה כאן ברכה נוספת?

אומר האור החיים הקדוש:

קודם לכן חשד יצחק אבינו בעומד מולו, שמא הוא מתחזה, לפי שראה שידיו כידיו עשו וקולו כיעקב.

דבר זה יכול היה לגרום הקפדה חלילה בלב יצחק על האדם שעומד מולו, וכבר הפליגו חז"ל על הזהירות מהקפדת הצדיקים, על אחת כמה וכמה כשמדובר ביצחק אבינו.

לכן בשלב זה, כאשר החליט יצחק אבינו בלבו כי העומד לקבל את הברכות אינו מתחזה, הדבר הראשון שעשה הוא **'ויברכהו'** - ברכה מיוחדת להסיר ממנו כל הקפדה.

רק לאחר מכן נישג אל הברכות אשר בירך את יעקב: **'ויתן לך האלוקים מטל השמים וגו'.**

כך קיבל יעקב אבינו את הברכות בשלמות, נקי מכל צל של קפידה חלילה. גם ברוך יהיה!

ברכות גשמיות ורוחניות

'ויתן לך האלוקים מטל השמים, ומשמני הארץ, ורוב דגן ותירוש וגו'.

הברכה הראשונה מתחילה במילים **'ויתן לך'**.

בדרך כלל הוא"ו באה בהמשך הדברים, כוא"ו החיבור, יתן לך ה' את זה ואת זה ואת זה וכו'. ומדוע כאן פותחת הברכה באות וא"ו, ו-יתן.

המשך בעמוד ג'

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

תפילת צדיק בן צדיק

וַיַּעַמְר יִצְחָק לֵה' לְנוֹכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתָר לוֹ ה' וַתֵּהָר רַבְקָה אֲשֶׁתוֹ (בראשית כה כא). ופירש רש"י: 'ויעתר לו' - לו ולא לה, שאין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה.

הוסיף רבינו האור החיים הקדוש זיע"א ופירש בזה מקרא שכתוב בתחילת הפרשה (שם פסוק ט): 'וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק'. שלכאורה יש לשאול, שפתח הכתוב בתולדות יצחק, וסיים ב'אברהם הוליד את יצחק' שזה לידת יצחק עצמו. ובכלל, לשם מה צריך להודיענו כאן שאברהם הוליד את יצחק.

אלא פירש האור החיים, שהפסוק הזה משמש כהקדמה למה שנאמר אחר כך ששמע ה' לתפילת יצחק, ומודיענו שרק משום שהיה לו אב צדיק, לכן נתרצה לו ה' ונתן לו בנים. והרי הפסוק כאומר, ש'תולדות יצחק' באו בזכות ש'אברהם הוליד את יצחק', כי רק מכוח זכות אברהם הוליד יצחק.

וכתב הרה"ק השם משמואל זיע"א (פרשת בשלח), שכוח תפילת צדיק בן צדיק מקרא מלא הוא במשלי (טו טו): 'ותפילת צדיקים ישמע', וכן הוא בעוד כמה מקראות מפורשים, וביאר את הענין, מדוע באמת תפילת צדיק בו צדיק מעולה יותר.

כי תפלה היא לשון חיבור עם השם יתברך, כמבואר בספרים הקדושים שהמילה 'תפילה' נגזרת מלשון 'צמיד פתיל' בהיפוך אותיות. ויש להבין, וכי יתכן בכלל שיהיה לבשר ודם קרוץ מחומר חיבור עם השי"ת. אך יש לומר שהנקודה הפנימית שבישראל היא חלק אלוך ממעל, ובה יתכן לשון חיבור, ובאמצעות הנקודה יש לכללות האדם חיבור עם השי"ת.

וממילא מובן, שמעלת התפילה היא לפי רוב הזדככות החומר, שהרי החומר מפסיק ומכסה על הנקודה הפנימית, ואין זה קל כל כך לעורר נקודה זו מפני המסכים והחוצצים הסובבים את הנקודה, שלא מאפשרים לה להיכנע ולהתחבר בשפיעת שיח לפני ה'.

אך כשהחומר מזדכך, מתעוררת הנקודה ונעשית כנועה מאוד, ומתחברת בתפילה אל ה', ואז מפיקה רצון ממנו יתברך. ועל כן כתוב 'ותפילת צדיקים ישמע', ואינה דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, שזה מוזכר חומריו ביותר, שהרי הוא בתולדתו מוזכר בלבוש קדוש שהמשיכו לו אבותיו, ונקל לו לעורר את הנקודה הפנימית שבו.

כבוד הענוה

אמנם הרה"ק רבי אברהם דב מאוריטש זיע"א מאיר את עינינו בספרו הקדוש 'בת עין', שכוח זה של צדיק בן צדיק לפעול בתפילתו, היא דייקא מחמת שהיחוס מעורר אצלו ענוות רוח, בעמדו להתבונן במעלת אבותיו, ושפלות רוח זו היא המביאה לתפילתו שתתקבל.

הוא מבאי ששמע מהרה"ק רבי זאב מויטאמיר זיע"א לפרש את מה שאמרים בתפילת שנתב 'הבוחר בשירי זמרה', 'בשירי' מלשון שיריים, שבורא כל העולמים בוחר בשיריים של הזמרה, דהיינו במי שמשים עצמו כשיריים בשעת זמרה ותפילה.

ומפרש הבת עין, שעיקר עבודת ה' היא זו הנעשית מתוך ענוה ושפלות אמתית, שכשנעמד להתפלל לפני בורא כל העולמים, יתבונן בשכלו שמכוח מעשיו אינו ראוי לדבר לפניו כלל, ובוודאי לא לבקש ממנו גדולה או קטנה, ואפילו פתחון פה לעמוד ולבקש מלפניו אינו ראוי מצד מעשיו. ורק הוא בא למבקש מהשי"ת שיעזור לו בזכות אבותיו.

ותפילה בצורה כזו מקובלת לפני ה' יתברך, כמאמר הכתוב (תהלים קמה יח) 'קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת', דהיינו שקרוב ה' לקוראיו לקבל תפילתם, כשיקראוהו באמת, דהיינו מכוח זכות האבות, שזה בחינת אמת.

וכל זה שייך רק כשהוא צדיק בן צדיק, אז יכול הוא לבקש מה' יתברך מכוח זכות אבות, אבל כשהוא צדיק בן רשע אינו יכול לבקש מכוח זכות אבות, רק עיקר בקשתו מוכרחת להיות מכוח מעשיו, ולתפילה כזו אין הקדוש ברוך הוא פונה כל כך לקבלה, שאינו בוחר רק בשירי זמרה, זה העושה עצמו כשיריים.

ועל כן יצחק שהיה צדיק בן צדיק הייתה תפילתו רק מכוח זכות אבות, ורבקה שהייתה צדקת בת רשע הייתה תפילתה מכוח זכותה. וזהו 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו', היינו שעתירתו ותפילתו של יצחק היו בבחינה מנוגדת לתפילת אשתו, ומפני מה היה תפילתו מנוגדת לתפילתה, 'כי עקרה היא', כלומר, שבתפילתה היתה היא בעצמה העיקרית, משום שלא הייתה יכולה לבקש מכוח זכות אבות.

לכן 'ויעתר לו ה'', שבורא כל העולמים פנה רק לתפילתו, כי תפילתו הייתה רק בבחינת שיריים, והקדוש ברוך הוא אינו בוחר רק במי שמשים עצמו כשיריים בשעת הזמרה והתפילה.

וזהו שפירש רש"י, אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, דהיינו משום שזה שיכול לבקש מכוח זכות אבות ומשים עצמו כשיריים, הבורא ברוך הוא פונה לתפילתו, אבל זה שאינו יכול לבקש מכוח זכות אבות והוא עיקר בתפילתו, אין הקב"ה פונה לתפילתו כל כך, כי הוא בוחר רק בשירי זמרה, בבחינת ענוה.

ומסיים הבת עין: 'יהי רצון שנוכה לזה'.

היתר לאבל להיות שליח ציבור

הרה"ק בעל 'דברי יואל' מסאטמאר זיע"א כתב בתשובה לשואליו (ש"ת דברי יואל ח"א או"ח סי' כח): מכתבם הגיעני בדבר הרב המאור הגדול חסידא ופרישא בנן של קדושים כש"ת מוה"ר יחיאל נ"י [הוא הרה"ק ר' יחיאל טאוב אדמו"ר מראזלא מגזע קאליב וזידיטשוב זיע"א]. מאשר הוא מוחזק להתפלל אצלכם בהרבה שבתות השנה ובמיים טובים ומימים נוראים, ועכשיו הוא אבל בר מינון על אביו תוך י"ב חודש, ואתם מסכימים שיתפלל גם בשנה זו מה שדרכו להתפלל, ושאלתם חוות דעתי.

הנה כמוני כמובן כולנו יודעים דליכא דעדיף מיניה בבית המדרש שלכם, הן מצד יחוס עצמו בתורה ובמעשים טובים, והן מצד יחוס אבותיו אשר גם זה מועיל לתפילה, כמו שאמרו חכמינו ז"ל אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק וכו'. ואם כן בלי ספק תוכלו לעשותו שליח להולכה בתפילה ותחנונים, ויהיה תפילתו מקובלת ורצויה לפניו יתברך שמו.

קירוב בכל מצב

וַיְהִי כִּי יָקָן יִצְחָק וַתִּכְהַן עֵינָיו מֵרֵאֵת וַיִּקְרָא אֶת עֶשׂוֹ בְּנוֹ הַגָּדֹל וְגו' (בראשית כז א). יצחק אבינו מבקש לברך את עשו בנו, ורבקה מונעת את זה.

רבינו האור החיים הקדוש זיע"א מתייחס לתמיהה המתבקשת ועולה מעצמה, והיא - מדוע חפץ יצחק לברך את עשיו הרשע? אנחנו מבינים היטב את רבקה, ברור שעשו הוא מקור הרשע ולא מגיעים לו ברכות.

אבל מה סבר יצחק? בפשטות ניתן לחשוב שיצחק פשוט לא ידע מי הוא עשו, והחזיקו שיצחק ידע גם ידע, הוא הבין שעשו הוא בעייתו, אבל בכל זאת הוא ניסה ללכת איתו בדרך טובה, אולי זה יעזור.

וכלשונו של רבינו: "טעם יצחק שהיה חפץ לברך עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב... והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל".

יצחק אמר: בא נלך איתו בטובות, ניתן לו מתנות, ניתן לו ברכות. כך הוא יוכל להתהפך לטוב. אולי זה יעזור.

נבין לרגע במה דברים אמורים.

עשיו הרשע, שפל-אנוש, שבכישורו הייחודי הצליח להעפיל לדרגת 'בעל עבירה' הגבוהה ביותר שניתן להעלות על הדעת, עד כדי כך שאמרו חז"ל (בבא בתרא טז:): שחמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום שמת אברהם. בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, וכפר בעיקר, וכפר בתחיית המתים, וביזה את הבכורה.

ואתו מבקש יצחק לברך? בו הוא מחפש להשקיע? לו הוא חפץ להיטיב?!

התשובה לכך, מסתבר, פשוטה: 'היה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל'.

יש בכך מסר חד עבור כל הורה:

זו לא השקעה בטוחה, אין ערובה לכך שהצעד המדובר יניב פירות. אולם ככל שמדובר בילד, חובה על האדם להשקיע, ויהי מה. להקדיש לו את תשומת הלב, לתת לו את מלוא היחס החם והלבבי. כך, מלמדת אותנו התורה הקדושה בפרשה שכולה חינוך ילדים, יש להשקיע בילד.

פעם אחת בלבד...

סיפר אברך חשוב מהעיר בני ברק: 'יצאתי עם בני, בחור בגיל צעיר, לטיול נינוח בערבו של יום בגינה הציבורית הסמוכה לביתנו.

כך מנהגי מעודי, לצאת עם ילדי - כל יום עם ילד אחר, לשעה של קורת רוח והנאה, תוך שאני מקדיש להם את מלוא תשומת הלב ומעניק להם את כל כולי, משמש כאוזן קשבת וגם ככותל דמעות.

באותו ערב, שהתחיל ככל הערבים שקדמו לו, אירע הדבר. צעדתי לאיטי עם בני במשעולי הגינה, עוקב מבלי משים אחר פרפר מזדמן, ורומס עלה או שניים שנשרו מהעץ הקרוב, תוך שזרועי מונחת בחום על כתף בני.

הבכי שנשמע בקרבת מקום היה בוגר מדי, מטריד למדי.

נער בוגר ישב שם על הספסל. מבט קל בבגדיו המרושלים, בהיעדר הכיפה או הציצית,

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

אומר האור החיים הקדוש:

יש כאן כפל הברכה. לא רק ברכות גשמיות בירך יצחק את בנו יעקב, אלא גם ברכות רוחניות.

את הברכות הרוחניות הסתייר והעלים במילת 'ויברכהו' כפי שכתוב בפסוקים הקודמים.

הברכות הרוחניות הם העיקר והתכלית. ומלבדם יש תוספת של ברכות השייכות לעולם הזה: ויתן לך האלוקים, מטל השמים, משמני הארץ, וכו' וכו'.

הברכות הגשמיות הם רק תוספת אל הברכה העיקרית, הרוחנית.

פיה פתחה בחכמה

ותאמר רבקה אל יעקב, קצתי בחיי מפני בנות חת'.

רבקה אמנו, מפחדת על בנה יעקב, שלא יבולע לו מעשו המתכוון להורגו, ושולחת אותו לחרן, אל לבן.

מדוע רבקה אינה אומרת ליצחק אבינו את הסיבה האמיתית, אלא מסתירה זאת בהסברים אחרים **'קצתי בחיי מפני בנות חת'.**

אומר האור החיים הקדוש דבר מפעים:

'לא רצתה לגלות הדבר ליצחק - משום איסור רכילות, ואמרה סיבה אחרת'.

ליעקב אבינו היא גילתה כדי להצילו, והרי יש בכך מצוות **'לא תעמוד על דם רעך'.**

אולם לספר ליצחק את הסיבה האמיתית לא ראתה בכך צורך, **ואם אין צורך הרי זו רכילות.**

החשש כאן היה של פיקוח נפש, אך אם אפשר להימנע בצורה אחרת, אין היתר לכך.

מאיסור רכילות יש להימנע בתכלית. לא מדברים!

לך האלוקים מטל השמים וגו'.

כך קיבל יעקב אבינו את הברכות בשלמות, נקי מכל צל של קפידה חלילה.

גם ברוך יהיה!

רעיון זה מופיע כבר בקצרה בדברי ה**ספורנו**, הוא מציין לדברי הגמרא במסכת ברכות (לא:), שם לומדת הגמרא מהסיפור של עלי הכהן עם חנה אם שמואל, שהחושד את חברו בדבר שאין בו צריך לפייסו, ולא עוד אלא **שצריך לברכו.**

בדרך אגב, נציין שבספר **'קהלת יצחק'** מובא תירוץ נחמד לשאלה שלפנינו. הוא אומר שמכיון שיצחק היה מסופק אם העומד לפניו הוא יעקב או עשו, לכן החליט לעשות לו כמין מבחן. הוא יברך אותו תחילה באיזו ברכה קטנה, לא הברכה האמיתית שבדעתו לברך, ואז הרי המתברך יחשוב שזוהי הברכה האמיתית, ואחר שכבר קיבל את הברכות שוב לא יחשוב מלומר את האמת אם הוא עשו או יעקב, ואם יתברר שהוא באמת עשו אז אברכו שנית בברכה האמיתית.

וזה הפירוש 'אתה זה בני עשו', כלומר עכשיו תוכל להגיד לי את האמת, 'ויאמר אני', ולא אמר שקר, כמו שכתב רש"י שלא אמר אני עשו. או אז אמר לו הגישה מצידך ואברכך בברכה האמיתית.

הימנעות מרכילות

ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת, אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים (בראשית כז מו).

רבקה אמנו מפחדת על בנה יעקב, שלא יבולע לו מאחיו עשו המתכוון להורגו, ועל כן היא מבקשת לשלוח אותו לחרן הרחוקה, אל לבן אחיה.

אך מדוע רבקה אינה אומרת ליצחק אבינו את הסיבה האמיתית, אלא מסתירה זאת בהסברים אחרים **'קצתי בחיי מפני בנות חת'.**

אומר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, דבר מפעים: **'לא רצתה לגלות הדבר ליצחק - משום איסור רכילות, ואמרה סיבה אחרת'.**

ליעקב אבינו היא גילתה שהמטרה היא כדי להצילו, והרי יש בכך מצוות **'לא תעמוד על דם רעך'** (ויקרא יט טז), אולם לספר ליצחק את הסיבה האמיתית לא ראתה בכך צורך, **ואם אין צורך הרי זו רכילות.**

אמנם החשש כאן היה של פיקוח נפש, אך אם אפשר להימנע מסיפור רכילות ולמצוא סיבה אחרת, אין היתר לכך.

מאיסור רכילות יש להימנע בתכלית. לא מדברים!

אכן בספר **שפתי צדיק** (אות ל) תמה על דברי רבינו, ושואל הרי השיחה פה הייתה בין שני ההורים, רבקה ויעקב, ונסובה אודות בנם עשו. האם עד כדי כך חמור איסור לשון הרע, שגם להורים אסור לדבר אודות בנם, כשנחוץ להטותו לדרך הטוב.

וכי לא מוטב היה לספר לייעקב את הסיבה האמיתית, כדי שיוכיח את עשו בנו ויחנכו?

אומר השפתי צדיק, אמנם במקרה רגיל שאחד ההורים רואה התדרדרות אצל בן או בת, חובה קדושה היא לשתף את בן הזוג בדבר, ולטכס עצה כיצד להחזיר את הבן למוטב, לחנכו ולהדריכו בדרך הישר.

שונה הדבר כאן אצל עשו, שרבקה הכירה היטב את עשו בנה, ואף ידעה את מה שדרשו חז"ל (בר"ר סג ח) במהות שמו 'עשו' - 'הא שוא שבראתי בעולמי'. כלומר, כל מהותו ובריאתו הינן שוא ותוהו. על כן היה ברור לה שאין שום אפשרות לקרב אותו לטוב, וגם אם יודע יצחק למהותו הרעה ולתכונותיו השפלות, לא יוכל להשפיע עליו מאומה ולהשיבו ממשבתו הרעה.

לכך היה הדבר אצלה בגדר לשון הרע ורכילות, מאחר **שאינו לתועלת!**

(מאוצרוניו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

ובמהותו כולה הנוגדת את דרך התורה, ואף את מנהגו של העולם כתיקונו, הבהיר מעל לכל ספק כי הוא מאותם שלא שפר עליהם גורלם הרוחני כמו גם הנפשי.

ראשו חפון היה בין ידיו וכתפיו רטטו בבכי כבוש, סיטואציה שאותה לי כי נדרשת התערבות מצידי, ולו רק כדי לוודא שלא אירע אסון כזה או אחר לנער שלפני. לא נדרש הרבה כדי לדובב את הנער, ולאחר משפט או שניים התברר כי אכן אירע אסון, אך לא כעת אלא לפני עשור ויותר. אסון שהותיר את חותמו ואת צלקתו המכוערת עמוק בלב הנער.

'אם אבא שלי היה מטייל איתי פעם אחת' פלט הבחור שברי מילים - בשפת היידיש - בין היבבות, וחזר והדגיש: **'פעם אחת בלבד, כפי שאתה מטייל עם בנך, הייתי נראה אחרת לגמרי היום'.**

לעודד ולקרב

לפעמים הורים עושים חשבונות האם מגיע לבן שלהם מילה טובה או פרס.

הילד חזר מהחיידר עם מבחן לא הכי מלבב. הבחור חזר מהישיבה עם הודעה מהמשיגח שעליו להשאר בבית כמה ימים.

ובבית, ההתנהגות גרועה יותר. אין על הילד שום עול. עושה מה שהוא רוצה, קם מתי שהוא רוצה, אוכל כמו חיה רעה ומתנהג כמו פרא אדם.

הדבר הראשון שעולה בראש זה להוכיח אותו במילים קשות, אולי להעניש אותו.

אבל לברך את הילד? לתת לו מתנות ופרסים? לעודד אותו עם מילים טובות? מה פתאום? הרי הוא מתנהג לא טוב. עונשים צריכים לתת לו.

האמת היא שברור שצריך ללכת בחכמה ולדעת מה לומר ואיך לומר ומתי לומר.

אבל זה ברור, שגם בזמן שהילד מתנהג שלא כראוי ויש 'שמאל דוחה', עדיין צריכה להיות גם 'ימין מקרבת'. לתת לילד מילים טובות, לתת לו מתנות ופרסים, לעודד אותו בכיוון החיובי.

שורשה של נקודה חשובה זו בדרך החינוך, מצינו בספר הקדוש **'תומר דבורה'** (פ"א). שם הוא מפרש את ההליכה בדרכי ה' והדבקות במדותיו, שאחת מהן היא מדת 'לא החזיק לעד אפו', וכך הוא כותב לגביה: 'וזו מדה ראויה לאדם להתנהג בה עם חבריו, אפילו שהוא רשאי להוכיח ביסורים את חברו או את בנו, והם מתייסרים, לא מפני זה ירבה תוכחתו, אלא מצוה לקרוב באהבה, אולי יועיל בדרך זה'.

להסיר ההקפדה

ולא הפירו, כי הני ידיו כידי עשו אחיו שערת, ויברכהו (בראשית כז כג).

עוד לפני הברכות שבירך יצחק אבינו את יעקב ויתן לך האלוקים וגו', כותבת כבר התורה **'ויברכהו'**, ורק לאחר מכן יגיש יצחק אבינו אל הברכות אשר בירכו.

ויש לשאול, האם הייתה כאן ברכה נוספת?

אומר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א:

קודם לכן חשד יצחק אבינו בעומד מולו, שמא הוא מתחזה, לפי שראה שידיו כידי עשו וקולו כיעקב.

דבר זה יכול היה לגרום הקפדה חלילה בלב יצחק על האדם שעומד מולו. וכבר הפליגו חז"ל על הזהירות מהקפדת הצדיקים, עד שאמרו במסכת אבות (פ"ב מ"י): 'הוי זהיר בגחלתן [של חכמים] שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל, ועקיצתן עקיצת עקרב, ולחישתן לחישת שרף, וכל דבריהם כגחלי אש'. על אחת כמה וכמה כשמדובר ביצחק אבינו.

לכן בשלב זה, כאשר החליט יצחק אבינו בלבו כי העומד לקבל את הברכות אינו מתחזה, הדבר הראשון שעשה הוא **'ויברכהו'** - ברכה מיוחדת להסיר ממנו כל הקפדה.

רק לאחר מכן יגיש אל הברכות אשר בירך את יעקב: **'ויתן**

מתיבתא אור החיים

ב. בחיי יצחק פירש כוונת רבינו, שרק אבימלך היה סבור כן, שאף שעשו אינו נחשב זרעו של אברהם, מכל מקום הוא בכלל זרע יצחק, אולם לפי האמת אינו נחשב גם זרעו של יצחק.

ג. בעיון בתורה הוכיח שלדעת רבינו עשו לא נקרא זרעו של יצחק, שכן ביאר לעיל (כו ג) על הפסוק 'לך ולזרעך', שהתכוין ה' לשלול חלק מבניו שאינו נקרא זרעו. והוסיף, שאין לומר שאבימלך טעה בזה, שאם כן מדוע לא השיב לו יצחק שהוא טועה, ולפי האמת עשו לא נקרא זרעו, וממילא אין צורך בשבועה זו, ואין בה שום תועלת יותר מהשבועה שנשבע אברהם. ולכן פירש, שאף שאין לעשו דין זרע לענין ירושת הארץ, מכל מקום לענין השבועה הוא נחשב כזרעו של יצחק, ונכלל בשבועתו. ואף שהדין הוא (נדרים לא.) שהנודר מזרע אברהם, אין ישמעאל ועשו בכלל, היינו בנודר מעצמו או שהדירו ישראל בסתם, אך אם הדירו גוי ודאי מתכוין הוא גם לזרע ישמעאל או עשו, והרי זה כמי שפירש שרוצה לכלול בשבועתו גם את בני ישמעאל ועשו, שודאי חלה שבועתו גם עליהם.

נחשב זרעו של יצחק, כי מיצחק לא נתמעט. ובביאור דבריו נחלקו המפרשים:

א. ביפה ללב (פאלאג'י, ח"ה סי' תקצא ס"ד) ביאר, שרבינו סובר שעשו נקרא זרעו של יצחק, כדעת הט"ז (שם סק"ג) שיש לומר בנוסח של תפילת מוסף בראש השנה 'ועקידת יצחק לזרע יעקב תזכור', כיון שגם עשו נקרא זרעו של יצחק, ולא כדעת השלחן ערוך (שם ס"ו) שכתב לומר 'לזרעו תזכור', כי עשו אינו מזרעו של יצחק.

כתב רבינו (בראשית כו כח): **בינותינו בינינו וביניך וגו'.** טעם שהאריך לומר **בינותינו וגו'**, נתכוון לחזק ברית אברהם ולהוסיף ברית מחדש עם יצחק, והכונה בזה לדעת ברית הראשונה של אברהם האם עומדת לנס, ויש בזה תוקף משבועה של יצחק כי כבר נפטר אברהם ואין מציאות להתרתה לבנים ולקיים כל דבר שנשבע יצחק בתנאים אשר ירשום. ואולי כי חש אבימלך גם כן שיתן ה' מתנה מחדש ליצחק וינחילנה לעשו ועשו אינו זרעו של אברהם דכתיב (כא יב) **'כי ביצחק יקרא לך זרע'** ולא כל יצחק, ואם יתן יצחק לעשו ארץ פלשתים לא יזכה אבימלך בדינו עם עשו מצד ברית אברהם כי יאמר זו מתנה חדשה נתן ה' ליצחק אחרי מות אברהם ויצחק נתנה לעשו ואין מידו מציל. לזה נתחכם להשביע יצחק ושבועת יצחק תחול גם על עשו כי זרעו יקרא הגם שאינו נקרא זרעו של אברהם.

רבינו מפרש, שאף שעשו נתמעט מלהיות מזרעו של אברהם, כמו שאמר ה' לאברהם (לעיל כא יב) **'כי ביצחק יקרא לך זרע'**, ולא כל יצחק, מכל מקום סבר אבימלך שעשו

גם אתם זכותם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו
למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

התפילה שהחזירה את בני לחיים

רציתי לשתף את הקוראים בעוצמתה של תפילה בציונו של הצדיק, רבנו חיים בן עטר זצ"ל, בעל ה"אור החיים" הקדוש. בערב פסח בשנה שעברה, בני שיחיה עבר תאונת אופנוע קשה מאוד. הוא פונה לבית החולים כשהוא מחוסר הכרה, עם פגיעות חמורות: שברים ברוב חלקי גופו, חור בריאה ושברים בצלעות. מצבו היה קריטי, והדאגה ליוותה אותנו בכל רגע. במשך שבועיים הוא היה מורדם ומונשם. הרופאים נאלצו לבצע ניתוח להחדרת צינור נשימה דרך הגרון, מאחר שלא היה ניתן להנשים אותו בדרך אחרת. הימים חלפו באיטיות בלתי נסבלת, ותחושת חוסר האונים התעצמה. בית החולים הפך לביתנו, עייפים ומודאגים, מייחלים לישועה. אני גר בעיר במרכז הארץ, שרוב תושביה אינם שומרי תורה ומצוות. עם זאת, בכל יום שישי מתכנסים בבית הכנסת שבשכונתנו כמעט שני מניינים של אברכים, שלומדים יחד בתורתנו של האור החיים הקדוש. ה' זיכה אותי להיות שותף בהחזקת אחד האברכים שם. כששיתפתי את ראש הכולל במצבו של בני, הוא יעץ לי להצטרף לנסיעה לציונו של האור החיים הקדוש בהר הזיתים יחד עם אחד האברכים, שתכנן לנסוע לשם. הוא הבטיח לי: "במקום הקדוש הזה התפילות מתקבלות, ובעזרת ה' תראה ישועה גדולה". לצערי, ביום שתכננתי לנסוע לא הצלחתי להשתחרר מהמחויבויות - גם בגלל מצבו של בני בבית החולים וגם בגלל עיסוקיי בחנות. ביקשתי מהאברך שכבר נסע באותו יום שיתפלל בשמי על בני בציון הקדוש. וכך היה. האברך נסע מוקדם בבוקר והתפלל מעומק הלב, ובשעות הצהריים עדכן אותי שהוא הזכיר את בני בתפילתו. והנה, באותו יום אחר הצהריים קרה נס שלא ייאמן: בני פקח את עיניו ואמר: "מה זה המכשירים האלה עליי? תנתקו אותם". הוא דיבר בצורה צלולה לחלוטין, להפתעת הרופאים, שהזיהרו אותנו מראש שאם בכלל יתעורר, הוא יסבול מכאבים קשים וממצב של ערפול. עבורנו היה ברור שזכות הצדיק והתפילה בציונו חוללו את הנס. כיום, בני עדיין עובר טיפולים ונדרש לשיקום ארוך, אבל העיקר הוא שה' יתברך החזיר אותנו אלינו והעיר אותנו מהתרדמת בזכות התפילה והקשר לצדיק. אני מסיים בתודה לה' יתברך על הניסים הגלויים שעשה עמנו, ומתפלל שנזכה תמיד להיות מחוברים לצדיק האור החיים הקדוש, שזכותו תגן עלינו ועל כל עם ישראל.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזרניץ שליט"א
(רצוא הרצון
פרשת תולדות תשפ"ד
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון ז'
תולדות תשפ"ד

ויעתר יצחק – ותלך לדרוש

המתפלל בעד הביתו ♦ עתירת צדיק ♦ לדרוש את ההבט

א. ויעתר יצחק לנוכח אשתו

תולדות יצחק

רגילים הם צדיקי ישראל להעתיך בתפילה לפני ה', והקדוש ברוך הוא חושק בתפילתם, מאזין תחנוניהם ומקבל תפילותיהם באהבה וברצון, ומקיים כל בקשותיהם. מעלה זו – סגולה וירושה היא להם מאבותיהם, אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, שתיקנו את תפילות היום ועמדו בתפילה לפני ה' כל ימיהם, עד שנעשו למרכבה לשכינה ודבוקים בה בתכלית.

פרשתנו פרשת תולדות כשמה כן היא, ועוסקת כולה בתולדות יצחק – יעקב ועשו האמורים בפרשה. בראשית הפרשה עדיין לא נפקדו יצחק ורבקה בפרי בטן, והם עמדו להתפלל לה' על כך, כלשון הכתוב (בראשית כה כ-כא) "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקָחְתוּ אֶת רַבְּקָה בַת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אָרְם אַחֹת לְבֶן הָאֲרָמִי לוֹ לְאִשָּׁה: וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לַה' לֵבְנָח אֶשְׁתּוֹ כִּי יַעֲקֹב הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רַבְּקָה אִשְׁתּוֹ".

והנה, נענה הקדוש ברוך הוא לתפילת יצחק ורבקה, ושלח להם הריון. אולם גם עתה נצרכו לישועת ה', ככתוב (פסוק כב) "וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקֶרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֲנִי וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת ה'".

תפילה וזרישה

אם נדקדק בלשון הכתובים, נמצא חילוק בין שני העניינים. בתחילה כשהיתה רבקה עקרה עמד יצחק והתפלל לנוכח אשתו – זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת (רש"י). ולא די בכך אלא שהעתיך יצחק בתפילה – לשון הפצרה ופיוס בריבוי תפילה, עד שכביכול התפתה ה' ונעתר לתפילתו. ואמנם, דווקא לתפילתו שמע ה' ולא לתפילת רבקה, כי אין דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, לכן נעתר ה' לו – ולא לה (רש"י שם, ומקורו מיבמות סד).

מאידך, לאחר שכבר נפקדה רבקה בפרי בטן, אלא שהבנים התרצצו בקרבה וגבר צער ההריון – שוב לא מצינו בה שעמדה בתפילה, אלא שהלכה לדרוש את ה', שלכאורה אין זו תפילה אלא בקשת נבואה. וכפי שפירשו חז"ל מהי רציצה זו (ראה רש"י על אתר), ושהלכה רבקה לבית מדרשו של שם לברר שאלותיה.

סדר תפילותינו

יש להבין את סדר תפילתם של יצחק ורבקה, מפני מה נעמדו כל אחד בזויות אחרת, ומהו המכוון בזה? וכן מהו שנאמר 'לנוכח אשתו', ולא 'לנוכח רבקה', וכי אין אנו יודעים שרבקה היא אשתו?
ובפרט יש להבין מה שאמרו חז"ל כי היתה תפילת יצחק עדיפה על פני תפילת רבקה, מפני שהיה צדיק

בן צדיק – בן אברהם ושרה. הלא רבקה אימנו צדקת גמורה היתה, כשושנה בין החוחים, וכפי שכתב רש"י כאן על הכתוב 'בת בתואל מפקדן ארם אחות לבן': "וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפקדן ארם? אלא להגיד שבחה, שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם". אמור מעתה, כי לפי השכל והיושר ראויה היא דווקא רבקה שתישמע תפילתה, בזכות שעמדה על צדקתה במסירות נפש, ומדוע לא נענתה היא תחילה?

מדוע הלכה רבקה אל בית מדרשו של שם?

והנה כאמור, לאחר מכן התעוררה לה רבקה שאלה על אודות הבנים המתרוצצים בקרבה. וכפי שאמרו חז"ל כי כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר היה יעקב רץ ומפרסל לצאת, ובהיותה עוברת על פתחי עבודה זרה – עשו מפרסל לצאת (ראה רש"י כאן, ומקורו מבראשית רבה טג ו). בדברים אלו משמע שהיתה רבקה יודעת ששני עוברים בבטנה, אלא שלא היתה מבינה מה טיבם. ויש מפרשים כי סבורה היתה בתחילה שרק אחד בבטנה, ולא הבינה את פשר ההתרוצצות היתירה. אך לפי כל הפירושים קשה, מפני מה הניחה עתה רבקה את אומנות התפילה שהיתה בידה קודם שנפקדה, והלכה לדרוש את ה' שיגיד לה מה היא בסופה, לשמוע דברי נבואה ורוח הקודש מפי שם, ומדוע לא עסקה בתפילה?

ואולי יש לומר כי באמת ביקשה רבקה להתפלל, אלא שלא ידעה מה נוסח התפילה הנצרך כאן, כי עצם הצרה לא היתה ברורה, ולכן ביקשה לדרוש את ה' כדי לדעת על מה תתפלל.

ואכן, לא נזכרה תוחלתה של רבקה לקבל דבר נבואה מאת ה', ונענתה מן השמים כך (פסוק כג): "וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גֹיִם בְּבֶטְנְךָ וְשְׁנֵי לְאִמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלָאִם מִלְאָם יֶאֱמַר יְרֵב יַעֲבֹד צִעִיר". שני בנים אלו – זה לעומת זה הם עומדים, כשזה עולה – זה יורד, וכל ימי חייו צריך לה אדם לעמוד מול יצרו הרע, העומד כנגדו להילחם בו עוד מהיותו בבטן אמו, וכפי שעמד יעקב מול עשו. ומעתה ידעה רבקה מה תפילה תתפלל.

אך עדיין יש להבין, אחר שכבר הכריעה רבקה כי צריכה היא לשאול נבואה כדי שתדע על מה להתפלל, מדוע הלכה דווקא אל בית מדרשו של שם? וכי לא יכלה לשאול את יצחק אבינו, שהיה נביא גם הוא? וכי תעלה על דעתך שבית מדרשו של יצחק לא היה חשוב כבית מדרשו של שם?

וביותר, כי בהמשך הפרשה רואים אנו כי לא זו בלבד שיכלה לשאול את יצחק, אלא שרבקה עצמה נביאה היתה. וכמו שנאמר (בראשית כז מב) "וַיֵּצֵד לְרַבְּקָה אֶת-דָּבְרֵי עֵשׂוּ בְּנֵה הַגְּדָל", ופירש רש"י בשם מדרש (בראשית רבה טז ט): "ברוח הקודש הוגד לה מה שעשוי מהרהר בלבבו". עוד אמרו במדרש תנחומא (כז, י) על

הפסוק (שם כז ה) "וְרַבְּקָה שָׁמְעַת בְּדָבַר יִצְחָק אֶל עֵשׂוּ בְּנוֹ", "בשעה ששלח יצחק את עשו לצוד ציד שיאכילנו, נאמר לרבקה ברוח הקודש, שנאמר: ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו". וכן פירש רבינו האור החיים הקדוש שם את פשר דיבור לשון הכתוב בלשון הווה – 'שומעת', ולא 'שמעה' וכדומה, וז"ל: "מדוע הכתוב כי רבקה נביאה היתה, ושומעת תמיד בדברי יצחק וגו', הגם שלא ידבר בפניה, והבן. ולזה אמר 'ורבקה שומעת בדבר' וגו', ולא אמר 'ותשמע רבקה' וגו', ולא אמר 'היתה שומעת' וגו'". ומעתה יש להבין, מדוע הוצרכה רבקה לשאול אחרים, ולא ידעה בעצמה מה מצבה?

ועוד יש להבין, מה ביקשה רבקה בשאלתה? מה לה לחקור אחר דרכי ה' כאשר פקדה יסורים בצער ההריון, עד שהוצרכה לשאול נבואה על כך?

תפילת יצחק – רק על רבקה!

והנה, בזוהר הקדוש (ח"א קלז). אמרו, כי טעם תפילת יצחק 'לנוכח אשתו', הוא מפני שידע יצחק כי הוא עצמו אינו עקר, אלא 'כי עקרה היא' – רק רבקה היתה עקרה, ולא יצחק. וראה יצחק ברוח הקודש כי עתיד לצאת ממנו יעקב, אשר ממנו יולדו שנים עשר שבטים. אלא שלא ידע אם מרבקה יהיו, או שמא מאשה אחרת. ומשום כך עמד והתפלל 'לנוכח אשתו' – על אשתו רבקה, שיהיו השבטים הקדושים יוצאים ממנה דווקא. והמתין יצחק עשרים שנה מיום שנשא את רבקה, עד שהבין כי הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילת הצדיקים, כי בתפילתם נותנים כח למעלה ומתקנים את העולמות, ועל ידי זה יורד שפע לעולם.

על פי זה מיישב הזוהר הקדוש את לשון הכתוב שדייקנו למעלה, שאמר 'לנוכח אשתו' ולא 'לנוכח רבקה'. כי אם היה נאמר 'לנוכח רבקה', היה משמע כי תפילתו על רבקה היא, שתזכה לבנים. אולם באמת עיקר התפילה היתה שבנים אלו שנודע לו כבר שיוולדו ממנו, יולדו לה מחמת שהיא 'אשתו', לכן אמר 'לנוכח אשתו'.

מדוע היתה רבקה עקרה?

בסיבת עקרותה של רבקה נאמרו כמה טעמים. ורבינו האור החיים הקדוש כתב לפרש בזה את לשון הכתוב "בְּקָחְתוּ אֶת רַבְּקָה בַת בְּתוּאֵל הָאֲרָמִי מִפְּדֹן אָרְם אַחֹת לְבֶן הָאֲרָמִי", וכי לא ידענו שהיתה רבקה אחות לבן הארמי? וביאר על פי מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ט יג) על הפסוק (בראשית כד ס) "וַיִּבְרְכוּ אֶת רַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנָה אַתְּ הֵי לְאִלְפֵי רַבְּבָה", וז"ל: "רבי ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא בר חנינה, מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפלתנו עשתה פירות, אלא 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו'". ולפי זה מבאר רבינו, כי נכתב בפסוק

גדולה צדקת האשה יותר מן האיש

והנה, בדומה למה שמצינו כאן כי גדולה מעלת האשה במתן צדקה יותר ממעלת האיש, משום שהנאתה קרובה - מצינו מעשה אחר **במוסכת כתובות** (ז:ז) בדומה לזה, על האמורא מר עוקבא, שהיה רגיל לפרנס עני אחד בסתר, ופעם אחת ביקש העני לראות מיהו המיטיב עמו ורדף אחריו לראותו, והתחבא מר עוקבא יחד עם אשתו בתוך תנור לוהט. הרגיש מר עוקבא כי כפות רגליו נכוות. אמרה לו אשתו שיניח כפות רגליו על כפות רגליה, כי היא אינה נכווית. חלשה דעתו, מפני מה זוכה היא לנס כזה ולא הוא. אמרה לו: "אני נמצאת בבית וההנאה של העני קרובה, כי כשבא עני נותנת אני לו פת לחם ובשר ומלח, ואתה שנותן ממון צריך הוא לטרוח, ולכן זכיתי לנס כזה, אך אין זה פגם במעשיך".

מדוע לא קדמה תפילת רבקה להתקבל כשאר תפילות הנשים?

הנה מבואר כאן בשני מעשים אלו - הן של אבא חלקיה והן של מר עוקבא - כי קדמה תפילת האשה להתקבל קודם תפילת האיש, משום מעלתה במתן צדקה. ולפי זה מתחזקות שאלתנו כאן על תפילת יצחק ורבקה, מדוע קדמה תפילת יצחק להתקבל? ואמנם, כאן היתה תפילת רבקה תפילת צדיק בן רשע כדברי חז"ל, ולא היתה לה זכות אבות, אך עדיין יש להבין מפני מה חמור עיניו זה כל כך, עד שגובר הוא על כח תפילתה של האשה בזכות מעשיה הטובים? הלא בהיות האשה מנסת אורחים ונותנת להם לחם ובשר שקרובה הנאתם, ובצירוף מה שעזבה רבקה את

שהיתה רבקה אחות לבן, כהקדמה לאומרו 'כי עקרה היא', וללמד מפני מה היתה עקרה, מפאת היותה אחות לבן שבירך אותה וגרם לה לתקלה ומכשול עד שהתפלל יצחק עליה, כדי שלא יראה אותו רשע כי מברכתו נעשה מעשה טוב.

כח תפילת הצדיקים

הנה, גם מכאן ראינו את עוצם כח התפילה שיש לכל אדם, ובפרט בתפילת צדיק בן צדיק - תפילת הצדיקים שאינה שבה ריקם, וכל אלו יסודות גדולים בהשקפת היהדות, ללכת לדרוש את ה' מפי הצדיקים, וכח הישועה שיכולים הם להשפיע בתפילתם. ועל כן ראו לנו להתבונן בדבר זה לעומקו, וללמוד הימנו את הדרך הראויה לנו בעבודת ה', היאך יש להתפלל, ומה היא הדרך לדרוש את ה'.

נביא בזה שני מעשים נפלאים על שני צדיקים נפלאים מתקופת התנאים - סב ונכדו, שחז"ל הקדושים משבחים ומפארים את גודל צדקתם ומספרים עליהם מעשים נשגבים. הסב הוא חוני המעגל, ונכדו הוא אבא חלקיה.

מעשה חוני המעגל ידוע הוא לכל, שביקש על ירידת גשמים לישראל עד שנענה, ונביאו להלן. אולם מבקשים אנו לפתוח קודם במעשה הנכד, אבא חלקיה, אשר גם מאיתו ביקשו החכמים להתפלל על ישראל בעת עצירת גשמים, והמפליא בסיפורו הוא, כי גם שם נמצאה הנהגה זו כמתואר בפרשתנו, שעמדו הוא ואשתו בתפילה זה בזית זו וזו בזית אחרת. ובה נוכל לעמוד על אופן הנהגת התפילה בדרך זו, ולברר את החילוקים שנמצא בין זה לזה, ופשר הדבר, ולפי זה נוכל לבאר את ההבדל שבין תפילת יצחק לתפילת רבקה.

ב. תפילת אבא חלקיה ואשתו

תפילת אבא חלקיה על הגשמים

הגמרא (תענית כג.) מספרת, שכל אימת שהיה העולם נצרך לגשם, היו החכמים שולחים לאבא חלקיה, נכדו של חוני המעגל, שיתפלל על הגשמים, ואכן היו יורדים גשמים. ומתארת הגמרא באריכות את אחת הפעמים שבה נשלחו אליו זוג תלמידי חכמים, לבקשו על התפילה.

לאחר כמה עינינים מופלאים שעשה בפניהם, פנה אבא חלקיה לאשתו ואמר לה: אני יודע שהחכמים באו כדי שנתפלל על המטר. הבה נעלה לגג ונבקש רחמים. אפשר שיתרצה הקדוש ברוך הוא ויבוא גשם, וכך לא נחזיק לעצמנו טובה. וכך עשו. עלו לגג, נעמד הוא בזית אחת והיא בזית אחרת, והתפללו. או אז עלו ענני הגשם, והתקרבו אל הצד שבו עמדה האשה. כשירד מן הגג, פנה אל החכמים ושאלם: לשם מה באתם? אמרו לו, שלחו אותנו לבקש שתתפלל על הגשמים. ענה להם, ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה. מבאר ב'עולת אהרן', שלא היה בזה שקר חלילה, כי היתה כוונתו להודיע להם שהגשמים ירדו בזכות אשתו ולא בזכותו, וראיה לדבר שהעננים באו מהזית בה היא עמדה בתפילה.

תמיהת החכמים ותשובתם

אמרו לו החכמים: אנו יודעים שהגשם בא בזכותך. עתה מבקשים אנו שתואיל להסביר לנו את הנהגותיך השונות, ופירטו לפנינו את תמיהותיהם על שלל הנהגותיו.

השיב להם אבא חלקיה על הכל דבר דבור על אופניו, ובה ניכרה לפניהם חכמתו הרבה. ועל כך שהעננים באו מצד אשתו והיא קדמה להיענות, נתן אבא חלקיה שני טעמים: האחד, שהיא נמצאת בבית ונותנת לעניים לחם, שהנאתו קרובה, אבל הוא נותן לעני פרוטה ועל טרוח ולקנות. והשני, שהוא היה מתפלל על בריונים שהיו בשכונה שימותו, והיא התפללה עליהם שישובו בתשובה.

לו תלמידיו, רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך. אמר, 'לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות'. ירדו בזעף, עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית. ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג. אמרו לו תלמידיו, רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם. אמר לפניו, 'לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה ונדבה'. ירדו כתיקנן, עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים. אמרו לו, רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם. אמר להם, 'כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה. אף על פי כן, הביאו לי פר הודאה'. הביאו לו פר הודאה. סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו, 'רבונו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינך יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות, כעסת עליהם - אינך יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה - אינך יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיתפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם'. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות. שלח לו שמעון בן שטח, 'אלמלא חוני אתה - גוזרני עליך נידוי. שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך? אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו. ואומר לו, אבא, הוליכני לרחצני בחמין, שטפני בצונן, תן לי אגוזים, שקדים, אפרסקים, ורמונים - ונותן לו. ועליך הכתוב אמר 'ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך'".

ביטחון בקבלת התפילה

נבוא עתה לדון בדברי הגמרא. בתחילה מספרת הברייתא כי מעשה זה היה בסוף חודש אדר. ובנקודה זו נוסף פרט אחד במשנה שלא נזכר בברייתא, שאמר להם חוני לישראל שיכניס לבתיהם את תנורי הפסח כדי שלא יתקלקלו. והטעם, כי בזמן זה כבר החלו ישראל להכין עצמם לחג הפסח, ולצליית כשר קרבן הפסח וצרכו להם תנורי חרס, על כן ברוב בטחונם בה' יתברך שישמע אל תפילתו ויוריד גשמים לישראל - הזהירים חוני המעגל להכניס תנוריהם אל הבתים.

אולם בירושלמי (תענית פרק ג הלכה ט) ראו בזה חז"ל חסרון עונה, שעשה חוני עצמו כמי שבטוח שתתקבל תפילתו. ותלו בזה את טעם הדבר שבתחילה ביקש חוני ולא נענה, ועל כן הוצרך לעוגה ולהתפלל בתוכה.

ובאמת, זהו שאמר עליו לאחר מכן שמעון בן שטח, שתפילתו היא כבן המתחטא לפני אביו ומקבל כל מה שרצאה, ובטוח הוא כי תפילתו יענו. וכך זה נמצא לאחר מכן בנכדו אבא חלקיה, שכל כך בטוח היה כי תתקבל תפילתו על הגשמים, עד שביקש מאשתו כי יעלו לגג להתפלל עוד קודם בקשת החכמים, כדי שלא יחזיק טובה לעצמו.

ובדומה לזה מצינו גם ברבי חנינא בן דוסא, שבטוח היה בקבלת תפילתו, ויודע היה לומר אימתי נענה (ראה תענית כד.; ברכות לד.).

אם כן, כאשר ראה חוני המעגל כי לא נענתה תפילתו, על אף שרגיל היה כי בכל עת הוא נענה, עמד ועג עוגה - צייר צורה עגולה בארץ, ועמד בתוכה.

כנס חוני המעגל אל העוגה שיצר בקוקו, והזכיר לפני ה' כי נחשב הוא בקרב בני ישראל כבן בית אצל המקום, שיוצא ונכנס מתי שרוצה, ושבע בשמו הגדול שלא יצא עד שייענה וירדו להם גשמים לישראל.

הקטרונו שנתעורר

אמנם, גם אחר כל זאת לא תמה תפילת חוני המעגל; כי בתחילה אמנם נענה וירדו טיפות של גשם, ועל זה אמרו לו תלמידיו, רבי, ראינוך ולא נמות' - כלומר, מבקשים אנו שנתזכה להמיטיב לראותך, ולא נמות ברעך, כי אין די בגשמים אלו, ונראה שלא באו אלא להתיר לך לצאת מן העוגה, ולא כגשמי ברכה. ולאחר מכן כשהוסיף להתפלל ירדו גשמי זעף, שכל טיפה

מכאן ראינו את עוצם כח התפילה שיש לכל אדם, ובפרט בתפילת צדיק בן צדיק - תפילת הצדיקים שאינה שבה ריקם, וכל אלו יסודות גדולים בהשקפת היהדות, ללכת לדרוש את ה' מפי הצדיקים, וכח הישועה שיכולים הם להשפיע בתפילתם

מעשי אנשי מקומה ובית אביה, והלכה במסירות נפש לבית יצחק, מדוע אין די בכך כדי שתתקבל תפילתה? וביותר, שהרי גם לאבא חלקיה היתה זכות אבות, כי בן בנו של חוני המעגל היה, ומכל מקום גברה זכות אשתו ונתקבלה תפילתה לפניו!

ג. חוני המעגל ודודו האפל

תפילת חוני המעגל על בני דודו

כדי לעמוד על פשר הדברים, נשוב עתה על סיפורו של הסב הגדול - הוא חוני המעגל, שורש המשפחה הרגילה לפעול ישועות בעיני הגשמים.

מעשה זה מובא בשתי נוסחאות, האחת בקיצור במשנה, והשניה באריכות בברייתא שמביאה הגמרא. ומתוך התבוננות בשינויי הפרטים בין המשנה לברייתא, נוכל לעמוד על עצם טעם הדבר שהיתה עצירת גשמים בשנים אלו, כיצד נהגו אנשי אותו הדור, ומה ענה להם חוני המעגל.

נביא כאן את דברי הברייתא (תענית כג.), שם הובא המעשה בזו הלשון: "תנו רבנן, פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים, שלחו לחוני המעגל, התפלל וירדו גשמים! התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה, כדרך שעשה חקוק הנביא, שנאמר (חקוק ב א) 'על שמרתני אעמדה אבא יצא בעל מצור' וגו'. אמר לפניו, 'רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם עלי בניך'. התחילו גשמים מנטפין, אמרו

יצחק והקריב קרבן, כדברי הזוהר הקדוש.

אל תחזיק טובה לעצמך - אלא בקש טובה רעך

וכתב הרה"ק רבי יצחק מראדוויל זיע"א (בספרו אור יצחק) לפרש טעם מה שבחר יצחק בקרבן עולה דווקא, כי בא יצחק להורות בזה שאינו מחזיק שום טובה לעצמו, ומכיר ויודע כי הכל מאת ה' יתברך, ומתוך הרגשה זו בא וביקש מאת ה' כי יפקדו בבנים מרבקה אשתו.

ופירש שם מאמר חז"ל (בבא קמא צב.) "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה". כוונת הדברים היא כי כל המתפלל על חבירו ראוי הוא שירגיש בעצמו כמי שהוא עצמו צריך לאותו דבר - לישועת חבירו, בהרגישו בגופו את צער זולתו, ומכיון שצריך הוא לישועה בדבר זה - בוודאי תתקבל תפילתו, כי הולך הוא בדרכי הקדוש ברוך הוא.

זהו שנהג יצחק בשעת תפילתו על רבקה, שהקריב פר עולה ומסר כולו לשמים, והתפלל 'לנוכח אשתו' כאומר: "אני עצמי איני צריך לכלום, אלא שאשתי רבקה צריכה לישועה בהיותה חשוכת בנים, ומבקש אני את טובתה בלבד". זו היא תפילת האדם שאינו מתפלל להנאתו כלל, אלא רק על צורכו של חבירו - הנעשה לצורך עצמו.

על פי הדברים האלה מפרש הרה"ק מראדוויל זיע"א את דברי רש"י "ויעתרו לו - לו ולא לה, אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע" - שלא כפי המשמעות הפשוטה, אלא כך היא כוונת הדברים; אינו דומה תפילת צדיק - הוא יצחק - שזכה לבן צדיק, לתפילת צדיק - היא רבקה, שהגיע אליה בן רשע. כי מתפילת יצחק שהיתה בלי שום פניות אלא רק לנוכח אשתו - נולד יעקב אבינו, אך מתפילת רבקה שלפום דרגתה התפללה על בנים בעבורה - נולד עשו הרשע.

מהיכן הוא שורש עשו הרשע?

ובאמת מצינו לרבים מרבותינו שדנו בענין זה, מהיכן הוא שורשו של עשו הרשע, האם מחמת רבקה ושורשה הרע בחרן או בגלל כח גבורת יצחק. ובספר 'עץ הדעת טוב' (פרשת תולדות) כתב שהולדת עשו הרשע היתה מצד רבקה שהיתה בת רשעים, ולא מצד יצחק.

הכרת הצדיקים כי הכל לטובה

והנה אמרו חז"ל (ברכות ז.) על אודות השאלה הידועה בדבר הנהגת ה' בבריאה, שמצינו צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, כי שאלו זו שאלה זו שאל מה מלפני הקדוש ברוך הוא בבקשו ומלפני יתברך (שמות לג יג) "הודעני נא את דרךך", והשיב לו כי "צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע, רשע וטוב לו - רשע בן צדיק, רשע ורע לו - רשע בן רשע".

ובפשטות הכוונה, כי צדיק שהוא בנו של צדיק - הוא הזוכה לראות טוב גם בעולם הזה, וכן להיפך. אמנם הרה"ק מראדוויל מפרש באופן אחר, שיש שני אופנים שמהם יושלם שזה עצמו הוא אדם טוב, ואינו רואה בעולם רע כלל, כדוגמת נחום איש גר זו שהיה אומר על כל דבר גם זו לטובה (סנהדרין קח:), ולא היה רואה רע כלל. וכך היה מעשה אצלו, שגנבו ממנו תיבת אבנים טובות ושמו תחתיהם עפר, ואמר גם זו לטובה. וכאשר הגיע לקיסר להביא לו מתנה התברר שהעפר הופך לחיצים. נמצא, שהתברר אצלו שהרע עצמו הוא הטוב, כי המרגליות לא היו פועלות את אותה פעולה טובה שפעל העפר, שבתחילה היה נראה הרע. אולם האופן השני, הוא כאשר מצדיק את מעשי ה' בכל דבר, אף ברע, למרות שבעיניו הדבר נראה עדיין כרע. ובאופן זה אין הרע עצמו מתהפך לטוב. וזו היתה מדרגת רבי מאיר, שהיה אומר כל מה דעבדי רחמנא לטב עבידי, כי מחמת ירידת הדורות לא היה זה כמו נחום איש גם זו.

לשם ומכריז על אבידתו. אכן זו היתה סלע חזק מאוד, ועל כן שלחם לבדוק אם כבר מתחיל הוא להתפורר מחמת המים, ואם כן בוודאי הגשמים מזיקים וחזקים מדי ויש להתפלל על הפסקתם.

ובירושלמי (תענית פרק ג הלכה ט) מובא יותר מזה, שאמר להם "כשם שאי אפשר לאבן הזאת להימחות מן העולם, כך אי אפשר להתפלל על הגשמים שילכו להם". ויש להבין מהו המכונן במשל זה, ומדוע הביא דווקא את האבן כסימן על כך.

ונראה שבה בא לרמוז להם לעם בתוכחת נסתרת על ליבם שלהם שהיה כאבן, ואינו מתרכך עם כל מה שרואים הם לנגד עיניהם.

ד. תפילת יצחק ורבקה למזל הולדת עשיו

עטירת הקרבן

והנה אחר שפעל חוני המעגל בתפילתו, וראו העם כי הגשמים אינם פוסקים, וכבר ירדו כל צרכם ועלו כל העם להר הבית, עתה כבר לא אמר 'לא כך שאלתי', אלא השיבם כי מקובל בידו שאין מתפללים על רוב הטובה, וכאן נצרך כבר לפר הודאה כדי לבקש על כך. נמצא, שאחר הורדת השפע באמצעות העיגול, ישנה השלמה של הקרבת קרבן הודאה, כחלק מהתפילה, ועל ידה אין השפע מתפשט.

וכדי להבין את הענין, אנו שבים אל תפילת יצחק ורבקה אשר בה פתחנו, לקשר את תפילות הצדיקים

ננוס חוני המעגל אל העונה שיצר בקרקע, והזכיר לפני ה' כי נחשב הוא בקרב בני ישראל כבן בית אצל המקום, שיוצא ונכנס מתי שרוצה, ונשבע בשמו הגדול שלא יצא עד שיענה וירדו להם גשמים לישראל

ובקשותיהם בכל הדורות. כי באמת אמרו בזוהר הקדוש על הפסוק (בראשית כה כא) "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לֵנֶכֶח אֶשְׁתּוֹ" שלא היתה זו רק תפילה, אלא הקריב קרבן לפני ה', כמו שמצינו לשון עתה לגבי קרבן, שנאמר (יחזקאל ח יא) "ועתה ענו הקטורת", שפירושו ריבוי עשן הקרבן. והקרבן שהקריב יצחק היה קרבן עולה, כפי שיש ללמוד ממה שנאמר לגבי דוד כשהיתה מגיפה (שמואל ב' כד כה) "וַיָּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלֹת וּשְׁלָמִים וַיַּעֲתֶר ה' לְאַרְצָךְ וַתַּעֲצֵר הַמֶּגֶפָה מֵעַל יִשְׂרָאֵל", הרי שעל ידי הקרבת עולות נעתר ה' לארץ, ומזה יש ללמוד שגם כאן הקריב עולה ועל ידי זה נעתר לו ה'. וויעתר לו ה' יתפרש, שהקב"ה קיבל את קרבנו על ידי שיצאה אש מן השמים לאכול את הקרבן, ועל ידי זה קיבל ה' את תפילתו ונפקדה רבקה אשתו.

ואנו שחרב בית מקדשנו ואין אנו יכולים להקריב קרבנות, מוטל עלינו להתאמץ יותר ויותר בתפילותינו, ועל ידן יעתר לנו ה' יתברך.

והנה, קודם הולדת יעקב ועשו, היו יצחק ורבקה שרויים בפחד גדול על אודות תולדותיהם, האם כבר תולדות שלא כפי רצונם. ואמנם גם על חלקו של יצחק היה החשש, כי גם אחר מה שבירר אברהם היה עדיין חלק רע שהיה על יצחק לברר, וכמו שאמרו רבותינו המקובלים כי יצא עשו אדמוני - מפסולת הגבורה, החלק הרע שבה שלא היה ראוי לתולדות עם ישראל. אולם עיקר היראה היתה משום תולדות רבקה, שהיתה צדקת בת רשע, וחששו יצחק ורבקה פן יצא החלק הרע בבניה.

משום כך, היתה עיקר תפילת יצחק על אודות רבקה - לנוכח אשתו, ומלבד עצם התפילה על הבנים, עמד

וטיפה היתה כלוג, עד שרק לאחר מאמצים מרובים בתפילה ירדו גשמי ברכה.

מכל זה מבואר, כי אכן קטרוג גדול היה בשמים באותה שעה, ולא רצו להוריד גשמים לישראל, ובכל פעם נראה היה כי באו רק למלא את שאלתו של חוני המעגל, אך לא צמחה מהם טובה, אם מפני רזיפי הטיפין ואם משום מטרי הזעם, עד שנדמה היה כי באו לאבד את העולם ולא לגדל פירות ולהרוות פני תבל, וגם לאחר שירדו בנחת, לא פסקו, עד שעלו כל העם להר הבית מרוב הגשמים. ועל זאת התפלל חוני המעגל את תפילתו הידועה, כי עם ישראל אינם יכולים לעמוד ברוב טובה, כשם שאינם יכולים לעמוד ברוב פורענות.

הזירות מחילול השם

על כך בא שמעון בן שטח וטען, כי ראוי הוא חוני להיות מנוודה על מעשיו ועל דבריו, כי דין הוא ש'מנדין לכבוד רב' - יש לנדות את הפוגע בכבוד רבו, ועל אחת כמה וכמה על כבוד ה' יתברך, שהטריח עליו חוני המעגל. כי הרי ניכר לכל שיש כאן גזירה מן השמים שלא להוריד גשם. ואילו היה הדבר כפי שהיה בזמן אליהו הנביא, שנשבע שלא ירדו גשמים, ואתה נשבעת שלא תצא עד שירדו - הלא אחת השבועות היתה בטלה!

וכוונת הדברים, כי טען שמעון בן שטח על הנהגתו של חוני המעגל, היאך נשבע לפני ה' כי לא יצא מן המעגל ששירטט עד שיענה מן השמים וירדו גשמים, הלא שמא גם עתה נתן הקדוש ברוך הוא את מפתח בגשמים ביד אחד מצדיקי הדור, כפי שנתן לאלהו, ואז יתכן שאתה לא היית פועל כרצונך, או שאותו צדיק לא היה פועל כרצונו, ויכל להיגרם חילול שם שמים.

מעלת חוני המעגל

אלא שסיים שמעון בן שטח ואמר, 'מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום', וגם בשעה שאינו ראוי לכך זוכה ומקבל מאת אביו כל מה שירצה, מחמת שיועד להעתיך ולבקש מלפניו. וכפי שאתה בן מבקש דבר והיפוכו - הויליכני לרוחצני בחמין, שוטפני בצונן' - כך מבקש חוני המעגל מאת הבורא יתברך שיריד גשמים לישראל, ויגדיל כמות הגשמים, ושוב יחלישם, עד שיהיו בדיוק כשיעור הרצוי. ועל כן קרא עליו מקרא שכתוב 'שמח אביך ואמך ותגל יולדתך', כי אביו שבשמים ואמו כנסת ישראל שמחים בו, ומחמת חשיבותו הגדולה בשמים אי אפשר לגזור עליו נידוי.

לאחר שעלה בדידו כי לא בקלות עלה לו לחוני המעגל לפעול עבור ירידת הגשמים, נוכל להבין את המשך דברי הגמרא שם, המביאה את מה ששלחו לו החכמים לאחר מעשה זה, וז"ל: "תנו רבנן, מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל, (איוב כב כח) 'ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור'. 'ותגזר אמר' - אתה גזרת מלמטה, והקדוש ברוך הוא מקיים מאמרך מלמעלה. 'ועל דרכיך נגה אור' - דור שהיה אפל הארת בתפלתך, 'כי השפילו ותאמר גוה' - דור שהיה שפל הגבהתו בתפלתך, 'ושח עינים יושע' - דור ששח בעונו והשעתו בתפלתך, 'ימלט אי נקי' - דור שלא היה נקי מלמטתו בתפלתך, 'ונמלט בבר כפיך' - מלמטתו במעשה ידיך הברורין".

תוכחת נסתרת ואהבה מנולה

מבואר כי קראו החכמים על דור זה 'דור אפל', הן מפני שהיה שרוי בחושך ובצער מחמת אי ירידת הגשמים, והן משום שהיו מעשיהם אפלים, ומשום כך נעצרו הגשמים.

והנה במשנה נזכר פרט נוסף שאינו נמצא בברייתא, כי בשעה ששמע חוני בקשה זו שלח את ישראל לצאת ולראות אם נמחתה אבן הטועין. יש הגורסים אבן הטוען, והיא אבן גדולה שהיתה בהר הבית, שכל מי שמצא אבידה או שנאבדה לו אבידה היה הולך

רבי מאיר ורבי עקיבא ושמועיה ואבטליון (ראה 'פרי עץ חיים' שער ראש חודש חנוכה ופורים פרק ג), וכח האבתו נתגלירו קדושים אלו.

וכתב הרה"ק בעל ה'מעדני מלך' מדז'קוב זיע"א (בן הרה"ק רבי מאיר בעל ה'אמרי נועם' מדז'קוב זיע"א), לפרש מה שאמרה רבקה 'למה זה אנכי' כשהלכה לדרוש את ה', כי יעקב היה מצד רבקה ועשו מצד יצחק, משום מעט זוהמה שנוותר מתרח ולא נתפרדה לצאת בישמעאל, [ושלא כדברי ה'עץ הדעת טוב' שהבאנו למעלה שכתב היפך מזה], ועל כן אהב יצחק את עשו ורבקה אוהבת את יעקב, כי כל אחד מהם אהב את היוצא משורשו. ומשום כך התפלל יצחק בעד רבקה ורבקה התפללה בעד יצחק, כי תפילה עושה מחצה, ובהיותם חפצים לזכות לשלימות התיקון רצו שתתקבל כל תפילתם, לכן התפלל כל אחד מהם גם בעד השני. וממילא יוצא כי יצחק התפלל על רבקה שיצא ממנה יעקב השייך לשורשה, ואילו רבקה התפללה על יצחק שיצא עשו הבא משורשו.

אמנם עתה כאשר עברה רבקה על פתחי עבודה זרה והיה עשו מפרסם לצאת, התחרטה רבקה על תפילתה ובקשתה בעבור יצחק, כי הבינה עתה כי מחמת תפילה זו עומד להיוולד עשו, ואם כן 'למה זה אנכי' מבקשת על הריון כזה שיוולד ממנו רשע.

אך על טענה זו השיב לה שם בן נח ברוח הקודש, כי 'שני גויים בבטןך וגו' ולאום מלאום יאמץ ורב יעבור צעיר', כי רק באופן זה שתוקדם מלכות עשו ושלטונו בעולם - יוכל לצאת לבסוף מלך המשיח ולתקן עולם במלכות ה'.

משום ריבוי התפילה - נולד עשו

בדומה לזה כותב גם רבינו ה'כתב סופר זיע"א, לפרש לשון הכתוב 'ויעתר יצחק', וכפי שהבאנו פירוש רש"י בזה שהוא לשון ריבוי תפילה, ומכאן יש ללמוד שלא ביקשו רק על בן אחד, כי זו היא תפילה רגילה ופשוטה ואין בה משום ריבוי, ואם אכן היו עושים כן היה נולד רק יעקב, [וכפי שכתב רש"י 'בראשית כה כו'] שהיה הוא ראשון ליצירה, אלא שביקשו על הולדת שני בנים, וכיון שהוסיפו והרבו לבקש על כן נולד גם עשו.

ואמנם מדברים אלו משמע כי תביעה יש כאן על יצחק ורבקה, אך ודאי יסוד האמונה הוא כי מסובב הסיבות סיבב כן בשלימות רצונו וידיעתו, וברצונו להביא לעולם הן את יעקב והן את עשו פעל כל זאת.

הטעם שהלכה רבקה אל שם ולא אל יצחק

והמשלים את כל הביאורים הללו הם דברי רבינו האור החיים הקדוש שהבאנו כאן, המחבר את האוויר להיות אחד, כי שורשו של עשו הן מיצחק והן מרבקה, הן מפני תגבורת הדינים שביצחק והן בהידיבקות הרע בחלק בתואל ולבן שברבקה. וצורך גדול היה בלידתו כדי שיבוא יעקב שלם.

ומעתה מובן היטב מדוע דווקא רבקה היתה זו שהלכה לדרוש את ה', כי יצחק כבר השלים עצמו בהקריבו קרבן עולה, אולם רבקה כאם הדואגת ומסוככת על בניה טרחה לבקש שלא יצא ממנה בן מביש, וביקשה לדרוש כיצד לתקן את הדבר. לדבר זה - לא היתה מועילה נבואת נביא, והיא עצמה נביאה היתה, ולא נצרכה לנבואה, אלא לתורה והוראה, ומשום כך לא הלכה אצל יצחק, אלא לבית המדרש, מקום שממנו יוצאת הוראה, שמה משם תזכה לעצה בעבור עשו, שלא יהיה רשע כפי הנראה מטבעו עתה.

ועל כך נאמרה לה התשובה, 'ולאום מלאום - יאמץ'. אם רוצה אדם לשבר טבעו הרע ולזכות לבחינת יעקב, עליו להתאמץ בכל כוחו! אין זה מן הקלות לישיב בבית המדרש ולעסוק בתורה יומם ולילה, אך הבחירה נתונה ביד כל אדם אם ירצה להיות מחלק יעקב או מפסולת עשו, לעמוד ולהתייגע בכל כוחו כל ימי חייו, כי זה כל האדם.

הלא רבקה היתה עמוד החסד, ומסרה את נפשה בעבור יעקב בנה כדי שיקבל את הברכות, וקיבלה עליה את קללתו, והיאך ניתן לומר כי לא חשבה על טובת אחרים?

אכן התשובה הברורה היא, כי פחד נורא פקד את רבקה אימנו בבואה להתפלל על בנים. הלא ידעה כי אחות לבן הארמי היא ובת בתואל, וחששה מאוד מן השורש הרע שעלולים היו הללו להכניס בה. וכל תפילתה היתה כדי שיצא יעקב נקי ושלם, ולא ידבק בידו מאומה מזוהמת עשו.

וכך כתב רבינו האור החיים הקדוש בפרשת ויגש (בראשית מז ל), "כי הצדיקים יותר יחפצו בהעדר הבן בהיותו בן מביש".

על כך היתה תפילתה של רבקה, בגודל חששה מי יודע מה יצא מזרעה. והרי ידעה כי מאברהם יצא ישמעאל מלבד יצחק, ובפרט בהיותה נביאה ידעה כי עתיד להיוולד לה בן רשע מלבד יעקב הצדיק, ודאגה מאוד שלא ישפיע הרשע על הצדיק כלל.

בקשת רבקה מאת ה' - דרך להצלחת בנה

משום כך, כאשר כבר הושיעה ה' ונפקדה בזרע, לא הוצרכה לילך אצל יצחק לבקש עצה, כי כאמור היתה היא עצמה נביאה וידעה כי שני בנים בבטנה, יעקב ועשו, אלא הלכה לבית מדרשו של שם כדי לחקור ולבקש אחר הדרך הראויה בעת הזאת, כיצד תוכל לפעול בענין זה שלא יהא לה כאב גדול כל כך בהיות לה בן מביש, וליצחק אבינו עצמו לא הלכה, שהרי

שורשו של עשו הן מיצחק והן מרבקה, הן מפני תגבורת הדינים שביצחק והן בהידיבקות הרע בחלק בתואל ולבן שברבקה. וצורך גדול היה בלידתו כדי שיבוא יעקב שלם

זו היא גופא מידתו הגדולה להתפלל אל ה' יתברך בלי שום נגיעות, ולהקריב קרבן עולה שהוא סמל ההכנעה וקבלת הדין, אך רבקה לא היתה במדרגה זו, ובפרט משום שפחדה שהיא היא האשמה בדבר ומחמתה נולד עשו.

מדוע לא הועילה תפילת האבות הקדושים?

ויש לשאול, מדוע באמת לא הועילה תפילה, ונולד עשו מרבקה? הכיצד יתכן שנעשה נס ונפעלה ישועה בעבור לידת רשע? הרי כל תפילתו של יצחק בעבור רבקה היתה, ותפילת רבקה עיקרה כדי שיוולד יעקב הצדיק ממנה, ומדוע לא נתקבלה בקשתם הטהורה? אכן לפי מה שנתבאר מדברי האור החיים הקדוש יש לפרש, כי לא יתכן שיצא עשו מאשה אחרת, שהרי עשו הוא פסולת הגבורה הבאה מצד יצחק, וכבר נתחבט העולם כמה התחבטויות עד שנולד יצחק מאברהם ושרה, ועדיין לא הופרד הרע לגמרי, ומאידך שייך עשו אל לבן ובתואל, ושני המהלכים נתחברו יחד ביצחק ורבקה, הן הפרשת פסולת הדין לכלות כל הרשעה כעשן למען לא תפריע לקדושה, והן דביקותה בחלק לבן ובתואל, אשר בזה לא היתה נפרדת לגמרי מחלקו של יעקב. ומשום כך מוכרח היה שיוולד עשו דווקא מיצחק ורבקה כמו יעקב, אלא שנתקבלה תפילת אבותינו הקדושים להוליד את יעקב כולו בקדושה ללא שום סיג ופגם, שהיתה מיטתו שלימה ואין בשבטיו כושל, ובזה יכולים ישראל לעמוד מול כח הרע שבעולם ולהתגבר עליו.

אהבת יצחק לעשו - בהיותו משורשו

ואמנם גם מה שאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, הועיל לדורות כדי שיצאו ממנו הגרים הקדושים,

המדרגה הראשונה, היא צדיק טוב לו, שתמיד רואה רק טוב. וזוהי מדרגת צדיק בן צדיק, כי מאחר ואף הגוף עצמו קדוש, אינו רואה את הרע במעשי ה'. והמדרגה השנייה היא צדיק ורע לו, שאינו מקבל הרע כאילו היה טוב, וזוהי מדרגת צדיק בן רשע.

והנה כאמור, המדרגה הראשונה היתה תפילתו של יצחק אבינו שהיה צדיק בן צדיק, ולא סבר כי בעבורו עדיפה דרך זו על פני חברתה, אלא שבעבור אשתו ביקש את הטוב הנראה שיהיה בעבורה, על כן עמד לנוכח אשתו וביקש שתזכה לפרי בטן. ומשום כך הועילה תפילתו שיצא צדיק כיעקב אבינו מחלציו, ואילו עשו נולד מחמת תפילת רבקה, שהיתה תפילתה עבור עצמה, ולא ראתה את הטוב בדבר הרע.

אלו הם דברי הרה"ק מראדוויל.

תיקון כח הגבורה

רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו (בראשית כה כ) האריך אף הוא בזה, וכפי שהבאנו כי נכתב הפסוק שהיתה רבקה אחות לבן הארמי כדי ללמד עליה זכות שיצא ממנה בן רשע, ועל כן אמר הכתוב כי יצא עשו מחמת היותו דומה לאחי האם (ראה בבא בתרא קי.). וכן לאביה, ולא משורש רבקה הצדקת.

ויותר מכך כותב רבינו בהמשך הפרשה (להלן כז יג), כי טעם אהבת רבקה היתירה ליעקב היה מפני שעיני כל היו מביטים בה בצער על בן זה שיצא ממנה, וסברו כי יצחק בוודאי צדיק מפורסם הוא ובן אברהם, ומן הסתם מחמת שאין רבקה צדקת כיצחק חלילה לכן יצא ממעיה בן רשע. אמנם דרך העולם כי טבע האדם לאהוב את הדומה לו, על כן באהבת רבקה ליעקב ולא לעשו גילתה כי באמת טבעה טוב, ולא בגללה נולד עשו.

ומפרש רבינו שם את הטעם האמיתי להולדת עשו וז"ל: "גם יש סוד בדבר כיודע ליודעי חן, כי הוא זוהמת הקדושה אחר צירופה באש הגבורה שבבחינת יצחק אבינו, והבן".

ומה שכתב כי נולד עשו מחמת היות רבקה אחות לבן, ביאר כי אין הכוונה שטעם זה לבדו היה סיבה ללידתו, כי באמת רבקה זכה היתה מכל פגם ולא היתה שייכת כלל לטומאת לבן ובתואל. אלא שבהיות רבקה אחות לבן, על כן מצא חלק הרע שבגבורה מקום להתגדר בו, ובזה נתפרדה הזוהמה מן הקדושה, למען לא תשכון כלל ביעקב ובזרעו.

תפילת רבקה - עבור זרעה

על פי הדברים האלה, נוכל ליישב את אשר הקדמוני מדוע הלכה רבקה לדרוש את ה' בהריונה ולא הקדימה תפילה לדבר, וכן מפני מה נתקבלה בקשתה דווקא בזכות יצחק בעלה, ולא בזכות עצמה בהיותה מוסרת נפש להתבדל מטומאת בני מקומה כשושנה בין החוחים. וזאת היפך מה שמצינו אצל שאר צדיקים, כדוגמת אבא חלקיה, שקדמה תפילת אשתו להתקבל קודם לתפילתו, עם היותו בעל זכות אבות.

אך עתה נבין היטב, כי ראשית כל חילוק פשוט יש בדבר, שכן תפילת אבא חלקיה ואשתו היו אך ורק למען הכלל ולא למען עצמם, וכתפילת חוני המעגל בעבור בני דורו; וכן תפילת יצחק בעלה הרי למענה היתה, כי הוא עצמו לא היה עקר ויכל להיפקד מאחרת, ורק בעבורה התפלל, וגם הקריב קרבן עולה לאות וסימן על כך שכל כוונתו לשמים. לכן קדמו תפילות אלו במעלתן, בהיותן על דרך 'המתפלל על חבריו - נענה תחילה'.

דאגת הצדיקים על כשרות בניהם

אכן, ודאי אין די בדברים אלו. שכן יקשה עד מאוד, האם נוכל לומר על רבקה הצדקת שכל כוונתה היתה למען תועלתה האישית ולא נתכוונה בעבור אחרים? האם לא כללה בתפילתה גם את טובת יצחק אבינו?

ספר אהלים

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
מעשיות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי ענחם ענדל פוערנץ שליט"א

פרשת תולדות

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

מראדומסק זי"ע, בעל 'תפארת שלמה', על אף גדלו ועוצם חכמתו של בעל 'תפארת שלמה', היה מכניע את עצמו מאד לפני הסבא קדישא, עד שהיה מכנהו בתואר 'הבעל שם טוב השני' מפני המופתים הרבים שהיה מרבה לפעול.

על חשיבות הביטול וההכנעה לצדיק בעבודת הבורא נלמד ממה שכתב בספרו (שמחת תורה), שהיה רגיל רבו זה לספר על הרב הקדוש רבי חיים חייקא מאמדורא זי"ע שעשה בעצמו כמה סיגופים להתענות משבת לשבת כמה פעמים, ואלף לילות היה נעור משנתו ללמוד כל הלילה, ועם כל זאת לא נגמר תקונו, עד אשר בא להמגיד הרב הקדוש דב בער ממזריטש זי"ע לשבת קודש... והיה הצדיק הקדוש מראדומסק אומר לשומעיו ברגשי קודש ונבעגועים: "כיצד אוכל לתאר בפניכם את הסבא קדישא? הרי כל רמ"ח אברי וסמ"ה גידי היו רועדים אף מקול גניחתו!"

מסופר שפעם תהה בעל התפארת שלמה בפני רבו הגדול: "למה לכם להראות מופתים ולשדד מערכות להמוני העם, הלא הייתם יכולים להקדיש את הזמן הזה עבור למוד תורה וחסידות לאברכים הצמאים לומר ה' ולטהר בזה את נשמות ישראל?"

נענה הסבא קדישא ואמר לו: "דע לך כי שליחותי העם, הלא הייתם יכולים שמו של השם יתברך בעולם, ועל ידי המופתים נעשה קידוש שם שמים".

היה זה באחת הנסיעות של בעל התפארת שלמה לראדושיץ. כאשר הגיע, קבלו הסבא קדישא בהתלהבות יתרה ובשמחה רבה, ואמר לו: "מה טוב שבאת הנח! זקוק אני לעזרתך, ויחד נוכל לקדש שם שמים בעולם..."

לא הבין התפארת שלמה את כונת רבו, אך לא הרהר מאומה אלא נענה ואמר: "אם כך גוזר הרב, הרי שבדואי אהיה לעזר ולטעד עבורו, ואשמח מאד שתגלגל זכות קידוש ה' גם על ידי".

הורה הסבא קדישא לתלמידו הגדול להשאר בחדרו, ופנה למשמשו: "קרא נא ליהודי שגגיע הנח מאשכנז עם בנו". יהודי זה, שהגיע מגרמניה הרחוקה, נראה היה רחוק ביותר מעולמה של חסידות, והופעתו בראדושיץ היתה לשיחת היום.

יהודי ללא זקן ופאות, לבוש קצרות, ואף שפת היידיש אינה שגורה על פיו כראוי.

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

יתן ויהזור ויתן

כאשר אין משאירים מבית פרומה
שאינה הולכת לצדקה, נתן הקב"ה הווא
הורה ונתן

'ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש' (בראשית כו כח) ברכתו של יצחק אבינו ליעקב בפרשתו, פותחת במילים 'ויתן לך'; 'ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש'. ופירש רש"י: 'יתן ויחזור ויתן'.

וצריך להבין, מדוע פירש רש"י את תיבת 'ויתן', שמשמעותה נתינה אחת, בכך שיתן ויחזור ויתן?

ופירש הרה"ק המאור ושמשי זיע"א, שהואיל ומדובר בצדיק, מוכרח להיות שהקב"ה יתן ויחזור ויתן. שכן הצדיקים צריכים ברכה תמידית המתחדשת מדי יום ביומו, וזאת לפי שדרכם לפזר לצדקה ולמעשים טובים את כל ממונם והם אינם מניחים כספם מיום ליום, והואיל וכך, זקוקים הם לברכה שיתן ויחזור ויתן.

זהו לשוננו: ונראה לפרש על פי פשוטו דהנה מצינו ברבי חנינא בן דוסא שיצא בת קול כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לב קבך חרובין וכי (תענית כד:). והענין הוא דהנה הצדיקים על ידי היחודים ממשיכים שפע מעילא לתתא ואינם מחזיקים השפע לעצמם מה שנספח להם, רק נותנים צדקה ולשאר דברים שבקדושה, ואינם מחזיקים השפע שנשפע להם מיום זה ליום המחרת, כי בכל יום עושין יחודים דבר יום ביומו, ועל יחוד יום זה דומה ליחוד של יום אחר. על כן לא משה שהמשיכו ביום זה על ידי היחוד שעשו ביום זה מחלקין לצדקה ולדברים שבקדושה באותו יום עצמו, וביום שלאחריו עושין יחודים אחרים וממשיכים השפעות אחרים ומחלקין גם כן באותו יום, וכן בכל יום יום כן מתנהגים ממיד. וזהו 'ויתן ויחזור ויתן' וכו', רצה לומר כנ"ל, שבכל יום מחלקין לדברים שבקדושה כל מה שנספח להם, ועל ידי זה יחזור ויתן להם השפעות. אמנם לא כן עשו הרשע מה שנספח לו מחזיק לעצמו, ועל כן לא אמר לו יהיה לשון קיום שיהיה לו ויחזיק לעצמו בלתי עשות צדקה בממונו, עד כאן לשוננו.

מדוע נדרשה אישת הבעש"ט להחזיר
המיעוזה?

ואכן, הנהגה זו נראתה אצל רבים מהצדיקים, שהקפידו שלא להלין אצליהם מעות, ובכל יום ויום רוקנו את כל המעות שברשותם והעבירו אותם לצדקה, כשהם אינם משאירים אצליהם ולו שווה פרומה

עבור צרכיהם שלהם למחרת. אחד מהם, היה רבינו אור שבעת הימים הבעל שם טוב, שידוע כי הקפיד שלא להשאיר אצלו מעות כלל ואת כל אשר היה לו פיזר לצדקה, כך בכל יום ויום.

וכספרו, כי פעם הלך רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א עם בנו הרה"ק רבי צבי זיע"א כשהיה עדיין נער, ובאו להקביל פני הרב דמתא. בבואם לביתו של הרב, הביט הנער צבי סביבו וראה כי בארונותיו של הרב ישנם כלי כסף רבים, השתומם הנער מאד, שכן בביתו של אביו לא ראה מעולם כלי כסף, ואף הפמוטות בהם העלתה אמו את הנרות בשבת, עשויים היו נחושת פשוטה.

הבחין הבעש"ט בתמימתו של בנו, ובחזרתו אמר לו: אתה בוודאי מקנא למה אין לאבך כלי כסף. אמר בנו: כן. אמר לו: אילו היה לאבך מעות לקנות כלי כסף, יותר טוב היה לפרנס בהם עניים, והמותר ליתן לצדקה.

ואכן, מעולם לא לן אצלו מעות, אך כשבא מן הדרך היה מסלק חובות, והמותר פיזר צדקה באותו יום. ומסופר (שבחי הבעש"ט עמוד קכב),

כי פעם אחת הביא הבעש"ט מעות הרבה מן הדרך, ובבואו פרע את חובותיו ואת היתרה פיזר לצדקה, כאשר הוא מבקש מאנשי להמציא לו מצוה לפזר את הממון. אך בין כך נטלה הרבנית מהמעות ואמרה כי נתניח אותן ברשותה, וכך לא אצטרך במשך כמה ימים ליקח בהקפה.

בהגיע הלילה, חש הבעש"ט כי עבודתו, עבודת הבורא, נתקלת בעיכובים. הבין ובא לבית ואמר: תודו לי מי לקח מהמעות, והודתה לו הרבנית שלקחה מהמעות, והחזירה. ובלילה צוה לאסוף העניים וחילק להם המעות.

נדרה שנת המלך

וכך הגיע על עצמו הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זיע"א, כי 'מעולם לא לן אצלי מעות'. ואלו דבריו במכתבו, אותו כתב כהמלצה עבור בן אחותו שבא אליו לבקש ממנו סיוע בידועו כי מקבל הרה"ק מעות מחסידיו, אך גילה כי דודו אינו יכול לסייע לו משום ש'לא לן אצלי מעות', ועתה אינו יכול לקבל אנשים בשל חוליו:

היות שכן אחותי ירט אלי מדרך רחוקה, ה"ה הרב המופלג מו"ה צבי הירש בכרך נ"י מקהילת טיקטין, דטפלי תלוי בו, יש לו בת גדולה וביתו ריקן ואין לו שום מבוא לפרנסתו, ומלאכתו מלאכת הקודש שהיה לומד לתלמידים. וכשמעו דברי האומרים לו שביתי פתוחה לרוחה בפניו מעות צדקה להשיא בתולת עניים, ואמר גם הוא אסע גם אנכי לביתו ודודו יגאלנו, באומר שמעות מונח אצלי בקופסא.

ובאמת לא סיימוהו קמיה שורש ותוכן הדברים מאין יבא פרסוטי ופורוני, שעד הנה הייתי עוסק ברפואות לבני אדם בעוה"י, והיו נותנים לי איש אשר ידבנו לבו, ומוזה הייתי מפזר ומחלק לעני הנמצא ראשון, ומעולם לא לן אצלי מעות.

וכעת זה כמה שבועות אשר הייתי חולי מאד, ואין באפשרי להיות לי פנאי עוד לקבל בני אדם כמקדם, והשעה דחוקה גם לי כעת והשיבותי ריקים. גלל כן כל מי שידבנו לבו הטהור ליחן לאיש הלזה אשר מעולם לא נסע באלה מסעי ומסוה הבושה על פניו למצוה רבה יחשב לו וצדקתו תעמוד לעד לו ולזרעו עד עולם. הלא כה דברי המדבר בצדקה.

את מנהגו זה של אביו שנהג לפזר כל ממנו לצדקה ולא להשאיר אצלו מאומה, אף ביאר בנו של הנועם אלימלך, הלא הוא הרה"ק רבי אלעזר מליזענסק זיע"א, באיגרת שאתה כתב ובה התייחס למנהגו של אביו שלא להלין אצלו ממון (אגרת הקודש בסוף ספר 'נועם אלימלך'):

ואם תרצה לומר, אם הצדיקים שונאי בצע מדוע לוקחים ממון מבני אדם אף אם היה נותנים להם כל היום? אהובי אחי יש לי בזה כמה טעמים כמוסים אשר אי אפשר להעלותם על הכתב, אך הפשוט הוא גם כן אמת שמעולם אין מניחים ממון בקופסא, ולא לן אצולם אף לינה אחת הממון. רק מוציאים אותם לצורך עניי ישראל ולצורך בתולת ישראל להשיאם, כי אין מצוה גדולה מזאת כעת אשר בעונותינו הרבים נגזר גזירה בגבולני כידוע.

או שנותנין ממון לפדיון שבוים ומחזיקים לומדי תורה שאין משגיחין עליהם אחרים להחזיקם, כמבואר בספר חסידים שנכון לעשות כך. וזה פירוש הפסוק (משלי י"א כא) 'יד ליד יד ינקא רע', רצה לומר, כשלווק מיד ונותן ליד אחר עושה טובה לזה שלוקח ממנו שרעה המקטרג עליו למעלה, לא ינקא אותו מנכסיו מלשון (פסחים כב): פלוני יצא נקי מנכסיו.

ואכן, ידוע כי דרכו בקודש של הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליזענסק זיע"א היתה שלא להשאיר ברשותו מעות, ובני ביתו ידעו כי הקפיד שלא להלין בביתו שום מעות, אף פרוטה אחת. כה הורגל במדה זו עד שלא היה יכול לישון בשום אופן באם היה מונח באיזה מקום או באיזה תיבה מטבע שנותר בבית ולא חולק לצדקה. וכן קרה כמה פעמים שקם ממטנו בלילה, שלא היה יכול לישן עד שהוכרחו לחפש ולבדוק בחורין ובסודקים עד שמצאו איזה מטבע קטנה בעל היתה המונח בחורי שולי כיס בגד או תיבה. וכאשר נמצא המטבע ביער אותה מיד מביתו, כלומר ששלחו לאדם עני ורק אז יכול היה לעלות על יצועו ולישון את שנתו הקצרה עדי יתגבר ויקום שוב כארי לעבודת הבורא.

וכן ידוע ומפורסם לכל גודל הפלגת צדקת פזרונו ונדבת לבו, כאשר כל אשר לו פיזר נתן לעניים. ועד כדי כך הגיעה הקפדתו בכך, שגם כאשר הביאו לו מעות והם לא הגיעו לרשותו - כבר לא היה להירדם טרם הועברו אותם מעות ליעדם - לידי העניים שציפו להם.

בין היתר סופר כי פעם אחת בא חסיד אחד מהעיר שידלובצה, הוא הרב הקדוש רבי לייבוש משידלובצה זיע"א, בבואו אליזיענסק כבר היתה שעת לילה מאוחרת, אחר צות הלילה, והימים ימי חורף, חושך ואפילה, ושלג וגשם היה על פני כל הארץ. מחמת עייפותו הלך רבי לייבוש לאכסניה תחילה,

ודחה את קבלת פני הרבי למחרת, לאחר שיפוש מטורח הדרך. באמתחתו של רבי לייבוש צרויים היו פתקאות ופדיונות רבים שנשלחו עמו אל הרבי. בכל מקום בו עבר, היו שולחים עמו הזכרות אל הרבי, אלו שנבצר מהם לנסוע בדרך הקשה. הניח רבי לייבוש את צרוו באכסניה ופנה לעלות על יצועו.

באותה שעה ביקש הרבי לעלות על יצועו, אך הרגיש לפתע כי תחת רשותו ישנם מעות שלא נתן לצדקה כמנהגו והם אינם מניחים לו לישון. התחילו כולם בביתו לחפש חיפוש אחר חיפוש בכל המקומות שעלולים היו המטבעות להמצא. בסדקים ובחורים, בכסי הבגדים ובארונות הכלים אבל לא מצאו מאומה. אמר להם הרבי: שמה בא חסיד לעיר, ויש עמו מעות עבורי הנחשבים כשלי, ולכן לא יכולתי לישון. לכו ושאלו באכסניות אולי בא מי מהחסידים אלי.

הלכו ושאלו בכל האכסניות עד שמצאו את רבי לייבוש באכסניה, ומיהרוהו אל הרבי. נטל עמו רבי לייבוש את כל הקוויטלעך והפדיונות והלך לבית הרבי. כאשר ראה אותו הרבי קידם את פניו בברכת שלום, וביקשו להוריק את כל כסיו מכל הכסף שנשלח עמו, ואל להשאיר אצלו אף פרוטה. רק אז יכול היה הרבי רבי אלימלך לעלות על יצועו.

אפילו לילה אחד

הנהגה דומה מצאנו גם אצל הרה"ק רבי זכריה מנדל מירוסלב זיע"א שהעיד אף הוא באיגרת על הנהגותיו של הנועם אלימלך זיע"א, כמו על גדולי עולם נוספים, כי לא הלינו ברשותם ולו פרוטה. וכך כתב באיגרת:

האמת יורה דרכו שאין אתה השגה כל כך להשיג עד היכן מגיעין במחשבותיך הטהורים. אך זאת ידעתי בבירור בעוה"ש"י ודרשתי וחקרתי היטב על כל זה ולא ראיתי מהם שום התרוממות וגיאות או דבר שקר וחנופה לאדם או חימוד ממון או שידבר ח"ו איזה דיבור קל שיגיע להם הנאה גופנית מכה הדיבור ההוא. וזה כמה שנים שאני שרוי אצלם ולא ראיתי מהם שום דבר שפלות, ומעולם לא לן אצלם ממון בקופסא אפילו לילה אחד. ותמיד כל ימיהם עוסקים בתורה ומצוות ומעשים טובים, להשיא יתומים ויתומות ולאלמנות ולהתיר אסורים ולפדות השבויים ולרפא החולים ולנתחם ולכבדים ולגמול סודים עם כל אנשים ולהכניס אורחים ולקבל את כל אדם בסבר פנים יפות ולרחם על אביונים ומצערים ומצערים בצרות ישראל.

השמים נקיים מביצות

סיפרו על הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זיע"א, שלא היה מוצא לנפשו מירגוע עד שלא חילק את הפרוטה האחרונה שנמצאה ברשותו בו ביום ולא היה מלינה בביתו עד הבוקר. כל כך, עד שאילו מותר היה מי מבני הבית פרוטה אחת בהיחבא, ולו רק בכדי קניית מעט חלב עם בוקר לפי הטף, שוב היתה שנתו נודדת מעיניו ובשום אופן לא היתה תרדמה נפולת עליו כל אותו הלילה. רק כאשר הודו בפניו על הותרת הפרוטה ובעוד ליל החישה במצוותו למעונו של עני כלשהו, אז רווח לו ויכול היה להירדם קימעה.

שנה אחת, החלו מיד לאחר חג הסוכות לרדת גשמים עזים בזעף, כאשר מזג האוויר הגשום נמשך על פני שבועות רצופים ללא הפוגה, עד אשר מלאו להן כל הדרכים ביצות. המסילות נשתבשו לגמרי

ורגלי עוברים ושבים שבתו מן הארץ. גם בפרמישלאן חזלו ארחות, ומאין באים פרוטה אחת לפרוטה לא נמצאה בכל המון הקדוש.

באותם ימים שהה במעונו של הרבי בפרמישלאן, בן אחיו האברך, אשר נודע לימים כצדיק הקדוש רבי ישראל מקאלוש. באחד הבקרים, בעודו ניצב בחדר דודו הרבי אשר הואיל לשוחח עמו בענייני תורה ועבודה, הבחינו שניהם מבעד לחלון בעניי לבוש קרעים המתקדם ופוסע אל עבר ביתו של הרבי. תיכף ומיד חדל הרבי משיחתו. קם ממקומו והחל מפשפש בכל פינות הבית אולי ייקרה לפניו אישיוו חפץ אשר ניתן יהיה למשכנו כדי להשיג 'פרציגר' (מטבע בת ארבעים פרוטות) עוברת לסוחר או חצי 'פרציגר' בהלוואה. אך עתה, לאחר החגים הקדושים, היה ביתו של הרבי ריק ומנוער מכל שמץ של ממון. הכל חולק לצדקה עד הפרוטה האחרונה, ואפילו חפץ כלשהו אשר טרם מושכן כדי ללוות עליו מעות לצדקה לא שרד לפליטה.

בראות רבי ישראל האברך את חדרתו הגדולה של דודו לרגל תום הכסף עד בלתי השאיר פרוטה לצדקה, חשב למצוא עתה שעת כושר כדי להטיף קימעה לדודו על מידת פזרונו המופלגת העוברת כל גבול. הלא רואה את דודי, פתח ואמר, כי מוטב לשייר בבית פרוטות אחדות ולו רק לצורך נתינת צדקה ביום סגריר כגון זה כאשר הבוץ ממלא ארץ ורגלי עוברים ושבים אינה מצויה.

מה הינך סח, ישראלצ"י יקירי, פתח הרבי והשיבו בחיך. הלא בשמים לא יורד גשם ואין שם ביצות. היד ה' תקצר אפוא להמציא למאיר את המעות הנחוצות לו גם היום? ואם כן, לשם מה יש צורך לשייר? עונם מדברים, וההלך העני הקיש על הדלת. אך נפתחה הדלת בפניו, פסע הלה ישירות אל חדרו של הרבי, פתח את תרמילו ושפך מתוכו מלאו השולחן 'פרציגרים', נפרד לשלום חזרו לדרכו. רבי מאיר ואורחו נותרו לרגע משתאים אך עד ארגיעה התעשת רבי מאיר מן ההפתעה ובפנותו אל אחיינו אמר: הריאתי, ישראלצ"י, השמים אכן נקיים מביצות...

'הכסף רין מכל עבר'

על מנהג זה שנהגו הצדיקים לפזר כל ממנם לצדקה ולא להשאיר ברשותם מאומה, הרחיב הרה"ק מצאנז קלויזנבורג זיע"א (שפע חיים' פרשת לך מאמר ד) שהזכיר ויתן, וידעו שגם אם יתנו כל מעותיהם לצדקה, למחרת לא יחסר להם דבר.

ועל כן, אומר השפע חיים', היו צדיקים ממאסים בכסף, ולמשא כבד נחשב אצלם וכדפירש בספר הקדוש 'נועם אלימלך' את הפסוק (בראשית י"ב) 'ואברם כבד מאוד במקנה בכסף וזבה' שהיה לו למשא מה שהשפיע לו השי"ת מקנה כסף וזהב, עיי"ש, דמוטב היה להם שהממון יאה מונח אצל הבורא כל עולמים, ולעת עתה יטפל בזה איזה רשע, וכאשר יצטרכו כבר יבוא לידם.

וכפי ששמעתי מכ"ק אאמ"ר זיע"א [הרה"ק רבי צבי הירש מרודניק זיע"א] ששמע ממוקד'ק [הרה"ק רבי חיים] מצאנז זיע"א שאמר: דבר פלא יש אצלי, הלא איני יכול לסבול כסף, וכידוע שהרבה פעמים היה שורף או משליך לאיבוד סכומי כסף גדולים, אבל אם באם איזה פעם חולף במחשבתי בהעברה בעלמא [בלשון קדשו

'אמאל אמאל לופט מיר דורך א מחשבה'] שאולי אני זקוק לכסף, מיד הכסף רץ אלי מכל עבר, עכ"ד. ולכן היה זקני הקדוש מבזבז כל ממנו לצדקה, כי היה ברור אצלו בידיעה ברורה שאם יודק יחזור השי"ת ויתן לו. ודרכו בקודש היה שלא לן אצלו מעות.

ועוד סיפר (שיעור חורשי" וישלח תשמ"א): כן ידוע על זקני הקדוש (רבי חיים) מצאנז זיע"א שמעולם לא לן בביתו אפילו פרוטה אחת, אלא חילק לצדקה את כל הכסף שנמצא ברשותו עוד באותו יום. כשאיירע לפעמים שזקה"ק הרכיב עצמו לישון ולא הצליח להירדם ביקש ממשמשו ללכת ולבדוק בבתי האכסניה אם הגיע אדם מהונגריה עם מעות בשבילו.

כל היה נהוג אז שיהודי שנסע מהונגריה אל הרב, שלחו אבוא כל בני העיר קוויטלעך ופדיונות. הגבאי הלך לבדוק ולחקור, ולצורך כך היה מעיר את האורחים לדרוש מהם אם הביאו מעות עבור זקה"ק. כשמצא את המעות הביאם אל זקה"ק שצוה עליו להטמין את הכסף אצלו ולמחרת יחלקם לצדקה, כי בלילה לא רצה לתת צדקה כמו שכתב האר"י הקדוש, ורק אז היה זקה"ק נרדם על משכבו.

ויקח ויהודו ויהי

ולשלימות הענין, ולהבנת מה שנוגע לנו למעשה - את הדרך בה נלך, הא לנו דברים נפלאים אודות התנא הקדוש רבי חנינא בן דוסא, שעליו למדנו שפיזר כל אשר לו לצדקה מבלי להשאיר אצלו מאומה, והם מהם שכתב הרבי רבי יהונתן אייבשיץ זיע"א בדרשותיו, וזהו לשונו (ח"ב דרוש ט): להבין דברי הגמרא במסכת תענית (ה): אמרה ליה דביתיה עד אימת ניזיל ונצטער כולי האי, אמר לה מאי נעביד, בעי רחמי יתיבת לך מידי. בעא רחמי, יצתה כמין פיסת יד ויהבו ליה חד כרעא דפתורא דדהבא. חזיא [דביתיה] בחלמא עתידי צדיקי דאכלי אפתורא דדהבא דאית ליה תלת כרעי ואיהו אפתורא דתרי כרעי. אמר לה ניחא לך דמיכל אכלי כולי עלמא אפתורא דמשלם ואנן אפתורא דמיחסר, אמרה ליה ומאי נעביד, בעי רחמי דנשקליניה מינך. בעי רחמי ושקלוהו. תנא, גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון, דגמרי דמייבא ייהבי מישקל לא שקלי [בתר דיחבי] ע"כ.

[רבי חנינא שרוי היה בעניות נוראה. אמרה לו אשתו, עד מתי נצטער כך. אמר לה, מה נעשה, נבקש רחמיים ויתנו לנו שר. ביקשה רחמיים, יצאה כמין יד מרומם והביאה לה רגל אחת של שולחן מזהב. ראתה לאחר מכן בחלום שעתידים הצדיקים לאכול על גבי שולחנות זהב שיש להם שלושה רגליים, והיא יושבת על שולחן של שני רגלים. אמר לה: האם טוב לנו שיאכלו כולם משולחן שלם ואנו על שולחן חסר? אמרה לו, ומה נעשה, תבקש שיקוהו ממך. ביקש רחמיים ולקוהו. ואמרו, גדול היה נס אחרון יותר מן הראשון, שכן יודעים אנו שנותנים אך אין מקבלים חזרה לאחר שנותנים]. ומקשה על גמרא זו ה"עירות דשב' כמה קושיות:

ויש להבין, חסידים כמותם יתאוו להון ולבקש מעולם הבא חלקם, והלא זהו גנאי גדול לצדיק שלא ישמח בביגונו ורעתו אשר קרה לו מה', כי זהו הכל לטובתו. וח"ו לבקש מעולם הבא לעולם הזה ולעשות קודש חול, כי הלא כל עניני עולם הזה הם הבלי עולם כחציר יבש וכו'.

וגם, מוסיף ומקשה ה"עירות דשב', למה אכן צדיקים בתפורה בג' כרעים ואיהו בב',

לו ולא לה

מפורסמים הם דברי רש"י הקדוש על הפסוק (בראשית כה כא) 'ועתה יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו: 'ועתה לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן זדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה'. הוסיף רבינו חיים בן עטר ז"ע בפירושו הנודע 'אור החיים' ופירש על פי זה מקרא שכתוב בתחילת הפרשה (לעיל פסוק ט): 'ואלה תולדת יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק'.

לשון הכתוב קשה מיניה וביה, שהרי 'תולדות יצחק' היינו בניו של יצחק, אך במקום לפרט את תולדותיו של יצחק, הכתוב ממשיך ואומר כי 'אברהם הוליד את יצחק', דבר שלכאורה אין לו שייכות לענין האמור.

ועל פי דברי רש"י האמורים במעלת תפילת צדיק שהוא בן צדיק, מיישב האור החיים שבא הכתוב לומר, כי לא זכה יצחק להעמיד תולדות אלא בזכות שהיה לו אב צדיק, וזו הכוונה 'אברהם הוליד את יצחק', פירוש: בכח זכות אברהם הוליד יצחק את תולדותיו.

וכתב הרב הקדוש רבי משואל מסוכטשוב ז"ע בספרו 'שם משואל' (פרשת בשלח), שאמנם מצינו במדרש (שמו"ר כא ד) 'שהכל שוין בתפלה לפני המקום' ואין חילוק בין צדיק לרשע, בין עני לעשיר, בין אדם פשוט למיוחס, אולם מאידך מקרא מלא הוא: 'ותפלת צדיקים ישמע' (משלי טו טז). וכמה מקראות מפורשים, ירימו בגאון קולם על מעלת תפלת הצדיקים ביתר שאת על תפלת זולתם, וביותר מתקבלת תפילת צדיק בן צדיק, כמבואר בגמרא (יבמות סד).

מעתה, השאלה העולה ומתבקשת לכל מעיין היא, מאיזה טעם תועיל לו למתפלל זכות אבותיו הצדיקים? מה יתרון הוא זה? וכי ומה תאמר, אדם שהוא חסר יחוס, אך מתפלל הוא מקינות לבו, כלום תהא תפילתו פחותה במעלתה מתפילת רעהו המיוחס, אשר מוציא דיבורי התפילה מפיו ולבו בל עימו? שאלה זו מיישב השם משואל בהמשך דבריו, וכדלקמן.

הסביר השם משואל, כי משמעותה של התיבה 'תפלה' היא 'חיבור' עם הבורא יתברך. כמובא, שתיבת 'תפילה' היא מלשון 'פתיל', שמשמעותו חיבור. וכפי שמצינו בתורה את הביטוי 'צמיד פתיל' (במדבר יט ט) - 'צמיד' הוא המכסה שעל פי הכלי, ו'פתיל' הוא שהוא הוודק בחוקה לכלי. הרי שענין התפילה הוא לחבר את היהודי המתפלל אל אביו שבשמים.

אך יש להבין, מוסיף השם משואל ומקשה, היתכן שיהיה לבשר ודם קרוץ מחומר חיבור עם הבורא יתברך? הלא אפילו אופני הקודש ושרפי מעלה אין להם השגה בו יתברך ובהתקרבת אליו הם מתבטלים מיד מהווייתם, לאשר אין בהם יכולת לסבול אורו המרומם!

וכאן מבאר השם משואל באופן נפלא: אכן, מצד הגוף אין לאדם המגושם שום השתוות ואיזו קרבה ושום יכולת להתחבר עם חי העולמים ברוך הוא. אלא שבכל יהודי טמונה נקודה רוחנית פנימית, שהיא חלק א-לוה ממעל. נקודה זו נקראת 'חידה שבנפש', וגם נקראת 'בתולה ואיש ידעה', על שם היותה רוחנית ומזוככת ונבדלת מכל סיגי

החומר והגשמיות. ובנקודה זו אכן שייך חיבור עם האלוקים. ועל ידי חיבור זה, יש ממילא חיבור לכללות האדם עם ה' יתברך.

אלא שדבר קשה הוא לעורר את הנקודה הזו להתחבר עם ה', מחמת שסביב לה סוככים וחוצצים מסכים ומפריעים רבים, אלו הן התאוות החומריות שמצד הגוף. וכל עוד שהתאוות שולטות באדם, הרי שולט בו צד החומריות, ואינו יכול להתחבר להקדוש ברוך הוא.

לכן כשבא האדם להתפלל, מיד מתעוררים כנגדו כל המפריעים הנזכרים, שמקורם מצד הגוף ותאוותיו, והם אינם מניחים את נקודת נשמתו הטהורה להתעורר ולשפוך שיחה בביטול ובהכנעה לפני ה'. רק על ידי שהאדם מזכך את חומריו, או אז מתעוררת אותה נקודה הטהורה ונכנעת מאוד לפני ה' ומתחברת אליו בתפילה, ואז האדם דבק בקונו ומפיק רצון מלפניו יתברך.

במצאנו אומרים, כי מעלת התפלה היא לפי מידת הזדככות החומר.

מעשה יובן הטעם לכך שתפלת צדיקים ישמע' ואינה דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, שכן בנו של הצדיק, מזוכך חומריו ביותר, שהרי הוא מזוכך בתולדתו בלבבו רוחני קדוש, שהמשיכו לו אבותיו בכח קדושתם. וממילא נקל לו לעורר את הנקודה הפנימית שבו בעת התפילה.

הסבר נוסף מצינו ביתרון ומעלת תפילת צדיק שהוא בן צדיק, אותו הביאו רבים מרבתינו גדולי ומאורי הדורות.

צדיק בן צדיק, בעומדו להתפלל ולשפוך שיח לפני קונו, נשען הוא על זכות אבותיו הקדושים. זוהי גישה של ענוה ושפלות, כאשר האדם אינו רואה חשיבות בעצמו אלא נשען אך ורק על אבותיו וכל בקשתו מה' יתברך היא שיענה לו בכח זכותם. והקדוש ברוך הוא חפץ בתפילתו של העניו.

מי יותר עניו?

מסופר על צדיק אחד ששמו לא נתפרש, שהיה נוהג לנסוע מדי תקופה אל הרב הקדוש רבי שלום מבעלזא ז"ע, והיו שני הצדיקים מתוועדים ביניהם וממתיתים שיח סוד בדברים העומדים ברומו של עולם.

פעם אחת כאשר בא אל הרב הקדוש, נדמה היה לו כאילו הוא מרגיש התנשאות עליו, יען שהיה ממשפחה מיוחסת ואבותיו היו גדולי תורה, ואילו אותו צדיק לא היה בעל יחוס, אבותיו היו אנשים פשוטים ולא מפורסמים. הדבר גרם להעלות רגשות טינה בלבו של אותו צדיק כלפי הרב הקדוש השר שלום, כחושבו לעצמו: מדוע רואה הוא עצמו כגדול ממני, ומה בכך שהוא מיוחס מגזע תרשישים, סוף סוף אף אני צדיק הנני, ומה לו להתנשא עלי?

הכיר הרב הקדוש מבעלזא ברוח קדשו את מחשבתו והרגשתו של הרבי הניצב מולו, פנה אליו ושאל אותו: "אמור נא לי, מי הוא הגדול יותר, האם צדיק אשר נולד למשפחה ידועה ומיוחסת, או הנולד למשפחה של בעלי בתים שאינם בעלי תורה?"

נבון אותו צדיק, ולא השיב דבר. נענה לו הרב הקדוש מבעלזא ואמר: "הרי אמרו רבותינו ז"ל שצריך אדם לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי', הרי שאדם אשר אבותיו היו בעלי תורה ויראי שמים,

תפילה פנינים וערגלויות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

עם הרב הקדוש רבי פייביש מיאברוב ז"ע בעניני שידוכין. בתוך שיחתם אשר היו ביניהם מעניני השידוך, סיפר זקני רבי איציקל מהמבורג, נכד המהר"ם מטיקטין ולמעלה בקודש.

הקשה רבי פייביש: "הלא העיקר הוא עבודת ה', ומה לנו צורך ביחוס?" ועל כך השיב לו הרב הקדוש מרופשיץ כאמור. ולאור מעשה זה, פירש נינו בעל 'עטרת ישועה' את הכתוב 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה' כמין חומר: אחרי שעבדו בני ישראל את בוראם, התאנחו במרירות הלב על שלא היתה עבודתם שלימה, הגם אשר 'ותעל שועתם אל האלהים', שהתפללו בכל כוחם והועילה תפילתם ועלתה שועתם השמימה, עם כל זאת עדיין לא נחה דעתם ונאנחו.

ומעתה, יוטעמו היטב המשך דברי הכתוב: 'ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב', שכן העובדה שהם מתאנחים אחר העבודה, מעידה עליהם כאלף עדים שהמה מיוחסים, שלשלת היוחסין, גזע תרשישים, עד האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב.

דף דף מכות אביך

ענין זה הסמיך הרב הקדוש רבי אשר מרימנוב ז"ע בספרו 'מעדני מלך' (פר' שלח) על דברי הכתוב (במדבר יג ב) 'למטה אבותי תשלחו כל נשיא בהם', כראם לאותם מיוחסים ובעלי השושלות המפוארות, לבל יגבה לבם במה שאבותם ואבות אבותם היו קדושי עליונים וצדיקים גדולים. כי אדרבה, ככל שאבותם היו גדולים יותר, מוטל על בניהם וכל יוצאי חלציהם להיות יותר בשפלות רוח ולומר: 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי'.

זהו מאמר הפסוק 'למטה אבותי', כלומר, המעלה בזכות אבות היא שיבוא האדם על ידי זה לבחינת 'מטה'; שפלות רוח, שיהיה בעיניו כאילו הוא נתון בדיניה התחתונה מטה מטה. 'תשלחו כל נשיא בהם', היינו תשלחו ותסלקו מאיתכם את ההתנשאות הבאה על ידי אבות, שכן עיקר עבודת ה' של האדם היא באופן שיהיה שפל בעיני עצמו.

וכבר קדמו הרב הקדוש הרבי רבי אלימלך מליזענסק ז"ע בספרו 'נועם אלימלך' על הפסוק (בראשית יב א) 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך', שפירושו הוא שראם צריך ללכת ולפנות מהדרך הלא טובה הזו, שהוא מתפאר ומתגאה בכך שאביו היה צדיק גדול.

והוסיף ה'נועם אלימלך', שהן צדיק בן צדיק והן צדיק שאינו בן צדיק, שניהם עלולים להתרפות בעבודתם מחמת ענין זכות האבות, ומוטל עליהם לחזק עצמם בעבודת ה'.

הצדיק שהוא בן צדיק, לא יסמוך על זכות אבותיו הקדושים, שמתוך כך ירפו ידיו בהשתדלותו בעבודת ה', אלא יוסיף להלך הזמן חיל ואומץ בעבודת הקודש. וכן צדיק שאינו בן של קדושים, לא יתייאר ויחשוב שחסרון זכות אבות ימנע ממנו להגיע למדרגות עליונות בעבודת בוראו,

הולך תמיד בלב נשבר ורוח נכאה, בידעו מרת נפשו שעוד לא הגיעו מעשי למעשי אבותיו. ואילו צדיק שאבותיו היו אנשים פשוטים, הולך תמיד בהתנשאות וגבהות הלב, כי כשמשווה את עצמו לאבותיו, חושב בדעתו, הלא מעשי כבר גדלו ועברו הרבה ממעשי אבותי..."

מעשה זה לאלפנו בינה בא, כי עצם היחוס כשלעצמו אינו העיקר, אלא עיקר מעלת היחוס היא בכך שהאדם מתוך שמשווה עצמו לאבותיו הקדושים, הריהו מגיע לידי שפלות וענוה, ובנוסף מחזק בעצמו את שאיפת הקודש להמשיך לעלות בהר ה' עד שיזכה להתדמות לאבותיו.

וזו דרכם של הצדיקים, שאינם מאפשרים ליחוסם הרם להביאם לידי התנשאות וגאווה חלילה, אלא אדרבה, הם משתמשים בו כאמצעי וככלי להגיע לידי ענוה. והלא עיקר קבלת התפילה תלויה במידת הענוה והשפלות, כדרך מאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים נא ט) 'לב נשבר ונבזה אלקים לא תבזה'.

הבדל של כוונת יו"ש

בדרך הליצה וצחות פירש הרב הקדוש רבי יהושע הורוויץ מדיזיקוב ז"ע בספרו 'עטרת ישועה' (פר' שמות) את הפסוק (שמות ב כג-ד) 'ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויעקבו וגו' ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, על פי מעשה שהיה בזקינו הקדוש מרופשיץ.

מעשה זה נשמע גם מפי הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא משינאווא ז"ע על אחד מידידיו של הגאון הקדוש מרופשיץ שיש בעמו על ספסל הלימודים. כעבור זמן, כשכבר היה הרב הקדוש מרופשיץ מפורסם מאד, נפגש פעם אחת עם אותו חבר, והוא שאל אותו: "אמור לי חברי, הלא אנו למדנו ביחד בביתא אחת, וכיצד קרה דבר זה, שאתה נעשית בעל מופת ופועל ישועות בתפלתך ואילו אני לא הגעתי למדרגה זו, לא מינייה ולא מקצתיה?"

הראה לו הרבי כוונת יו"ש-רף ואמר לו: "זהו החילוק ביני ובינך!"

כאשר הגך עומד בבוקר השכם ללמוד בהתמדה עד אור היום, ולאחר מכן אתה מתפלל בכוונה, סבור אתה בצדק כי זכאי אתה לכוונת יו"ש-רף בגמר התפילה, בעד עבודתך התמימה והישרה.

ואילו אני, אף על פי שאני גם כן עומד בבוקר השכם ולומד בהתמדה ומתפלל בכוונה, בבואי לשנות 'לחיים' לאחר התפילה, אני נזכר בצדקתם וקדושתם של אבותי, עד כמה אני גופל מהם במדרגה וכאין נחשבה עבודתי נגד עבודתם הישרה והתמימה, על ידי כן אני מגיע לרגש של שפלות, וידוע ששפלות וענוה מסוגלות הן לקבלת התפלה, על כן תפילתי מתקבלת" (כנסת יחזקאל, פר' במדבר).

ובנוסף אחר סיפר הרב הקדוש מדיזיקוב, כי היה זה בעת שהתוועד הרב מרופשיץ

מה זה, וא"כ היא ליה למהיב דבר אחר שאינו כרעים. ובכלל, מה איכפת ליה לרחב"ד אם יהיה על שנים או על שלשה כרעים. ועוד, מתחילה מה קסבר, הלא ביקש מן עולם הבא, וכי לא דבר זה יהיה חסר לו מעולם הבא. הלא על זה היה מתחילה המבוקש לנכות לו מן שכרו דעולם הבא וליתן לו תמורתו בעולם הזה.

וגם, מה שאמרו כי היה נס כי לא שקלי משמיא. הלא מקרא מלא (איוב א נא) 'ה' נתן וה' לקח', וגם מה שאין לוקחים משמיא הוא להרע לאדם, כי מעלין לא תצא הרעות, אבל כאן הא היה לטובה ורצונו בכך.

ולבאר הענין מביא הרבי רבי יהונתן ביאר נפלא עד מאוד אשר דרשו לפני צאן מרעיתו בערב הימים הנוראים, והא לנו דבריו:

אבת הענין הוא בדרך פשוט, כמו שדרשתי בזה בק"ק מיץ יע"א וראוי לאמרו שנית, הואיל דנוסק בהאי ענינא והארכת בו כעת ביותר מבואר. כי ידוע כי הצדיקים אין להם מנוחה והם כל היום כוספים וחומדים לקיים מצוות, ומתעצבים ביותר אם חסרה להם מצוה אחת, כי זהו כל אדם וכל הפצם וישעם בזה.

והנה רחב"ד ואשתו חמדו מאוד לקיים צדקה שהיא אחת ממצוות גדולות, וחמדו למאוד למצוה זו ולא היה באפשרותם לקיים, כי דחיקי להו שעתא ביותר. ולכן אמרה לבקש דבר מעולם הבא כדי להיות לו בעולם הזה, כדי שתוכל לכלכל אביונים ולחלק צדקה בישראל לקיים רצון ד'. ולכן אף כי ידעה כי אין כל עניני עולם הזה ערך למקצת שכר בעולם הבא, לא חסה על זה, רק לקיים מצות ה' זו צדקה, שלא היה בידם לקיים כעת לרוב דוחקם, והתפללה ויהיב ליה חד כרעיה דדהבא.

אבל באמת טעון, כי ביש להם ממון ועושים צדקה בפועל, אי אפשר שלא יהיה בו פקפוק להרבות לאחד ולמעט לאחד, כי מי יוכל ליתן לכל איש ואיש די מסורו, וגם לא ימלט שיש בו קצת ונדנדו יוהרא ונשיאות פנים וחלוקת כבוד וביוש ועני ואין נותן לו כפי הראוי בסבר פנים יפות, ומי הוא שיאמר זך פעלי ואין בו שכולה ופקפוק. אבל כאשר אין לו ומחשב וחומד למצוה זו רק שאין ספוק בידו, הקב"ה מצרף מחשבתו זו למעשה כאילו עשהו על תכלית השלימות והדקדוק בלי סיג ופשע, כי למחשבה אין תפיסה, והצדיק חושב אילו היה לו היה עושה מצוה בשלימות מבלי סיג ופשע, וכמחשבתו כן נחשב אצלו ה' למעשה, וירצה ה' פעלו תמים.

וזהו שהראוהו משמיא, אתה חשבת לקיים מצות גמילות חסד לדלים, נזובה תוחלתך, כי צדיקים דלים כמותך יש בו בפתורא ג' רגלים, היינו ג' רגלים שהעולם עומד, תורה עבודה גמילות חסדים. אבל פתורא דיליה חסר רגל אחד היינו גמילות חסדים, כי על ידי כך נתמעטה אצלכם גמילות חסדים כמו שכתבתי, כי אי אפשר לקיים המצוה בשלימות, וחשבת לתקן וקלקלת, כי בזה נתמעטה הגמילות חסדים כי אי אפשר לעשותה על בוריה.

ובשמעו זאת התפלל שיהיה נלקח ממנו וכו', ועל זה אמרו שזה היה נס גדול, כי זה היה מוכן לעניינים להחיות עם רב דלים מישראל. ועל זה לקחו לכתחילה, ועכשיו דניטל הימנו גרם רע לעניינים, ולחמם הוא. ומכל מקום צדיק כמותו גזר אומר ויקום ונלקח הימנו, וזהו היה נס גדול שקשה מראשון. ע"כ.

דבריו כאלומות אור יאירו לנו נתיב בדרכי העבודה, ומהם למדנו שפעמים ההכנה למצוה והתשוקה הטהורה לקיימה גדולה מהמעשה עצמו, יען כי המעשה אי אפשר לעשותו תמיד בשלימות ואי אפשר שלא יכנסו איהו נגיעה או פנייה שלא לשם שמים. מה שאין כן הרצון והמחשבה הם בתכלית השלימות והדקדוק, ופעמים העני החומד ומשתוקק לקיים את המצוה שכרו גדול מהעשיר שעלה בידו לקיימה בפועל.

וכמו שמסיים שם בדברים המחזקים כל לב, שאותם עלינו להציב נגדנו כתמרוור:

בזה כמה גדול הרהור הלב החומד לעשות מצוה כדחזי רק שאין סיפק בידו מכל מקום יותר מן העושה, כי הקונה אתרוג מהודר דמים יקרים יש בו חלק יצר הרע גאוה וכדומה בעונותינו הרבים כנודע לכל, אבל עני החומד אילו היה לו מעות היה קונה אתרוג מהודר לכבוד מצות ה', בזה אין תערובת גאוה וכדומה, והוא כולו כלי לה' ויחשב כמצוה גמורה. והנה עם כל זה לאו ללב לבד חובת העבודה כי אם גם פועל ידיו ירצה, צריכים להיות במעשה גם כן. עד כאן לשונו הנפלא, ואנו עלינו ליישם הדברים, ועל אף שלא נוכל להגיע לדרגת הצדיקים שאינם משאירים ולו פרוטה ברשותם, ולמרות שלא נוכל להגיע למדרגה רמה זו של עשיית מצוות הצדקה ללא כל נגיעות, עם כל זאת, וכדבריו של רבי יהונתן, יש להרבות במעשים ככל האפשר, ולפזר ממעותינו לצדקה עד כמה שתשיג ידיו, תוך אמונה שהקב"ה, מקור הברכות, יתן לנו ויחזור ויתן לנו כדי מחסורינו והרבה יותר:

"והנה עם כל זה לאו ללב לבד חובת העבודה כי אם גם פועל ידיו ירצה, צריכים להיות במעשה גם כן".

לגדל זקן ופאות".
חיוך רחב פשט על פני הצדיקים לשמע בקשתו, אך הסבא קדישא מראדושיץ עמד על דעתו בתוקף רב. "יכול אתה לבחור בין השנים: או שתקבל על עצמך תכף ומיד לגדל זקן ופאות, וכך מובטח לך שתעלה ארוכה לילד, או שתבחר בהמשך בהמצב הקיים, אך גם בנך ישרא כמות שהוא.

עליך לקבל את ההחלטה כעת".
ברירה אחרת לא נותרה בפניו. כשדמעות חונקות את גרונו, אמר: "מה אין אבא עושה עבור בנו יחידו?!"

מוכן אני ומזומן לשמור ולקיים כל דבר שתאמרו לי ובלבד שישמע בני וידבר כאחד האדם".

אורו פני הצדיקים, והסבא קדישא הרעיף על ראשו ברכות ותשבחות לרוב.

"אמנם הבטחתי רפואה לבנך", אמר הצדיק, "אך מבקש אני ממך להמתין בעירנו עד לשבת קודש.

בליל השבת עורך אני שולחן, ורצוני עז שתשתתף בו".

יצא היהודי מעל פני הצדיקים, והשמועה עשתה לה כנפים.

בליל שבת תעלה ארוכה לנער החרש-אלם... הגיע ליל השבת. כל בני העיר נהרו לבית המדרש.

הכל בקשו לחזות בפלא כמו עיניהם. הספקנים שבהם נסו לדובב את הנער, אך זה לא הבין כלל מה רצונם ממנו. הוא לא שמע את קולם, ולא יכול היה לענות להם.

כאשר נכנסו הצדיקים לבית המדרש, רמז הסבא קדישא ליהודי הזר שיעמד בסמוך אליו עם בנו, והחל לקדש על הכוס בהתלהבות עצומה כדרכו.

כאשר סיים, שתה את רבה של הכוס, ואז נטל את הגביע בידו, ויחד עם תלמידו הגדול בעל 'תפארת שלמה' הגיש את הגביע לפי הנער האלם.

מהומה התחוללה בהיכל, הכל נדחקו קדימה, על מנת להיטיב לראות את הפלא, עד שנאלץ הצדיק לגעור בקהל.

"ברוך" צוה הסבא קדישא את הנער. והנה, הנהן הנער בראשו כביכול שומע הוא מבטן ומלדה...

"אמור אחרי: 'ברוך'!" אמר הצדיק. "ברוך" נשמע קולו הנבוך של הנער בבירור.

"... בורא פרי הגפן!" סיים את הברכה. לקול ה'אמן' המהודד של הקהל הנרגש, ולמול בכיו הסוער של אביו.

מאז ואילך הפך היהודי ה'אשכנזי' לחסיד מובהק, והיה פוקד את חצר הצדיק בקביעות יחד עם בנו, כשפניו מעטוטרות, כמובן, בזקן ובפאות....

נכנס היהודי הזר עם בנו אל חדרו של הצדיק, ושח את צערו: "בן יחיד יש לי, אך חרש-אלם הוא מיום הולדו, לא עלינו.

עשיר גדול אני, וממון רב פיזרתי לרפואתו, פרוטה לא חסכתי על מנת למצא רופא או פרופסור שיצליח לרפאו, אולם למרות כל מאמצי הכבירים, נותר מצבו של בני ללא שיפור, והוא אינו שומע ואינו מדבר".

שמו של הסבא-קדישא כעושה נפלאות הגיע עד לגרמניה הרחוקה, עד שיהודי זה, שנואש מלבקש רפואה אצל הרופאים, ארו את חפציו ויצא לדרך הארוכה.

"עשיר מופלג אני", הטעים היהודי, "ממון רב אתן לכם, ככל שתחפצו! ובלבד שבני יפתח את פיו ואת אזניו ויתחיל לדבר ולשמוע!"

ענה הסבא קדישא: "לא כסף ולא זהב רוצים אנו ממך, ואין אנו זקוקים לכסףך.

בקשה אחת לי ממך, ותלויה היא בחוט השערה!" זקף האישי את גבות עיניו בתמייה. מהי הבקשה התלויה בחוט השערה?

הסביר הסבא קדישא: "עליך לקבל על עצמך לגדל זקן ופאות.

אם תתחייב לנו לשמור על הדרת פניך ולא לגלח עוד את פאות ראשך וזקנך, מובטח כל נאמנה שבנך יתרפא ויהיה כאחד האדם!"

בידך הדבר! ואם תעשה כן, תזכה לראות בעיניך נפלאות תמים דעים השם פה לאדם".

היהודי החויר כסיד. תנאי כזה לא העלה על דעתו... בתחנונים ממש הפציר בפני הצדיקים:

"אנא ממכם! בקשו ממני כל בקשה שתעלה על לבכם, ובלבד שתסירו מעלי 'חרפה' ורואה זו של גידול זקן ופאות.

אין אף יהודי אחד בעירי המגדל זקן ופאות, ואפלו הרב אינו עושה כן. ולא זו בלבד, אלא שגם בכל הערים שסביב אין בנמצא יהודים המגדלים זקן ופאות.

תארו לעצמכם אלו בזיונות יהיו לי כשאבוא לעירי בחזות כזו..." התחנן היהודי.

אך הסבא קדישא לא ותר, ועמד על דעתו: "אם תגדל את זקנך ופאותיך, יתרפא בנך. אחרת, לא אוכל להבטיח..."

משראה היהודי כי הסבא קדישא עומד על דעתו, בקש מאת הצדיקים 'ארכה' של שלשה שבועות עד שיחול תקפו של 'גזר הדין'.

"בעוד שבועיים עתידה אחותי לחתן את בנה, ובוש אני לבוא בזקן מגודל אל השמחה, כשכולם סביבי מגלחים.

מיד בתום שבועת ימי המשתה, מוכן אני להתחיל

תפילה

המשך מעמוד ג

אלא יעבוד את ה' בכל כוחו, ועל ידי כך יתקיים בו מאמר חכמינו זכרונם לברכה (יומא לה): "הבא לטהר מסייעים אותו". אף עליו נאמר 'לך לך מארצך... ומבית אביך', בא הכתוב כמזוהירו: אל תשיגח על ארצך ועל בית אביך ותגיע לכדי יאוש חלילה, אלא תעבוד את ה' כפי כוחותיך הייחודיים.

קרוכים-רהוקים

ובאמת, יש לדעת כי ענין היחס אינו שייך רק אצל יחיד סגולה בלבד. לא ולא!

כל בר ישראל מיוחס הוא, שהרי בן האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב הוא! ובעובדה זו עליו להתבונן ולשאוב ממנה חיוק גדול.

וכן כתב הרב הקדוש רבי ירחמיאל ישראל יצחק מאלכסנדר זי"ע בספרו 'ישמח ישראל' (פר' שמוח), שעל כל אדם מישראל לחזק את עצמו ולזכור את מקור מחצבתו, האבות הקדושים, ועל כותם הגדולה ישען בבואו לטווח תפילתו לפני הבורא יתברך, וכך יאמר: "גם אם איני ראוי מצד עצמי, מכל מקום הנני בן האבות הקדושים, ובזכותם תעלה תפילתי האבינו לרחמים ולרצון לפני כסא כבודך".

ואל יאמר אדם: "הלא האבות הקדושים חיו לפני דורות רבים, ואיך אשען עליהם?! וכי לזה ייקרא יחוס?!" אלא ידע נאמנה כי גדולה היא זכות אבותינו הקדושים להשפיע עד סוף כל הדורות ללא חילוק כלל.

מעשה מפורסם הוא בעני מרוד שפנה לבקש עזרה מגביר נכבד בעל אמצעים, ובתוך הדברים גילה את אזנו שקרובי משפחה הם, ואף תיאר לו בפרוטרוט את אופן הקרבה.

אך לגודל אכזבתו, פטרו הגביר בתשובה קצרה: "הלא זוהי קרבת-משפחה רחוקה ביותר..." והעניק לו מתת זעומה.

עכבור ימים מספר, ביום שלישי של הסליחות, נתכבד אותו גביר לעמוד לפני התיבה. בהגיעו ליזכור ברית אברהם' הרים קולו כנהוג.

אז-אז התגנב מאחוריו אותו עני וחיקה את תשובתו: "הלא זוהי קרבת-משפחה רחוקה ביותר..."

לשמייעת השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
ברחלה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות
מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

גר בדירה בשכירות ועזב, ורוצה לחזור לשם בקניה לאחר שיפוץ

תשובת מורינו הרב שליט"א:

אזהרת ר"י החסיד והאר"י שאין לחזור לדירה שגר בה

אשר שאל לי אודות דירתו אשר קנה, שהיה גר כמה שנים בדירה אחת בשכירות, ואח"כ עבר לגור בשכירות באותו בנין בדירה אחרת מעל גבי אותה דירה בקומה אחת למעלה, ולאחר זמן קנה את הדירה הראשונה בה היה גר בראשונה, ושיפץ אותה והרחיבה כלפי חוץ בעוד חדרים ושינה כל צורתה, אם יש לו לחוש לצוואת רבי יהודה החסיד שמי שהיה דר בבית אחד ויצא ממנו, לא יחזור לדור בתוכו עד אחר שבע שנים, וממילא לא יחזור לגור בדירה אותה קנה מאחר שיצא משם וטרם עברו שבע שנים, וביקש לברר לו הדבר כי זו דירה אשר קנה לעצמו ושיפץ.

מקור האזהרה

הנה באמת צוואה זו כבר הובאה מהאר"י ז"ל, כמובא בספר הגלגולים (ליקוטים): 'גם אמר מורי ז"ל, שאם ידור האדם באיזה בית ויבוא ממנו לשכון במקום אחר, שלא יחזור לגור באותו בית שיצא ממנו, כי אם אחר שבע שנים שלמות'. וכן הוא בספר נגיד ומצוה. ומובא כן עוד בשם האר"י ז"ל גם במשנת חסידים ובשבעים תמרים, ובעוד ספרים אחרים.

והגם שבדברי יחזקאל להרה"ק משינאווא (ליקוטים שבסוף הספר, שו"ת סימן כז) כתב: 'יודע כי דבר זה אינו מכתבי האר"י ז"ל, ובספר הגלגולים הישן לא היה רק ל"ה פרקים, ואח"כ עשו פרק ל"ו מליקוטים. ואין ידוע בבירור ממי הם. אך הם מסתמא מגדולי ישראל, ואפשר שלא אמרו כן רק ליחידי סגולה ולבעלי נפש, כי יש דברים שאינו מזיק להמון, ואינו דבר המוזכר בשו"ע לכל

ישראל. לכן בשעת הדחק יש לסמוך על מה שאומרים שאם מניחין יתדות בכותל אפשר להתיר'.

הרי כ"כ מהר"ד פארדו בספר מזמור לדוד (סי' קטו) בשם האר"י, וזה לשונו: 'יש להוסיף הדברים שהזכיר מרן האר"י זי"ע וכו'. היוצא מבית אחד לא יחזור לדור שם עד שיעברו עליו שבע שנים'. וכ"כ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' לו אות 1) בשם האר"י. ולכן נהגו הרבה לחוש לזה הואיל ויצא מפה קדוש של רבינו האר"י ז"ל.

ובשו"ת אמרי אש (סי' נט) כתב שם אודות זה שלא מצא כן בצוואת רבי יהודה החסיד, אמנם ציין מקור מדברי האר"י ז"ל. אכן, בצוואת רבי יהודה החסיד החדש שיצא לאור ע"י אוצר הפוסקים מופיע צוואה זו באות ע"ו, והוא מכ"י מינכן. והביא שם עוד מקורות לאזהרה זו מגורי האר"י ז"ל, וכ"ה בסידור מהר"ש מראשקוב, ובסידור דרך החיים.

יש מן החכמים שהקפידו על זה עד מאד וחששו לדבריו, וכן ראיתי מסופר על הג"ר שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל שכאשר התגורר בליפתא מקום רבנותו, השכיר את דירתו הישנה. אולם המגורים בליפתא היו מסכת יטורים מתמשכת ולא היה לשם כביש גישה, לא היו לו מים וחשמל, והיו להם יטורי נפש נוראים, עד שהוכרחו לשוב לדירתם. אלא שרש"א אמר כי רבי יהודה החסיד ציוה שהדר בבית אחד ויצא ממנו לא יחזור לדור בתוכו עד אחר שבע שנים שלמים, ואמר כי כדאי לסבול ולהתגורר כאן עוד כמה שנים ובלבד שלא לעבור על צוואת רבי יהודה החסיד. והדברים שנאמרו ברגש עז כל כך ובאמת עמוקה כל כך שכנעו את כל בני משפחתו להמשיך ולסבול עד כלות שבע השנים.

המשך בעמ' ג'

הלכה למעשה

תשובת מורינו הרב שליט"א

לפנות לרב אחר לאחר שכבר שאלו רב ואסר

שלחנו שאלה הלכתית בנושא שקשור לעבודה של אשתי לרב שעונה תשובות

ת. מעיקר הדין אמרו חז"ל שאם שאל לחכם אחד ואסר לא ישאל לחכם אחר¹, אמנם בזמננו שיש הלכה פסוקה ברוב הנושאים, כתבו הפוסקים שאין איסור זה², אמנם רצוי והגון שיעשו לעצמם רב קבוע ומובהק, כי הרבה הלכות הם 'לשיטתו' ואין זו הדרך לחפש כל פעם מי ש'מתאים להם'.

המשך בעמ' ב'

אין חוששים בזה לדין חכם שאסר ששוב אין חבירו יכול להתיר. והביא שדעת הרמ"ע פיגו (הובא בבית לחם הוה"פ י"ד סי' רמ"ב) שדין זה אינו נוהג בזמן הזה, ובפרט מה שנוהגים בזמן הזה באיסור שהולכים אחר המחמיר די לנו מה שמחמירים האחרונים, אבל אין לאסור מספק שהוא מסופק בו כיון שאינו בקי בדיינים והעושה ברבותו הצדיקים האחרונים, ששאלה אחת למשאל כלל שאלה שנתהווה כל הדבר הקשה, כן מפסיד ממונם של ישראל והתורה חסה על ממונן של ישראל, וכתב כי אדרבה כן הוא הנכון לשאול מכמה חכמים, וכן היה זאת מלפנים בירושלם בכל שאלה שנתהווה כל הדבר הקשה, בין בענין איסור והיתר ובין בענין הלכות שבת או גיטין וקידושין או עירובין ועגונות, ששלחו לבמה גדולים ושאלו מהם וכמו שמצינו בשו"ת רבתינו הצדיקים האחרונים, ששאלה אחת נשאלה מכמה גדולים ואחר שכולם או רובם השיבו בשאלה זו הלכו אחר רוב דעות או אחר בירור היתר ברור לברר הלכה ברורה, וזו היא הדרך הנכונה לברר הלכות ולכן אינו מובן כלל מה שתמה בענין שאלה שאין שואלין לשני חכמים זה אחר זה.

מפורשת היא בכמה מקומות ולא ראיתי מי שהעיר בזה. והנלע"ד דס"ל לרבותינו אלה דעכשיו אחר שנתפשטו ספרי הש"ס והפוסקים אינו אלא שנחלקו בסברא בעלמא ועכשיו אין לך דבר הוראה שאין לה ראייה מאיזה גמרא או איזה פוסק ורחוק הוא בכלל להורות בסברא אך באמת בזה ביאר הרמב"ם (בספ"א מממרים) וז"ל שני חכמים שנחלקו וכו' אחד אוסר ואחד מתיר וכו' בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל עכ"ל. ורבינו הרמ"א בח"מ (סי' כה) הביא דברים אלו והוסיף בזה, דדווקא כשהחולקים שוין ולא קטן נגד גדול ולא יחיד נגד רבים ע"ש ובארנו שם בסעי' יב דאם הוא גדול בתורה וביכולתו להכריע בראיות וסוגיא דעלמא לא תפסטה כחד מינייהו אלא יש שמורים בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא ובממון לא יוציא ממון מספק. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קל"ה) נשאל בדבר מה שמצוי ששואלים שאלה אחת לפני כמה רבנים ואין

הוא יכול להחזיר את הדין, ויכול אפילו להתיר את מה שאסר הראשון. והוסיף הר"ן: אבל למעשה אין בי כח לחלוק על אבות העולם, יעו"ש. וכתב בשו"ת רדב"ז (ח"א סי' ט"ב) שכן דעת רוב גאוני עולם כדעת הראב"ד שהטעם הוא משום שהחכם בהוראתו עשה את החתיכה לחתיכה של איסור, וכתב שכן הסכימו הרמב"ן והרשב"א והר"ן ז"ל וכל הנמשכים אחריהם, וכן הכריע הש"ך (י"ד סי' רמ"ב סק"ג) כדעת הראב"ד שגם בדיעבד אינו מותר, עוד כתב (שם סק"ג) שנחלקו הראשונים כשהחכם השני גדול מן הראשון שנותן מותר לו להתיר מה שאסר הראשון שלדעת הראב"ד גם באופן זה אינו יכול להתיר כיון שהחתיכה נאסרה מכל מקום על ידי הוראת הראשון גם אם אינו גדול כמו השני, וכן הכריע הש"ך להלכה, אבל לשיטת רש"י אם השני גדול מהראשון יכול הוא להחזיר את ההוראה שהורה הראשון ולהורות להיפך.

1 במסכת עבודה זרה (י) תנו רבנן, הנשאל לחכם וסימא - לא ישאל לחכם ויטרה, לחכם ואסר - לא ישאל לחכם ויתיר; היו שנים, אחד מטמא ואחד מטרה, אחד אוסר ואחד מתיר, אם היה אחד מהם גדול מחבירו בחכמה ובמנין - הלך אחריו, ואם לאו - הלך אחר המחמיר; ר' יהושע בן קרחה אומר: בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים הלך אחר המיקל. א"ר יוסף: הלכתא כרבי יהושע בן קרחה. והראשונים נחלקו בביאור הסוגיא, דעת הראב"ד (ה"ד בר"ן שם) א: מהפ' ה"ף) שהטעם הוא, דכיון שהרב הראשון אסר, שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא ושוב אין לה היתר, ולכן אפילו אם התירה השני, אינה מותרת, ואפילו אם השני גדול מהראשון אינו רשאי להתיר. אולם אם הראשון התיר, השני יכול לאסור. מאידך הר"ן (שם) כתב שעיקר הטעם שחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, היינו משום כבודו של הראשון, וכן שיטת רש"י (נדה כ"ז ה"ב מפיקא), ועוד הוסיף הר"ן כדי שלא תראה התורה כשתי תורות הללו אוסרים והללו מתירים. ולפי טעם זה אם השני גדול מהראשון

הסתמכה על תאורת החשמל ולא הדליקה נרות שבת

בשכונתנו גר זוג שמתקרב לקהילה שבה אני מכהן כרב/מורה-דרך בשנים האחרונות. לאחרונה סיפר לי הבעל שעד לאחרונה, אשתו שתח'ל, שהיא אשה דעתנית ושכלתנית, לא הסכימה - למרות שהתקרבה מאוד ליהדות יחד עמו - להדליק נרות שבת בשמן או שעווה. היא טענה שזה מנהג מיושן ומוזר, שאין בו עונג או כבוד שבת יותר מהתאורה המודרנית שבביתם. לקראת שבת היו מאירים את הבית באור יקרות ממילא ולכן לדעתה זה מיותר. בשלב מסוים היא 'באה לקראתו' ומדי ערב שבת לקראת זמן הדלקת נרות היא נהגה להוריד את המפסק הראשי של הבית ואז הפעיל אותו מחדש כשהיא אומרת "לכבוד שבת קודש" ומדליקה את כל האורות בסלון הבית. היא אמרה שלדעתה אפשר גם לברך על זה אבל מאחר שלא מצאה רב שיאמר כלשהו שעורר שיש עניין מיוחד בהדלקה בשמן זית ובאש אמינית והחלה להדליק. היא שואלת האם צריכה להוסיף נרות 'קנס' על מה שלא הדליקה?

ת. אשה ששכחה להדליק נרות שבת, כתב הרמ"א (סי' רסג ס"א) שמוסיפה נר³. בזמנינו שיש את אור החשמל נחלקו הפוסקים אם

קנסו למי שלא הדליקה מאחר ויש אור בבית ויש שלום בית, ונוהגים להוסיף גם באופן זה⁴. אמנם בבעלת תשובה יש להקל מכמה טעמים⁵.

נתינת מעט מים חמימים על בצק בשבת

בביתנו נהגנו להתפיח את החלות באמצעות שאור אמיתי ולא באמצעות שמרים סינטטיים. העבודה קצת יותר קשה, אבל לכבוד שבת עושים מעל ומעבר. לאחרונה נודע לי שבכדי שהמחמצת (שאור) שעומדת כל השבוע בקערה במרפסת המטבח, תפעל כמו שצריך, כדאי "להאכיל" אותה בקמח ומים חמימים בשעה קבועה מדי בוקר, כך החיידקים שעושים את פעולת השאור וההחמצה מתפתחים טוב יותר. השאלה היא האם יש בעיה בדבר מבחינה הלכתית בשבת בבוקר, לא עושים פעולת לישה ב"האכלה" זו, אלא פשוט שופכים מעט קמח ומעט מים-ברז לתוך הקערה שבה המחמצת.

ת. הפעולה אסורה, הן מצד איסור לישה מדרבנן⁶, וכן מצד 'מכין משבת לחול'⁷.

מקור המנהג להניח אבנים על הקברים

רציתי לשאול כאשר באים לבית קברות להתפלל המנהג להניח אבן על הקבר, האם יש מקור וטעם למנהג? ת. מנהג זה מובא בספרי הקדמונים, יש שכתבו הטעם מפני כבוד המת⁸. ויש

שכתבו שהטעם הוא מפני שמלבד התפילה בפה, צריך לעשות גם פעולה במעשה⁹. ויש מי שכתב ששימת האבן על המצבה מועיל שלא תהיה קריאת המצבה קשה לתלמודו¹⁰.

בעל מעבדת פלאפונים שהזיק

יש לי מעבדת לתיקון פלאפונים, שבוע נכנס לחנותי אדם וביקש שאתקן לו את המתאם למכשיר 'מקנצ'יק', אמרתי לו שאני לא מכיר את המכשיר והוא אמר לי "מה הבעיה, זה כמו כל מכשירי החשמל", הסכמתי לתקן לו, אולם לאחר מכן ראיתי שלא הצלחתי והמכשיר התקלקל לגמרי, האם אני חייב?

ת. אם הסכים לתקן ולא אמר שאינו נוטל אחריות, דינו כאומן בשכר שהזיק וצריך לשלם¹¹.

החזר על רב-קו לאחר ימי המלחמה, למחזיק הכרטיס או למשלם

בשנה האחרונה, הכולל בו אני לומד הוסיף למלגה החודשית 'דמי נסיעה' בסכום העלות של כרטיס חופשי חודשי. אנחנו מטעינים לעצמנו את הרב-קו בחוזה חופשי חודשי על סמך סכום זה. קיבלתי הודעה שמשדר התחבורה זיכה את הכרטיס שלי ב-40 ₪ "ערך צבור" בשל חשבון יחסי של הימים בתקופת המתקפה באיראן שבהם מערך התחבורה הציבורית הושבת. האם עליי להחזיר סכום זה לכולל? ת. אין צריך להחזיר את הסכום לכולל¹².

אין. שקבל חפץ חדש במקום הישן שהיה להחזיק חייב לשלם לו כשוויו של חפץ חדש בניכוי הימים שהניקו היה מוכן לשלם עבור עיקריו. ויש שכתבו (שם בשם הגר"ן קרליץ) לחשב את אורך 'חיי מדי' החפץ, כלומר, לחשב כמה פרק הזמן שהחפץ מחזיק מעמד, וישלם לפי הזמן הנשאר. לדוגמה בגד שיש לו מחזור שלוש שנים, אם עברה שנה אחת ישלם לו ערך בגד חדש בניכוי שליש, ויש שכתבו (הגר"ד לנדוי אה"ט"א בספר זכר טוב סי' ה) ששימין כמה שווה החפץ בשביל הבעלים, דהיינו שאם היה עומד להפסיד חפץ זה, כמה מוכן היה לשלם כדי שלא להפסידו, ואת סכום זה ישלם לו. ומאחר וקשה לשום זאת, האופן הטוב הוא להתפשר ביניהם לפי מצב וערך החפץ.

12 כתב הרמ"א (אה"ט"א סי' ע). שאשה שצמצמה והתיריה ממה שפסקו להזנותה, שהנותר שייך לבעל, ופתי"ש (שם סק"א) הביא לשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' ע"ה) שאם האשה תזוקה מצד הטבע לכל המזונות שהתחייב הבעל, והיא קימצה לעצמה, וזתה בהם האשה ולא הבעל. וכבר כתבנו שיש הבדל בין הטבות שמעיק נותן לעובד לבין דברים שהם בגדר הוצאות, הטבות למיניהם, במידה והעובד מחליט לחסוך את אותן הטבות, כגון מסעדה ונסיעות, אינו צריך להחזירם למעסיק, אך בשונה מהוצאות, כגון שנתן לו לקנות חלקים חדשים ולבסוף כאן, אף שלא חסך את ההוצאות אלא שקיבל החזר עליהם, אך מאחר והכסף הוא כהטבה אינו צריך החזיר, ולכאורה אין הבדל בזה בין כולל אברכים שניגון לחשוב שהוא 'מתווך' תרומות לאברכים' והסעיפים השונים אינם לגמרי 'בדווקא' ובין מעסיק מול עובד. פרט נוסף: יש טוענים שההחזר אינו סכום מדויק (אמאן בדיוק לסכום ששולם) ולכן אולי מדובר בסתם 'פיצוי' שאינו חוזר אלא נועד לתת הבהרה טובה לאוכלוסייה, כאילו הממשלה דואגת לציבור. ולכן המסרה היא שהמדינה מחלקת את הסכום הזה להימנע מהתחבורה ולא דווקא למי ששימין להם את הכרטיס המקורי.

3 הטעם משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת (מש"נ"ש סק"א), ובפרי מגדים (א"א ק"ק) כתב הטעם משום כפרה על שנשכלה ולא קיימה מנהגה שדינו כנדר.

4 בשבט הלוי (ח"ה סי' לב) כתב לעניין אשה ששכחה להדליק נרות שבת והיה אור החשמל בבית דנקרא שכחה לענין זה דע"כ עברה על מצות הדלקת הנר, וז"כ ע"ד אחרונים (ש"ת המה"ר ח"ו סי' פ"ג קנין תורה ח"ו סי' ט, שמתן יוסף ח"ו סי' ח). הביא בשם גאון אחד (הוא הגר"ש אלישיב כ"מ בתקדמת הספר ד"ה כאן) שסבר שאם היה החשמל דלוק אע"פ שלא הדליקה נרות אור לקונסה כיון שבפועל היה שם אור, וכן פסק הגר"ע יוסף (לקוט יוסף סי' ס"ב הערה ג) ובאור לציון (ח"ב פ"ח הערה יב). כתב שכיון שעכ"פ יש באור חשמל כמות שבת שיש, אם אשה שכחה להדליק נר שבת אף הדליקה את אור החשמל כדי שיהא הבית מואר אין לקנוס אותה. ובשיטת שבת כהלכתה (פ"ג הערה ל) מסתפק בזה. בעיקר הנידון אם אפשר לצאת על ידי אור החשמל ולברך עליו דנו הפוסקים, ויש שהתירו דבר זה אף עלתחלה ראה בשערים מצויינים בהלכה (סי' ע"ג ס"ק א').

5 במקום אונס לא קנסו כמבואר במש"נ"ב (שם) ועצם מה שלא הדליקה כשהייתה בתהליך ההתקרבות לדרך היהדות, יש לזנוג כאונס שעמדה בטעותה הישנה, ובפרט שכיוונה בהדלקת האור לכבוד שבת, והגר"ן קרליץ (חוט שני ד"ה פ"א ק"ק) כתב שאם הדליקה בחשונה בכוונה מפורשת לכבוד שבת קודש, הגם שלא בירכה יש להקל בזה. ובכל מקום ספק יש להקל בקנס זה כמ"ש הביה"ל (ד"ה ששכחה) לענין אם הדליקה הנרות אך לא לפי המספר שרגילה תמיד, שהכריע להקל נגד הפמ"ג משום שכל זה הוא רק מנהג "הבנו דלא להוסיף עלה", ובדריש משה (סק"א) כתב על קנס זה "וכל זה אינו אלא חומרות רחוקות". וכן לפי הטעם שכתב הפרי מגדים (א"א ק"ק) שיש בזה משום כפרה על שנשכלה ולא קיימה מנהגה שדינו כנדר. בבעלת תשובה שמעולם לא הדליקה ולא נהגה מנהג

7 לאחר נראה שאם תמיד הדליקה כמנהגה כשהייתה בתחילת דרכה להתקרב אין מקום לקנס. 6 כתבא בשולחן ערוך (סימן ס"א ד"ה), ובמשנה ברורה (שם סק"ג), שלהלכה נקטו רוב הפוסקים שנתנית מים על קמח בלי מעט יד אדם ורק לדעת בכך איסור תורה ואסור מדרבנן, ורק לדעת בעל התרומה יש בזה משום מלאכת לש מדאורייתא. גם הרמ"ם והשולחן ערוך שהסכימו שנתנית קמח עם מים אינה אסורה מן התורה, הסכימו שמדרבנן הדבר אסור. ולכן נתינת קמח ומים מחמצת אסורה. וראה אורחות שבת (פרק י"ט ס"ג) על בעיה נוספת שקיימת כאן, שמאותה סיבה המחמצת היא מוקצה כי אינה עומדת לשימוש כלשהו בשבת (מוקצה חמור שדחאו האדם שישמשו בידים), ובשבת נאסר טלטול כל דבר לצורך דבר שאסור בטלטול.

8 לאחר נראה שאם תמיד הדליקה כמנהגה כשהייתה בתחילת דרכה להתקרב אין מקום לקנס. 6 כתבא בשולחן ערוך (סימן ס"א ד"ה), ובמשנה ברורה (שם סק"ג), שלהלכה נקטו רוב הפוסקים שנתנית מים על קמח בלי מעט יד אדם ורק לדעת בכך איסור תורה ואסור מדרבנן, ורק לדעת בעל התרומה יש בזה משום מלאכת לש מדאורייתא. גם הרמ"ם והשולחן ערוך שהסכימו שנתנית קמח עם מים אינה אסורה מן התורה, הסכימו שמדרבנן הדבר אסור. ולכן נתינת קמח ומים מחמצת אסורה. וראה אורחות שבת (פרק י"ט ס"ג) על בעיה נוספת שקיימת כאן, שמאותה סיבה המחמצת היא מוקצה כי אינה עומדת לשימוש כלשהו בשבת (מוקצה חמור שדחאו האדם שישמשו בידים), ובשבת נאסר טלטול כל דבר לצורך דבר שאסור בטלטול.

9 לאחר נראה שאם תמיד הדליקה כמנהגה כשהייתה בתחילת דרכה להתקרב אין מקום לקנס. 6 כתבא בשולחן ערוך (סימן ס"א ד"ה), ובמשנה ברורה (שם סק"ג), שלהלכה נקטו רוב הפוסקים שנתנית מים על קמח בלי מעט יד אדם ורק לדעת בכך איסור תורה ואסור מדרבנן, ורק לדעת בעל התרומה יש בזה משום מלאכת לש מדאורייתא. גם הרמ"ם והשולחן ערוך שהסכימו שנתנית קמח עם מים אינה אסורה מן התורה, הסכימו שמדרבנן הדבר אסור. ולכן נתינת קמח ומים מחמצת אסורה. וראה אורחות שבת (פרק י"ט ס"ג) על בעיה נוספת שקיימת כאן, שמאותה סיבה המחמצת היא מוקצה כי אינה עומדת לשימוש כלשהו בשבת (מוקצה חמור שדחאו האדם שישמשו בידים), ובשבת נאסר טלטול כל דבר לצורך דבר שאסור בטלטול.

וכדמוכח ממ"ש בעצמו בספר חסידים (סי' תסא). ושוב כתב לבאר החשש משום שמרבה בשיבת חוץ לארץ, ועל זה כתב שבזמן הזה שחסרים דירות למושב היהודים מצווה גדולה להרחיב שטח היישוב היהודי גם בחוץ לארץ, כדי שאחינו בני ישראל ימצאו מקום להניח כף רגלם, ולכן העלה שכל ההקפדה היא לבנות ללא צורך גמור, אבל צרכינו מרובים, וישיבתינו מצער, והגלות ארוך עלינו, נראה דאין להקפיד בכיוצא בזה, וטוב שיחנך הבית בתורה ובתפלה זמן מזה, כי היא חיינו ואורך ימינו, והיה זה שלום' עכ"ל.

ואמנם הוא ז"ל כתב הדברים בענין בונה במקום ולא היה בית. אכן, הדברים נכונים גם בענין זה. שהטוב בכל אלו לחנוך ביתו לתורה ותפילה, ויעשה חנוכת הבית למנין חסידים ואנשים מעשה ויקראו בהם דברי תורה, ויהיה לו ולביתו שלום עד בלי די.

שלושה רבנים

ואמנם מאחר שהמקובל אצלנו כי כאשר רוצים להקל בעניין צוואות רבי יהודה החסיד, יש לשאול על כך הסכמה משלושה רבנים, וכ"כ באבני צדק (אבן העזר סימן י) וזה לשונו: 'אם יסכים אתי כבודו, ועוד רב אחד, רשאי לסמוך להקל, כי כך מקובלני בעניינים אלו לעשות בהסכמת שלושה רבנים'. וכן הביא בשו"ת ולאשר אמר (סימן 13) מבנו בעל קדושת יום טוב מסיגעט.

גם הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל מעיד כדברים אלו (בקובץ כרם שלמה קובץ נב תשמ"ג עמ' כ) ששמע בשם הגה"ק מצאנז זצ"ל, באם שלושה גדולי תורה ויראת שמים מתירין את צוואת רבי יהודה החסיד, אין לחשוש מאומה. וכן כתב הגאון ממאד זצ"ל בספרו מהדורא תליתאי (סי' צב). וכ"כ הגאון רבי יהודא גרינוואלד זצ"ל בספרו זכרון יהודה (ח"ב סימן קג). וכן בעוד ספרים. וידוע ומקובל הדבר גם אצלנו שבהצטרף ג' רבנים יכולים להקל. והבני יששכר בספרו דברים שבאדם (יחודשים אות יח) ביאר שעל ידי פסק החכמים שבאדם, שמוצאים טעם וסיבה להתיר, נעשה פסק היתר גם בשמים, ושוב אין כאן בית מיחוש.

לכן גם בענין זה, הגם שבהצטרף כל האמור אין לחוש, מ"מ מהיות טוב ישאל עוד רבנים שיסכימו לו על הדבר, וגם יעשה ככל האמור לעיל, וחפץ ה' בידו יצלח. יראה זרע ויארץ ימים.

להלכה:

נהגו להיזהר בצוואת ר"י החסיד ואזהרות האר"י הקדוש, והביאו בשמם שאם עזב בית שלא ישוב אליו בטרם יעברו שבע שנים מיום עזובו את הבית. ומצאנו כמה קולות בעניין זה שכתבו האחרונים: א. יש מקילים אם לא גר שם אלא בשכירות, ב. אם לא עברה שנה תמימה מאז עזב הבית. ג. אם הניח והשאיר דבר בבית הראשון. ולכן בנידון שאלה זו ששיפץ את הדירה מהחל ועד כלה, וממש פנים חדשות באו לכאן, יש לצרף כמה וכמה מן הקולות האמורות. ומהיות טוב ישאל עוד רבנים שיסכימו על הדבר כמקובל, כי כאשר רוצים להקל בעניין צוואות רבי יהודה החסיד, יש לשאול על כך הסכמה משלושה רבנים.

נראה כשיש עוד טעם להקל, חזי לאצטרופי האי טעמא דשכירות להקל בדבר.

ג. עוד מצינו טעם להקל בדברי יחזקאל שם שכתב שאם עדיין לא מלאה שנה תמימה אין חשש כלל, כי כן מקובל שבתוך שנה מותר לחזור לדירתו הראשונה. וכן כתב בשו"ת דרכי שלום (סי' לט אות ג).

ד. אם היה בדעתו לחזור, כי"כ בשו"ת אמרי אש (י"ד סי' נט) שכל שהיה בדעתו לשוב לבית הראשון ולא הסיע דעתו לא מקרי עקר דירתו. וכתב שם: והואיל ומשתוקק מעכ"ת לשוב למקומו הראשון יש לו מקום לתלות בזה, ואחרי שיהיה כבר בחזקתו, יתעכב מעלתו מלדור שם שבעה ימים ויתפלל להשי"ת יהיו השבעה ימים שנתעכב נחשבים יום לשנה, לחשבם כשבע שנים שאמר האר"י ז"ל, וכההיא דרב כהנא בב"ק (ק"ז). ושומע תפלה ישמע תפלתו ולא יאונה לו כל רע. ע"כ. ובאמת שהאמרי אש עצמו לא סמך ע"ז אם יצא לדעת, אלא ביצא בעל כרחו.

ה. אם עזב את דירתו כדי לשפצה, יכול לחזור (דרכי תשובה (שם) בשם מיילי דחסידותא), והוא דבר פשוט המוסכם על כל הפוסקים. [אמנם יש לזון באופן שעזב את דירתו כנידון השאלה, ובנתיים בא אחר לגור שם, ולאחר מכן רוצה להפץ ולהרחיב דירה זו ולשוב לשם, אם אפשר לומר פנים חדשות באו לכאן.]

והנה בנידון שאלתו, יש לנו לצרף כמה וכמה מן הקולות האמורות, שהרי יש מקילים אם לא גר שם אלא בשכירות, וגם לא עברה שנה תמימה מאז עזב שם, ולכן הגם שכבר גר שם אדם אחר, מ"מ בהצטרף עוד מה שמספר כי שיפץ את הדירה מהחל ועד כלה, וממש פנים חדשות באו לכאן, כי הרחיבה והוסיף לה יותר משני חדרים, ואף שניה את כל פני הדירה והפכה וסידרה מחדש, א"כ בודאי חזי לאצטרופי להנך דעות דמקילים בשכירות. ועל כן תיכון ידי לברכו בכל הטוב ביישוב נאה בדירה נאה המרחיבה דעתו של אדם.

דברי תורה ותפילה

אך זאת עצה היעוצה לו לנהוג כמו שכתב בשו"ת אבני צדק (י"ד סי' מד) ששמע סגולה שיבואו ג' אנשים אחר טבילה ויאמרו כל אחד צ"א פעמים ויהי נועם ויושב בסתר ויכפלו הפסוק 'אורך ימים'. וכתב שם עוד מקובלני לגמור שם כל התורה, שיקח ה' אנשים שכל אחד מהם יאמר חומש אחד.

ובספר אבני צדק סיים לראות במה שכתב בתשובת החתם סופר (ח"ב י"ד סי' קלח. הו"ד בפתיח תשובה י"ד סימן קעט סק"ד) שכתב: 'ע"ד מה שנמצא כתוב בספר באר היטב בשם צוואת ר"י חסיד, שיש סכנה לבונה אבנים וגם לבונה בית במקום שלא היה שם בית מעולם, ואמרי אינשי להניח בהבית תרנגול זכר ונקבה ולשוחטם שם ונדמה למעלתו כדרכי האמורי, ואני אומר החוששים לדברים אלו שנאמרו משמו של הגאון ז"ל דימו שאם יניחו שם זמן מה זוג תרנגולים חיים הנקראים גבר הוי' להו הגברים האלו הדיורים הראשונים שבבית ובשחיטתם ילינו מיתתם, ובזה כבר מתו הדיורים הראשונים שבבית, והמה פדיון נפש בעלי הבית דוגמת הכפרות שנוהגים, אבל טוב יותר שלא לחוש לדברים האלו וכיוצא בהם כלל דברים שלא הזכרו בש"ס ופוסקים, ולא ר"י חסיד חתום עליה

אופני וצירופי היתר

אמנם מצינו בזה כמה חילוקים וקולות באופנים מסוימים עליהם לא חלה אזהרה זו.

א. החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' לו) כתב וזה לשונו: 'אומרים העולם שאם הניח איזה דבר בראשון יוכל לחזור, ולא נמצא פרק המניח בדברי גורי האר"י ז"ל, כגון ספר נגיד ומצוה ושאר קיצורים. ויראה לי הדל דסמכו על סוגיית בתרא דף קד"ם הדמשיא אשה לבנו הגדול בבית קנאו, ואם הניח אפילו שובך או כיוצא לא קנאו, דבזה שהניח גילה האב שהוא שלו. וה"ה הכא דבמה שהניח גילה שלא הלך לגמרי ודעתו לחזור'.

רבי חיים פלאגי' בספרו רוח חיים (י"ד סי' קטו סק"ט) הביא לדבריו וכתב: 'וקבלה ומנהג בידנו שהחוששים לאזהרת רבינו האר"י ז"ל, בלכתם מן הבית מניחים איזה מסמר או יתד בכותל, ומכוונים בו לומר שדעתם לחזור. וא"כ הו"ל גילוי דעת וכמו שהתנו בפירוש שרוצים לחזור, ובזה אין ספק שמותר'.

אך כתב שלפי פשט דברי היוסף אומץ אין צריכים דווקא כוונה מפורשת לחזור, וכתב שמסתבר שדברי יוסף אומץ נאמרו באופן שחיבר דבר בבניין, שאם לא חיבר הרי הדבר מטלטל ויעבור והנה איננו, וכתב שלעניין מעשה נראה שאין צריכים כוונה ודי במה שהניח איזה דבר הקבוע. אמנם יש שכתבו דאפילו אם הניח מטלטלין בבית גם כן יכול לחזור לשם. וכן כתב בדרכי תשובה (י"ד סי' קטו סק"ט 13) בשם הרב מיילי דחסידותא, שהמנהג להקל אם נשאר בבית מטלטלין. ושאו"ל גם יתד קבוע שנשאר מועיל ובפרט אם נתנוהו בשביל כך.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ג י"ד סימן 1) הביא שם מה שיש אומרים שלא להקל בזה, ובפרט שהזהיר בזה רבינו האר"י אשר נהירין ליה שבילי דרקיעא, ושומר נפשו ירחק מזה. וכתב ביביע אומר שמלבד שאין זה מבואר כי"כ בדברי האר"י ז"ל שיש סכנה ממש בדבר, עוד בה שאלן זו סכנה טבעית כארס נחש וכי"ב, רק ענין שאין סגולה בעלמא, ודלא קפיד לא קפדין בהדיה, אלא דלמיחש מיהא בעי. וכ"ש בזה שאין לו שורש בש"ס ופוסקים. ומשו"ה כתב החיד"א למצוא סמך למנהג העולם שנהגו להקל כשמניח איזה דבר, ולא אמר שאין לסמוך ע"ז הואיל ומידי דסכנתא הוא, והיינו טעמא כמש"כ שאין זה אלא סגולה, ומאי דלא נהוג לא נהוג. וה"נ יש להקל בהניח יתד או מסמר, וכמ"ש מהר"ח פלאגי' מפי הקבלה ושכן המנהג. אלו דבריו.

ב. וכתב שם דלפי הראיה שהביא החיד"א מאם הניח בבית אפילו שובך, יש לומר דדוקא בביתו הקנינו לו שעשה מעשה גדול ולקח את עצמו מביתו אשר הוא קנין כספו, אין לו לחזור תוך שבע שנים, אבל אם עקר דירתו שגר בה בשכירות, לא חשיבא סילוק כ"כ למנעו מלשוב שם. והגם שמהרבה אחרונים לא משמע כן, וגם ברוח חיים (פלאגי') כתב ששוכר שעזב את הבית מחמת שהמשיך לא תיקן את הבית בבניה הנצרכת לו, וגם בעזיבתו פרק דמי השכירות לבעה"ב ואחר לא נכנס לגור שם רק תיקון המשכיר את הבית, ועתה אחר התיקון רוצה השוכר לחזור לדירתו, אין לו לחוש לאזהרת האר"י כל שלא ישב בו אדם אחר. ועכ"פ משמע שגם בשכירות נוהגת אזהרה זו. מ"מ

תגובת מרן הגאון הגדול הגרש"א שטרן שליט"א, לתשובת מורנו הרב שליט"א בעניין "קבורה בקומות":

זכורני שהייתי אצל מו"ר מרן בעל השבט הלוי זיע"א, שבאה לפניו שאלה מאחד שנפטר בחו"ל ממחלה מדבקת והביאוהו לקבורה בארון, ולא רצו לפתוח הארון וקברוהו כך, ולאחמ"כ הגיע רב העיר לשאול כי בא המת בחלום לשני בניו והתרעם עליהם שאין לו מנוחה, והוראת מרן השבט הלוי הייתה לחפור בצידי הקבר למשוך הארון החוצה.

בגדר האיסור של שיחת חולין

דעת הרמב"ם:

הנה מדברי הרמב"ם (פיה"מ אבות א יז) משמע לכאורה שאין איסור ממש בדברים בטלים, אלא שאין ראוי לדבר בהם ומאוס הוא, עיין שם בהרחבה. [אכן המהר"ל (נתיבות עולם נתיב השתיקה פ"א) מעיר על דברי הרמב"ם על פי דעת רז"ל שאמרו הש"ח שיחת חולין עובר בעשה, וא"כ למה כתב שהדבור שאין בו צורך הוא הדבר הנמאס, הוי ליה לחשוב זה בכלל הדיבור האסור. ולפיכך מסיק המהר"ל דעתו שדיבור הנמאס נראה דהיינו המרבה בדברים, אע"ג שהענין הוא דבר צריך, כאשר מרבה דברים הוא לשטות ולסכלות ודבר זה הוא נמאס. עכ"פ דעת הרמב"ם לא נראה כן להעמיין שם].

אמנם עכ"ז נראה פשוט דעת הרמב"ם להלכה שאין איסור ממש בשיחת חולין, וזאת מזה שהשמיט הלכה זו בספרו החזקת (אך ראה מה שכתבנו לעיל מזה בשם החזו"א), וכן ממה שכתב (בהל' דיעות פ"ב ה"ד): אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם, ע"כ.

אך מזה שכתב (שם פ"ה ה"ז) לגבי הנהגת התלמיד חכם וז"ל: 'כללו של דבר אינו מדבר אלא בדברי חכמה או בגמילות חסדים וכיוצא בהן, וכן כתב (סוף הל' טומאת צרעת): 'אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה', וכן כתב (הל' סנהדרין פ"ג ה"ז) שאסור לדיינים להקל ראש או לשחק או לספר בשיחה בטלה בבית דין אלא בדברי תורה וחכמה. אין להוכיח מכל זה שלכל ההמון עם מותר לדבר דברים בטלים, כי י"ל שכוונתו שגם דיבורים אשר הם לצורך האדם מעסקיו שלכו"ע מותר לדבר בהם, מ"מ ת"ח נמנע מזה יותר, ויל"ע.

אולם בודאי גם הרמב"ם מודה שעכ"פ הנהגה טובה היא לא לדבר דברים בטלים כלל, וגם בדיבורים שלצרכי הגוף לא ירבה בהם, וכמ"ש בהלכות דיעות (פ"ב ה"ד): 'לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך לדבר לחיי גופו, ואפילו צרכי הגוף לא ירבה להם דברים, ועל זה ציוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא' עכ"ל. [והנה משמע מדבריו שהנהגה טובה זו שייכת לכל אחד מישראל, אבל בפיה"מ (אבות א יז שהובא לעיל) כתב: 'אנשי המעלה ישתדלו בנפשם להניח זה הדיבור המאוס, וצריך לחלק ולומר שכל אחד יתרחק עכ"פ מריבוי הדיבורים בזה, ואנשי המעלה יתרחקו אפ"י מלקצתם, וכמו שאכן כתב שם 'שראו לשחוק ממנו לגמרי'].

וכן על דרך זה הם דברי הרמב"ם גם בשמונה פרקים (פרק ה) שכתב: וכן דיבורי האדם כולם, אין צריך שידבר אלא במה שיביא בו תועלת לנפשו, או יצאה היקף מנפשו או מגופו, או בחכמה, או במעלה, או בשבח מעלה או מעולה, או בגנות פחיתות או פחות [כי גידוף בעלי החסרונות וגינוי זכרם, אם היתה הכוונה בו לחסרם אצל בני אדם, כדי שיוסרו מהם ולא יעשו כמעשיהם, הרי זה נצרך, והיא מעלה. עיי"ש כל דבריו]. וכתב שם שהיא מדרגה עליונה מאד עיי"ש.

העולה לדינא:

יש הנראה מדבריהם שאיסור שיחת חולין הוא מן התורה.

יש כמה ראשונים ואחרונים האומרים שאין שיחת חולין אסור מדינא אלא מדרכי הזהירות והמוסר.

רוב אחרונים נוקטים לדינא שאיסור מדרבנן.

בשיחה בטלה אלא כפי מה שיכריחנו הצורך, דרך צחות אמרו הש"ח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר 'ודברת בם' ולא בדברים בטלים, ע"כ.

וכן מוכיח בפרדס יוסף (פר' אמור עמ' רנו ד"ה קדוש) מהא דרך בשבת אמרו שאסור להרבות בשיחה בטילה, וכן מהא שאמרו (ב"ב קסה) כולן באבך לשה"ר ואי תימה שעובר בלאו א"כ כולם פסולים לעדות.

וכן משמע בפשוט מהא שהשמיטו הרמב"ם והשו"ע הלכה זו. [אמנם ראה בספר מעשה איש (חלק ו' עמ' מד עפ"י מכתב מבעל הקהילות יעקב) מה שכתב בשם החזו"א, שאין להוכיח מזה שהשמיטו הרמב"ם דלא ס"ל להלכה, כי יתכן שכללו מתוך משמעות דבריו במק"א (הל' ת"ת פ"ג ה"ג ועוד) שכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הרי זה בכלל בזה דבר ה' (א.ה.) וכתירוז זו משמע בשו"ע יו"ד סי' רמו סכ"ה שהמחבר הביא דברי הרמב"ם אלו והרמ"א הוסיף על זה הא דאסור לדבר בשיחת חולין ודוק]. עוד כתב שם דבר חידוש שהרמב"ם ז"ל היה מוסיף כמה פעמים והניח כמה הלכות ע"מ שיבררם ויקבעם בספרו, ואילו האריך הרמב"ם ז"ל עוד כמה שנים ודאי היה בא כמה הוספות רבות]. ובאמת ממשמעות דברי הרמב"ם בכמה מקומות מבואר דאינו אלא מידת הצדיקים ליהרהר בזה. ראה להלן בהרחבה.

אכן משמעות הרמ"א (יו"ד סי' רמו סכ"ה) שכתב: 'אסור לדבר בשיחת חולין, מבואר דאסור מדינא.

איסור תורה: אמנם יש פוסקים שמשמע מדבריהם שנקטו את דברי הגמרא כפשוטם שעובר בעשה ולא ממש:

בחדרים (פרק יב אות כז) מונה איסור שיחת חולין כענף מצות עשה של 'ודברת בם'.

במעשי למלך (הל' מעשה הקרבנות פ"ג ה"ו) כתב לפרש על דאמרו (ראה בזה"ש ז) אין לך אדם שאין חייב עולה לכפר על עשה, עפ"י הגמרא שהש"ח שיחת חולין עובר בעשה.

וכן נראה בשערי דעה (הל' דעות פ"ב ה"ד) ממה שכתב שיש למחות ולהצטער על כך שאנשים עוברים על עשה זו וז"ל: ובספרי המוסר כתבו הרואה את זולתו פוקר בעשה הכתובה בתורה, טמא יקראוהו, ובמדרש לקח טוב פ' שלח אמרו, אדם הגון שרואה פירוק המצות חייב לקרוע, והש"ח שיחה בטלה שאין בה לא יראה ולא חכמה ולא צורך פרנסה שעובר בלאו הבא מכלל עשה 'ודברת בם' ולא בדברים בטלים, ורבים דשים בו והוא כשחוק בעיניהם, ע"כ. ומציי"ש על לספר צרור החיים (הל' דיעות פ"ו ה"ז) שמאריך שיש חיוב תוכחה גם במצות עשה ולא רק באיסור לאו.

לסיכום: נמצא שיש ג' שיטות בדינא שהש"ח שיחת חולין: א) דעת רז"ל דאיסורו מדרבנן. ב) יש אומרים דאינו אלא מידת חסידות. ג) יש אומרים דאיסורו מה"ת.

והנה אולי יתכן לומר דשיטות א' וב' אין חולקין אלא כל אחד דיבר על שיחה בטילה מסוג אחר, דהיינו בקלות ראש יש איסור ממש ואילו בסתם שיחה בטילה יש רק מידת חסידות, ויל"ע.

והנה בשו"ת משנה הלכות (חלק יא סי' קכח) יצא לחלק בין דברי גנאי וקלות ראש (כפי' רש"י על שיחת חולין) שבוה אכן עובר על עשה ולא, לבין סתם כל שיחה בטילה שאינו לצורך חיי גופו [ובפרט כשמרבה דברים] שבוה יש רק איסור בעלמא עכ"פ, ועל דיבור זה השני כיוונו הרמ"א ביו"ד [שהביא מקור לדבריו עפ"י הגהות מיימוניות ולא עפ"י הגמרא ביומא] והרמב"ם. עכת"ד. ועיין עוד בשו"ת להורות נתן (ח"י סי' טז).

בבית הכנסת אחרי תפילת ערבית פטפטנו בדברי חדשות הקורה בעולם ובפוליטיקה, ניגש אלינו 'מעורר' אחד בהראותו לנו את דברי הגמרא במסכת יומא (דף יט:) הורשת מפוסקים שהש"ח שיחת חולין עובר בעשה ובלאו'. ברצוננו לברר האם אכן יש איסור מן התורה ממש לדבר שיחת חולין, או שהאיסור הוא רק מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, או שבכלל אינו אסור מדינא אלא ממידת הזהירות והחסידות בעלמא.

תשובה: אכן חשוב לבאר שאלה זו, כי יש נפק"מ בין דאורייתא לדרבנן כמו בכל דיני התורה אם נוכל להקל בספיקו [וכמו שאכן נחלקו בכאן הפוסקים בגדר מה נקרא 'שיחת חולין', האם דווקא דיבורים של גנאי וקלות ראש (רש"י יומא שם) או אפ"י סתם דברים בטלים (רבנו יונה ברכות ט.)], וכן יש כמה נפק"מ בין דיבור שאינו אסור מדינא אלא ממידת הזהירות וכדלהלן: א) יתכן שאין חובת מחאה ברואה אצל אחרים כמו שיש בכל איסורי תורה [אבל באיסור אפ"י דרבנן יש חובת מחאה (משנ"ב סי' תרח קס"ג וכן משמע בשו"ע הרב שם סי' ט"ד)]. ב) אין חובת חינוך על הקטנים כמו בכל המצוות, אלא שראוי מאוד לחנכם על זה כמ"ש בספר חסידים (סימן ע' ג) וכן נפק"מ כמה אפשר להקל במידת הצורך.

שיטות הפוסקים:

הנה למרות שבגמרא דרשו איסור שיחת חולין מקרא דעובר בעשה ובלאו, מ"מ רבים הם הפוסקים שנקטו שאינו דווקא שעובר בעשה ולא מן התורה ממש, אלא שהאיסור הוא רק מדרבנן ודרשי המקראות הם אסמכתא בעלמא.

איסור דרבנן: כן כתב רבנו אברהם מן ההר (יומא יט:): עובר בעשה בלאו - אזהרות דרבנן נינהו, כדי שלא יבא אדם רגיל בשיחה בטילה, והני קראי אסמכתא נינהו. וכ"כ פרי חדש (או"ח סוף סי' סז, הובא בפמ"ג סוסי קנו), פרי מגדים (או"ח א"א סי' קנא סק"א), שו"ת חוות יאיר (סימן קלט), מהר"ץ חיות (יומא יט:), שו"ת בית מרדכי (חלק א סימן נא-נב).

[וכן כתבו עוד פוסקים לגבי מקומות אחרים שאמרו חז"ל שעובר בעשה או בלאו [כגון כל הקורא אברהם אברם, או כל השוכח דבר אחד מתלמודו וכדו'] שאינו דווקא לאו ועשה מה"ת. ע"י מאירי (שבועות כא: ד"ה זה), שו"ת פני מבין (יו"ד סי' שטט), פרי חדש הנ"ל, ועוד].

וראה דברי החפ"ץ חיים (פתיחה עשין יב) שכתב שעל כל רגע ורגע שדיבר שיחה בטלה של גנאי וקלות ראש, יש עונש על ביטול מצות עשה של לימוד תורה בזמן הזה. ומבאר שם בבאר מים חיים: 'דבמה שאינו מקיים עשה בעת שצריך לקיימה נקרא עובר על העשה'. ומביא הגמ' ביומא ומסיק: 'ואעפ"כ לא מנינו עשה זו שהש"ח שיחת חולין בפנים, דאולי היא אסמכתא, אבל על כל פנים עובר על מצות עשה גמורה דתלמוד תורה בעת הזה וכנ"ל, עכ"ל.

וראה עוד מה שכתב באור שמח (הל' תלמוד תורה פ"א ה"ב) על הגמרא ביומא: והנה נראה דרבה אזיל אמ קריאת שמע דרבנן, ומוקי 'ודברת בם' לדברי תורה (ברכות יג:), אבל למאי דקי"ל דעל קרי"ש קאי, אין שייך זה לדרוש 'בם' ולא בדברים בטלים. ע"כ. ולפי דבריו לא נקטי' להלכה האי דינא דגמ' שהש"ח שיחת חולין כלל.

מידת חסידות: הנה יותר מזה מצינו במקצת גדולי הפוסקים שנקטו שגם איסור דרבנן ליכא בשיחת חולין אלא זהירות בעלמא ומידת חסידות: כן מבואר מהמאירי (יומא יט:) שכתב וז"ל: לעולם יזהר אדם שלא להיות ביושבי קרנות ושלא לדבר

בענין פדיון שבויים ביותר מכדי דמיהם

התירוץ עפ"י הרמב"ן.

ד. בדף נח. כתבו התוספות שההיתר של ר' יהושע היה מבוסס על כך שהנער היה נתון בסכנת מוות מיידית תחת ידי השוטים, ולכן היה מותר לפדותו ביותר מדמיו.

אכן, על תירוץ זה האחרון השיג הרמב"ן (חג) וטוען, שהלא בכל שבי יש חשש נפשות, שהלא בגמרא בבא בתרא (ה) אמרו חכמים שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה, ואף על פי כן תיקנו חכמים שלא יפדו יותר מדמיהן. ועוד שהלא בשבי אשה יש חשש עריות ולמרות זאת לא חששו לכך [אך מצייין שאכן אשה היא קרקע עולם, אלא שבכל זאת היה מקום לחשוש לזה].

למעשה, אפילו לפני דברי הרמב"ן שחולק על התירוץ של סכנת נפשות - הלא אם נעמיד את דברי התוס' נח. מול עינינו נמצא כנ"ל ב' תירוצים: א. מופלג בחכמה. ב. סכנת נפשות. ויש לדון בדברי התוספות עצמם אם תירוץ האחד חולק על התירוץ השני. ואם נאמר שכן נמצא שהיתר פדיון שבויים ביותר מכדי דמיהן באופן שקיימת סכנת נפשות - יהיה תלוי בב' תירוצי התוספות.

מחלוקת הפוסקים

אכן כשנעניין בדברי הפוסקים בעניין זה נגלה מחלוקת, בפתחי תשובה (יו"ד סימן רנב סק"ד) כתב בשם אשל אברהם שבמקום סכנת נפשות - פודים. מנגד בשו"ת יד אליהו אסר גם במקום סכנת נפשות, ושוב מחלוקתם היא כנ"ל בתירוצי התוספות השיגים.

כהקדמה לדברי שו"ת כנסת יחזקאל בענין, נציין את דברי הגמרא (מה) שהעלתה ספק בטעם התקנה שלא לפדות ביותר מדמיהם האם הטעם הוא כנ"ל כדי שלא ישבו עוד ועוד [וכלשון הגמרא "דלא ליגרבו"], או שהטעם הוא מחמת "דוחקא דציבורא", כלומר שלא יצטרכו הציבור לשלם סכום גדול מדי עבור השבוי, והגמרא לא הכריעה בענין זה.

וכתב בשו"ת כנסת יחזקאל, שכל מה שכתבו התוספות להתיר במקום סכנת נפשות עולה יפה רק לפי הטעם של "דוחקא דציבורא", אך לפי הטעם של "דלא ליגרבו" הלא ודאי יש לאסור אף במקום פיקוח נפש, כיון שקיים חשש שהשוטים יהרגו את השבויים כדי לייצר "לחץ פסיכולוגי" (מוכר?) שיגרום לפדותם ביותר מדמיהם.

והנה, אחר שהרמב"ם ואיתו עמו בעל השלחן ערוך - נקטו שטעם האיסור הוא "דלא ליגרבו", א"כ נשמטה הקרקע מתחת לרגלי המתירים, והמסקנא היא לאסור את הפדיון ואפילו במקום של סכנת חיים לשבויים.

והנה לעיל העלנו שורש גדול להתיר פדיון של תלמיד חכם, אך בנותן טעם לציין מנגד את דברי המורטטים של הים של שלמה שבא בדברים הזורקים אלומת אור לתוך הכאב של חשכת הגלות בתקופת רבותינו הראשונים וכתב (סימן טו) שכשנתפס המהר"ם מרוטנבורג למאסר במגדל איזונהם, באו כל קהילות ישראל ורצו לפדותו בסכום גדול כפי

הארץ רעדה, המחנות נתפרדו להם והיו לשני ראשים, חלקם תמכו בלהט - "עסקה בכל מחיר", שאין מצוה גדולה כפדיון שבויים, ותבעו - "מחזירים אותם הביתה - עכשיו". מאידך עמד המחנה שכנגד שטען שאין להיכנע לדרישות השוטים בשום פנים ואופן, והלא משנה שלימה שנינו (גיטין מה) "אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן". לכל דבר ודבר יש מקור בתורה, וכמו כן, גם פולמוס כזה - הוא תורני לגמרי, ננסה ביריעה זו לגעת בחלק קטן מנושא רחב זה.

תשובה:

הסתירה

יש משנה מפורסמת במסכת גיטין (מה) "אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן מפני תיקון העולם", כלומר שלא ימסרו הנכרים עצמן להרבות להביא שבויים, כשרואים שמוכרין אותם ביותר מכדי דמיהם (ר' עובדיה מברטנורא עפ"י הגמרא שם).

מנגד, נתבונן בקטע גמרא אחר, גם הוא במסכת גיטין (נח) שם מתארות בהרחבה קורות חורבן בית שני, בסוגיא שנהוג ללמוד בתשעה באב, ושם מתארת הברייתא את ר' יהושע בן חנניה בשעה שהוא ניגש אל תוככי בית האסורים הרומאי, ופושט שם נער יהודי חטוף, לאחר דין ודברים קצר ביניהם - עומד ר' יהושע על חכמתו המופלאה של הנער החטף עד שהתבטא אודותיו בביטוי מרעיש "מובטחני בו שיורה הוראה בישראל", מסיימת שם הברייתא "אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה". סיפור זה מעורר בנו קושי מובהק איך פדה ר' יהושע את הנער בממון הרבה, הלא משנה ערוכה היא כדלעיל שהדבר אסור.

איברא, שבקושיא מסקרנת זו כבר נתייענו עליה רבותינו הראשונים מצוקי ארץ זכרם לברכה. נצא נא בעקבותיהם ונקיים צאי לך בעקבי הצאן, לקבל מפיהם ומפי כתבם דברי אלקים חיים כגחלי אש מהם מתבערים.

תירוצי הראשונים

א. התוספות (שם ד"ה דלא) תירצו שההיתר של ר' יהושע נבע מעובדת היותו של הנער "מופלג בחכמה".

ב. מעניין לציין את תירוץ של "התפארת יעקב" שתירץ תירוץ הקרוב לתירוץ הקודם, אך שונה הוא במקצת, ולפי דבריו אכן אסור לפדות כל אדם ואפילו תלמיד חכם כי לא נשתנית מהותו בפידיונו מן השבי, אמנם כאן היה נער מופלג בחכמה, כלומר שהוא ראוי להיות תלמיד חכם רק כשיפדה, ואז יוכל בהיותו בחפשי לגדול בתורה ולהיות מורה הוראה בישראל. תינוק כזה אכן ראוי להיפדות בכל ממון שבעולם, כי כדי לייצר תלמיד חכם זה אכן שווה כל ממון שבעולם.

ג. תירוץ נוסף הביאו התוספות (שם), והוא, שכיון שהדבר היה בשעת החורבן - לא שייך הטעם שהגויים לא יישבו עוד, כיון שממילא היו רודים בישראל ושוטים מהם כסדר (כך כוונת

שבתע השר הממונה, ומי שעצר את הרעיון של הפדיון היה לא אחר מאשר המהר"ם מרוטנבורג עצמו שאמר כי "אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם". היש"ש עצמו שם תמה, שהלא לכאורה בתלמיד חכם שאני וכן"ל ומסיק בזה הלשון: "ובודאי דעתו היתה שאם יפדו אותו א"כ יש למיחש שלא יעשו כן כל השרים לתלמיד חכם המופלג שבדור, בעבור רוב הממון עד שלא יספיק ממון שבגולה לפדותם".

אכן סופו של הסיפור היה כי המהר"ם מרוטנבורג נפטר בעודו בכלא, ורק שנים ארוכות אחר פטירתו שוחררו עצמותיו. ועל כל פנים, המורם מדבריו הקדושים של היש"ש, שיש מקום לאסור אף בתלמיד חכם, שמו ישוב עוד ועוד.

עוד מדעות המתירים

צינו לעיל, שסברת האוסרים במקום סכנת מוות היא מחמת הבנתם שתירוצי התוספות חלוקים האחד על השני, כלומר, שהתירוץ שטוען שההיתר הוא משום דמופלג בחכמה סובר שאין היתר במקום "סכנת נפשות" ולכן יש שנקטו לאיסור.

כעת נראה שאין הדברים מוכרחים, דעתו של בעל השדי חמד (ח"א מערכה א כלל קכט) שאין תירוצי התוספות חלוקים, וא"כ ההיתר במקום סכנת נפשות במקומו עומד. יתירה מזאת דעתו של מרן הרב אלישיב זצ"ל שאף אם התירוצים אכן חלוקים הלא מעיקר הדין ניתן לפדות שבויים בכל מחיר, אלא שיש תקנה שאין לפדות ביותר מדמיהם, וא"כ במקום סכנת מוות, שיש ספק אם קיימת התקנה יש לנו לעמוד על עיקר הדין ולהתיר את הפדיון (ושנת עמקי, ורפא ירפא עמ' קיב).

מעניינת במיוחד היא דעתו של בעל "שבט הלוי" בספרו (חלק ה' סימן קלו סק"ד) שכתב שהאחרונים שאסרו לא ראו את דברי המאירי בסוגיא, שכתב במפורש שבחשש מיתה יהיה מותר והרי זהו מן הנמנע שיחלקו אחרונים על דבר שנתפרש ברורות בדברי הראשונים.

והשבת הלוי תירץ שם את השאלה שהבאנו לעיל, שהלא בכל שבי יש חשש כבד למיתה כדאיא שבי קשה מכולם (ב"ב ה): ואף על פי כן אסרו חכמים. וכתב לחלק בין שבי לשם ממון שאכן אסור כיון ששם אין חשש מיתה, לבין שבי שאינו בכוננת ממון ששם אם יש חשש מיתה יהיה מותר הפדיון.

העולה לדינא:

- א. כשאין סכנת מוות לשבוי אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהם.
- ב. כשהשבוי תלמיד חכם - דעת היש"ש שאין זה היתר.
- ג. כשיש סכנת מוות נחלקו האחרונים בענין זה: דעת הפתחי תשובה וסיעתו - להתיר, ודעת היד אליהו וסיעתו - לאסור. למעשה, פוסקי זמנינו כהרב אלישיב והרב וואזנר התירו, וכן מפורסמת דעתו של הרב עובדיה יוסף.

לברך ברכה ליד פח

אברהם עמד ליד התחנה והמתין לאוטובוס בחום הלוהט, לאחר כמה דקות הבחין במתקן ברז מים קרים אותו התקין יהודי בעל חסד לצורך הרבים הממתניים מדי יום בתחנה העמוסה. אברהם ניגש ומזג לעצמו כוס מים צוננים. כאשר רצה להתחיל לברך ברכת שהכל, שם לב שהוא עומד ממש ליד הפח, והסתפק האם מותר לו לברך ברכה במקום כזה?

תשובה: יש לחלק בין האופנים השונים וכדלהלן: אם יש ריח רע במקום שעומד שם, אסור לו לברך אפילו אם הוא מסבב את פניו לצד אחר, ורק אם יתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריח יכול לברך. ואם הפח מונח ברשות אחרת וכגון בחדר אשפה וכדו', או שהוא גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים שדינו כרשות אחרת, או שהוא מכוסה, כתבו האליה רבא והפרישה והפרי מגדים (בהקדמה לסי' עט) שאפשר להקל שאינו צריך להתרחק ד' אמות אלא מספיק ללכת למקום שאין שם ריח. אך הפרי מגדים באשל אברהם (י"א וט"ו) סתם את עצמו ואסר לברך שם אם אינו מרחיק ד' אמות ונשאר בזה בצ"ע, אמנם הרב שו"ע כתב להקל ולכן המיקל יש לו על מי לסמוך.

אך כשעומד מול פח של כוסות ריקות וודאי שמותר לברך, שהרי אין שם צואה או עיפוש, וכן לכאורה יש להקל בפחים הנמצאים בתוך האוטובוס שאין שם ריח רע, ורק נותנים שם עטיפות וכדו'.

באופן שאין ריח רע מהפח אך הזבל נראה לעין ויש שם צואה או עיפוש [וכן בטיטולים אפילו כשהם סגורים אם אינם בתוך שקית הרי דינם כגרף של רע] אסור לברך מול הפח או בתוך ד' אמות ממנו, ואף באופן שהרחוב גבוה ממקום הפח מכל מקום אם רואה לתוך הפח לא מהני ואסור לברך, ורק כשיסבב פניו ויתרחק ד' אמות ממקום שכלה הריח מותר לברך, וכתב המשנה ברורה (סי' עט סק"י) שבשעת הדחק די בעצימת עיניים. ואם הפח נמצא בחדר אחר [אפילו שיש לו פתח גדול], או כשהפח גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים שנחשב רשות אחרת מותר לברך אף תוך ד' אמות אם מסובב את פניו. אך אם הזבל בולט החוצה שוב נחשב לאותו רשות וצריך לסובב את פניו ולהרחיק ד' אמות וכנ"ל.

באופן שאין ריח רע וכן אין רואים את הזבל שבפח מותר לברך נגדו אף שהמכסה אינו סגור כי זה נחשב לצואה מכוסה [ואף שהביה"ל סי' פ"ז ס"ג הביא מחלוקת בין הלבוש לנחלת צבי והלחם חמודות האם משהו שמסותר מלראות נחשב כיסוי, זה דוקא כשזוה לא גבוה י' טפחים ורחב ד' טפחים, אבל בגבוה לכונ"ע זה נחשב כיסוי. וכיום רוב הפחים גבוהים י' טפחים].

אמנם לכאורה הרי הפח בעצמו נחשב לגרף של רע, ואף שהצואה מכוסה הרי מכל מקום אסור לברך מול גרף, ואפשר לתרץ על זה שתי תירוצים: א. המג"א (סי' פ"ז ס"א) כתב שאם הכלי מיוחד לתשימש אחר הוא לא נחשב לגרף, וכאן הרי רוב הדברים שבתוך הפח זה צלחות וכוסות חד פעמיים וכדו' שהם בכלל לא מתעשפים. ב. הפח עשוי מפלסטיק, וגרף זה רק מה שעשוי מעץ וחרס. ועל אף שמובא (שם ס"א) שאפילו כשזה לא גרף של רע עדיין אסור לברך אם זה לא רחוק ונקי, מכל מקום הרי רוב הדברים שנשפכים מהפחים אינם צואה או עיפוש, וכן ברוב המקרים זה כבר לגמרי יבש כמו שיעשור שמובא בסי' פ"ב.

אם הזבל נשפך מסביב לפח ויש שם שקיות קרועות, לכאורה כל המקום נחשב לאשפה ואסור לברך מולו כלל.
העולה לדינא:

- א. פח שיש ממנו ריח רע וודאי שאסור לברך כנגדו, וצריכים להתרחק ארבע אמות - [2 מטר] ממקום ממנו כלה הריח. ב. אם הזבל בתוך פח שגבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים [שנחשב לרשות אחרת], וכן אם הזבל מכוסה, המקל להתרחק עד המקום שנגמר הריח בלבד, יש לו על מי לסמוך. ג. לגבי התרחקות מצואה שאין לה ריח, אם הצואה מחוץ לפח ומחוץ לשקית [וכגון טיטול] או שהצואה בולטת מעל הפח, אסור לברך כנגדו כמלא עיניו, וצריך לסבב פניו [ובדיעבד די בעצימת עיניים] ולהתרחק ד' אמות מהפח. ואם הצואה בתוך הפח לגמרי ואין רואים אותה בחוץ או שהיא סגורה בשקית וכדו' מותר לקרוא שם ואין צורך להסתובב.

יחיאל כמו רבים מבני קהילתו זכה גם השנה להנחות למורו ורבו, בית המדרש המה אדם ובלא משים לב מחמת הדוחק הרב נשמטה טליתו של יחיאל מעליו ונפלה על הארץ, כאשר מיהר לחזור וללבושה החל מתעורר הספק בליבו, האם עליו לחזור ולברך "להתעטף בטלית", וכן יש להסתפק למעשה במי שפושט טליתו ע"מ לחזור וללבושה לאחר זמן מתי חוזר ומברך ומתי לא.

תשובה: הנה מבואר בשו"ע סימן ח' סעיף י"ד "ואם פשט טליתו אפי' היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. הגה וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו וי"א דוקא כשנשאר עליו טלית קטן והכי נוהגין".

הרי לן דנחלקו בזה הבי"ו והרמ"א. לדעת הבית יוסף כל הפושט טליתו אף אם בדעתו לחזור וללבושה מיד צריך לחזור ולברך, דעצם פשיטת הטלית היא הפסק, ולדעת הרמ"א כיון שדעתו לחזור וללבושה אין זה הפסק ואינו חוזר ומברך. אמנם הוסיף הרמ"א די"א דרק כשעודו לבוש בטלית קטן אין כאן היסח הדעת ואינו חוזר ומברך, והכי נוהגין, ע"ש. וכבר כתבו הב"ח, המג"א והגר"א דכאשר דעתו לחזור ולהתעטף מיד אף אם אינו לבוש בט"ק אינו חוזר ומברך, אך כאשר פשט טליתו סתם ללא כונה מפורשת לחזור ולהתעטף או בכונה שלא להתעטף בו עוד, אז הדבר תלוי אם נשאר לבוש בט"ק, דכל עוד לבוש הוא בט"ק אינו חוזר ומברך אבל אם אין עליו ט"ק חוזר ומברך, וכ"ה במשנ"ב שם סק"י.

והבית יוסף הוכיח כשיטתו מהמבואר בסוכה מ"ו ע"א דכל פעם שנכנס לבית הכסא משי ידיה ומברך על התפילין, הרי דאף שדעתו לחזור ולהניח תפילין תיכף מ"מ חוזר ומברך וה"ה בציצית, וכ"כ בשבלי הלקט הל' תפילה אות ה' וברבינו יונה סוף"ק דברכות ע"ש.

אך הרמ"א בדרכי משה סק"ו תמה על ראייה זו וכתב דשאני תפילין דכיון דאסור ליכנס לבית הכסא כשתפילין על ראשי להכי הוי הפסק וחוזר ומברך, משא"כ בציצית דאין כל איסור ליכנס עמם לביה"כ אין זה הפסק, וכיון שדחה הרמ"א ראיית הב"י פסק דלא כותיה, אלא כל שכוונתו לחזור ולהתעטף מיד אינו חוזר ומברך. (וכ"כ הב"ח, ה"טו" בס"ק י"ב, ועיין במשנ"ב ס"ק ל"א, ס"ק ל"ו ובסימן כ"ה ס"ק כ"ט ע"ש).

ועיין בדברי המאירי בסוכה שם שכתב דיש מי שהפריז על מדותיו לחדש דכל שיוצא מן הסוכה אפילו לשעה קטנה להביא דבר לסוכתו צריך לחזור ולברך על הסוכה וכמו שאמרנו בתפילין דאפילו אם חלצן כדי ליכנס לבית הכסא שאינה אלא שעה מועטת צריך לחזור ולברך וכן בציצית, והמאירי דחה דבריו דכיון שיוצא מן הסוכה רק להביא דבר אפי' כאן הפסק והסו"ד כלל ע"ש. ומ"מ למדנו מדבריו שלא חילק בין תפילין לציצית לגבי הפושטן ליכנס לביה"כ, וכן לא חילק בין החולץ תפילין והפושט טלית ליכנס לבית הכסא ובין היוצא מן הסוכה ליתול דבר כלשהו, ולא נקטו לא המאירי ולא בר פלוגתא דשאני ביה"כ משום דאסור ליכנס בה בתפילין.

ובשו"ת הרדב"ז מצינו ענין פשרה בין השניים. דכתב (חלק ה' סימן ב"א ש"ז) דגם בציצית אם פשט טליתו כדי ליכנס לבית הכסא או למרחץ חוזר ומברך "דאין לך הפסקה גדולה מזו" וכתב כן בין בתפילין ובין בטלית, אבל אם פשט ע"מ לחזור ולהתעטף ולא לעשות צרכו, אינו חוזר ומברך. הרי דמחד פסק כשיטת הרמ"א שעצם פשיטת הטלית אינה הפסק, ומ"מ נקט דהנכנס לבית הכסא הוי הפסק גם בטלית.

ונראה בדעת הרדב"ז דאף שאין איסור ליכנס לביה"כ עם ציצית מ"מ כיון שנהגו לפשוט את הטלית כשנכנס לביה"כ הוי הפסק דלאו באיסור תליא מילתא אלא במנהג ובדרכי בני אדם וכיון שנהגו לפשוט את הטלית כשנכנס לביה"כ אין לך הפסקה גדולה מזו, ודו"ק בזה.

ולמעשה נקטו רוב האחרונים להקל בזה כשיטת הרמ"א דאם דעתו לחזור וללבוש טליתו אינו חוזר לברך, עיין ט"ז ס"ק י"ב, מג"א ס"ק י"ח, חיי אדם כלל י"ב ס"ו, ושוע"ה הגרש"ז בסעיף כ"ג, ואף בין גדולי ספרד יש שנקטו כשיטתו עיין שו"ת רב פעלים ח"א או"ח סימן ה', וכך עמא דבר.

ידוע שמעיקרא היה הגרש"ז אורבך מורה לבני ישיבת קול תורה הספרדים שכאשר הם נותנים טליתותיהם לחבריהם האשכנזיים כשעולים לדוכן שצריכים לחזור ולברך כאשר שוב יתעטפו, ושוב נתברר לו שגם הספרדים נהגו בזה כשיטת הרמ"א והורה שלא לברך, וכך ראיית בספר הליכות שלמה ע"ש.

אמנם כדי לצאת ידי ספק כתב אברהם בס"ק ט"ז דאם מתחילה בשעה שבירך על העטיפה התכוין מתחילה לפשוט את הטלית ולחזור וללבושה לכו"ע אינו צריך לחזור ולברך וכ"כ המשנ"ב שם בס"ק ל"א - ל"ז, וכ"כ לגבי תפילין בסימן כ"ה ס"ק מ"ג ע"ש. ולכאורה נראה בטעמו דע"כ לא נחלקו אלא אם הוי הפסק או לא, הב"י נקט דכיון שפסקה המצוה כשפשט טליתו שוב צריך לברך, דעיטוף חדש יש כאן. והרמ"א נקט דכיון שדעתו לחזור וללבוש הו"ל כאילו לא הפסיק ועטיפה אחת אריכתא היא. אבל כשהתכוין בברכתו לפשוט וללבוש אין אנו דנים בענין הפסק כלל ואין צריך לומר דהוי כאילו עטיפה אחת. כיון דמעיקרא בירך גם על העיטוף השני, וז"פ.

אך באמת נראה דאם הפסק גמור יש כאן לא מהני כונתו, אלא נראה טפי בסברת המג"א דהכונה מהני שלא יהיה הפסק גמור בפשיטת הטלית כיון דמעיקרא דעתו כן, ודו"ק בזה.
העולה לדינא:

דעת השו"ע שאם פשט טליתו אפי' היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. ומאידך דעת הרמ"א סובר שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו. למעשה נקטו רוב האחרונים להקל בזה כשיטת הרמ"א דאם דעתו לחזור וללבוש טליתו אינו חוזר לברך, אמנם כדי לצאת ידי ספק כתב המשנה ברורה דאם מתחילה בשעה שבירך על העטיפה התכוין מתחילה לפשוט את הטלית ולחזור וללבושה לכו"ע אינו צריך לחזור ולברך.

